

จากเส้นไหมหลายขนาดนี้ ยังมีการควมเส้นให้หนาขึ้นเป็น ๒ เส้น ๔ เส้น ๖ เส้น เกิดขนาดที่ หลากหลายเพิ่มขึ้น เพื่อสนองการใช้งานตามวิถีวัฒนธรรม และการสร้างสรรค์ที่เหมาะสมใจช่างทอ

๔.๑.๓ ความหลากหลายของเนื้อผ้า

เนื้อผ้า (Texture) ที่หลากหลายเกิดจากการใช้เส้นใยขนาดต่างๆ ที่กล่าวมาใน ๔.๑.๒ นำมา ใช้ตรงๆ หรือผสมผสานกันซึ่งจะได้ผ้าเนื้อหนา เนื้อบาง เนื้อหยาบ เนื้อละเอียด หนาบางอยู่ในผืนเดียว กัน หรือการใช้เส้นยืนเล็กเส้นใหญ่ พุ่งเส้นใหญ่สลับเส้นเล็ก เป็นคลื่นเป็นลูกฟูกมากมายไม่มีขีดจำกัด และยังมีการพิเศษ เช่น ผ้ามุ้ง จะเป็นวิธีสอดครุพิมพ์เป็นพิเศษ ผ้าปักครุพิมพ์หนึ่งช่องจะมีด้ายยืนสอดผ่าน ๒ เส้น แต่ถ้าสอดคู่บ้าง เดี่ยวบ้าง เว้นไม่สอดด้ายบ้างบางช่วง มีฝ้ายเส้นเล็กและสอดด้ายยืนเพียงเส้นเดียว ในหนึ่งรูพิมพ์ วิธีการนี้จะทำให้ได้ผ้าบางได้ขนาดผ้ามุ้ง และสร้างลวดลายถี่ ห่าง ได้อีกมาก

๔.๑.๔ ความหลากหลายของสี

จะมีความหมายทางด้านวิธีการ จากการเล่นสี เล่นลาย ในวิธีการอันหลากหลายที่ถ่ายทอด ต่อกันมา

- สีที่ได้จากการย้อมเส้นด้ายโดยตรง คือ เขียว ดำ เหลือง แดง น้ำเงิน น้ำตาล เทา ฯลฯ หรือด้วยเทคนิคของมัดหมี่ ที่ทำให้ได้สีหลายสีในหนึ่งเส้น
- สีที่เกิดจากกระบวนการทอ
 - ทอสีพื้น ด้ายด้ายยืนและด้ายพุ่งสีเดียวกัน
 - ทอสีเหลือบ ด้ายยืนหนึ่งสี ด้ายพุ่งอีกหนึ่งสี เกิดการลวงตา ดูเหมือนผ้ามีความ วาวเพิ่มขึ้น
 - การผสมสี เมื่อมีแถบสี ๒ แถบติดกันจะทำให้เกิดสีใหม่ขึ้นมาเพิ่มเติม เช่น ด้าย ยืนแดงสลับเหลือง ด้ายพุ่งขาวสลับน้ำเงิน จะเกิดสีได้เพิ่มเป็นสีม่วง เขียว ชมพู นวลๆ จากการตัดกันของแถบสีด้ายยืนด้วยพุ่ง เช่น ผ้าไสร่ง

กระบวนการเกิดสี สีพิเศษเช่นสีคราม ซึ่งเป็นสีสำคัญอย่างมากในวงการผ้าทั่วโลก มีการทอเท วิจัยกันในสถาบันต่างๆ ทั้งในยุโรปและอเมริกา รวมถึงญี่ปุ่น เนื่องจากที่ภูมิปัญญานี้มีเหลืออยู่น้อยยิ่งใน บริบทโลก แต่ในชนบทอีสานกลุ่ม "คนไท" ทั้งหลายยังครอบครองภูมิปัญญานี้อยู่ และสืบทอดต่อเนื่อง มาในปัจจุบัน ชาวบ้านในกลุ่มคนไทไม่ว่าจะเป็น ไทโย้ย ไทฮ่อ ภูไท ไทดำ ยังคงเชี่ยวชาญการดูสี การ ชิมรส การดมกลิ่น "หม้อมีล" เช่นเดียวกับหลงรู้โรงเหล้า ผู้เชี่ยวชาญไวน์ หรือผู้เชี่ยวชาญน้ำหอมของ ต่างประเทศที่หายากคงงมเข็มในมหาสมุทร และคำขวัญ "ผิงลิบลัว" แต่ชาวบ้านเรายังคงทำครามก่อหม้อ มีล แก้วหม้อปวย ทำก้อนครามกันได้หลากหลายวิธี ตามแต่ความเชี่ยวชาญของคนอย่างเช่นธรรมดา มิได้ พิเศษเป็นศาสตร์ลับแต่อย่างใด ยังคงมือเปล่า ดินเปล่า ปลูกข้าว ทำกับข้าว ทำขนม ทอผ้า รักษาстил ทำ ได้สารพัดโดยมิได้มีตัวตนพิเศษในการนี้

ภาพ

① →

สัทธิรมชาติหลากหลายบนไหมบนฝ้าย
จากวัตถุดิบหลัก คือ ครามย้อมย้อมให้สีน้ำเงิน
แดงจากครั้งบนไหม
เหลืองจากเซ ผสมกะกายบนไหม
ดำจากมะเกลือ เปลือกต้นปู้เจ้าบนฝ้าย
ผสมผสานหลากหลายสีตามต้องการ (๒๕๔๕)

๑

ผ้าโบราณ ของอียิปต์ (Indigo 1998)

(คนจัดทำ : นพวิไล)

๔.๑.๕ ความหลากหลายของขนาด

เฉพาะผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ต้นนอนจนถึงเข้านอน ชีวิตได้ผ่านผ้าผืนหลายขนาด ผ้าชิ้นสั้น ผ้าชิ้นยาว ผ้าขาวม้า ผ้าสไบ ผ้าโสร่ง ผ้าเช็ดหน้าหมากรุก ผ้าปูนอน ผ้าอาสนะสงฆ์ ผ้าปูกราบพระ ผ้าตุ่ง เพราะความที่วัฒนธรรมการใช้ผ้าของคนพื้นบ้านในแถบนี้เป็นวัฒนธรรมผ้าผืน ทำให้เกิดผ้าผืนหลายขนาด สนองการใช้งานในลักษณะต่างๆ กัน

Indigo

๔.๒ คุณค่าสืบทอดชาติ

ในความเป็นผ้าพื้นบ้านอีสาน “สืบทอดชาติ” นับว่าเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญมากแขนงหนึ่งที่ได้ดำรงอยู่อย่างกลมกลืนในวิถีวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้านมาอย่างยาวนานไม่ขาดตอน และสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นกับความเป็นเส้นใยธรรมชาติ การสร้างลวดลายให้ก่อเกิดเป็นผ้าพื้นบ้านอย่างมีเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชน

สืบทอดชาติดั้งเดิม นำเงินจากคราม แดงจากครั่ง ค้ำจากลูกมะเกลือ เหลืองจากเข แก่นขนุน และเปลือกประโหด(มะพูด) เป็นสีที่ปรากฏบนผืนผ้าพื้นบ้านโบราณทุกถิ่นจากหลักฐานที่ปรากฏไม่น้อยกว่า ๕,๐๐๐ ปี จนเมื่อ ๒ ทศวรรษที่ผ่านมาจึงมีสีเคมีสำเร็จรูปจากโรงงานมาทดแทน แต่ในอีสานเรายังคงใช้กันมาแต่โบราณจนถึงทุกวันนี้ กระบวนการเรียนรู้และเรื่องราวที่สืบทอดกันมา นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษยชาติ รวมถึงการศึกษาและการพัฒนา เป็นรากฐานสำคัญขององค์ความรู้เฉพาะส่วนจากแม่สีธรรมชาติ จากวัตถุดิบหลักที่ให้แม่สีเพียงไม่กี่อย่างทั้งพืชและสัตว์ พัฒนาไปสู่การ ย้อมสืบทอดชาติทั่วไปจากพืชพรรณและธรรมชาติรอบตัวหลากหลายชนิด หลากหลายกรรมวิธีในการสร้างสรรค์สืบทอดชาติมาใช้อย่างไม่มีขีดจำกัด และเป็นการเพิ่มเรื่องราวที่มีเอกลักษณ์ให้กับผ้าทอพื้นบ้านแต่ละถิ่น

การทำน้อครามของชาวไทโซ้ย ที่บ้านโคกภู ใช้วัตถุดิบเพียงสามอย่างคือ ใบคราม น้ำสะอาด และปูนกินหมาก ด้วยครามเป็นแม่สีที่มีชีวิต ชาวบ้านจึงต้องเลี้ยงดูหม้อครามอย่างรู้จัก รู้ใช้ ให้กินเปรี้ยว ให้กินหวาน ให้อากาศบริสุทธิ์ทุกวัน ปฏิบัติกันมาแต่โบราณตามวิถีชีวิตปกติชาวบ้าน จากการศึกษาเอกสารต่างประเทศพบว่าครามเป็นสีที่ใช้กันทั่วโลก ในประวัติศาสตร์สีครามที่ค้นพบเก่าแก่ที่สุดราว ๖๐๐๐ ปี บนผ้าห่อมัมมี่ของอียิปต์^{๙๔} ชาวบ้านอีสานรู้จักครามเป็นยา เพราะเมื่อคำเล็ดคำที่เก็ดจากการย้อมคราม เมื่อเวลาไปค่านิ้วมือที่จิ้มคันกล้างในโคลน นิ้วจะไม่เป็นแผล เพราะชาวบ้านจะย้อมครามคอนเข้าตุ๋นก่อนไปน้า และกลับจากนาก็ย้อมอีกรอบเท่ากับใส่ยาแก้คันและยาแก้ทุกเข้าเย็น “สมัยก่อนตอนวัยรุ่นควาย ก็ใช้เนื้อครามทาแก้คันแผลเน่าเปื่อย หรือคนในหมู่บ้านพลัดตกฟกซ้ำ ก็ใช้ผ้าครามห่อหัวไหล่ทุบแล้วนำไปนึ่งพอร้อน ใช้ประคบแก้ซ้ำได้ดี”^{๙๕}

^{๙๔} Indigo. JENNY BALFOUR – PAUL, 1998

^{๙๕} แม่คู่กัน ไชยพะยาน. อายุ 64 ปี เสวนาคราม : แม่สีที่มีชีวิต. ๕ สิงหาคม ๒๕๔๕ สหกรณ์กรีนเนท จำกัด

อกพัส

ผ้าแพรวเหยียบข้อมมะเกลือ
กลุ่มพรรณไม้ (๒๕๔๕)

ผ้าแพรวเหยียบข้อมครั้ง กลุ่มพรรณไม้ (๒๕๔๕)

การย้อมมะเกลือบนไหมที่บ้านด่าน | จากผืนผ้าไหมสีเหลืองนวลตามธรรมชาติ เมื่อชุบย้อมน้ำมะเกลือแล้วปลูกลงกับดินตากแดด ผ้าไหมจะค่อยๆ เปลี่ยนเป็นสีเขียวอมเทา น้ำตาลแดง และดำสนิท โดยต้องชุบแล้วตากแดดนับร้อยครั้ง อีกทั้งการนำไปหมักโคลนข้างคันในขั้นตอนท้ายๆ ช่วยให้ผ้าดำสนิทติดทนเร็วขึ้น การเลือกใช้ลูกมะเกลือสด การสังเกตสภาวะที่เหมาะสมของมะเกลือและการแช่มะเกลือลงในโอ่ง โดยมีข้าวคั่วอยู่และกดลงให้จมผ้าไม่ให้ถูกอากาศ ไว้ใช้ย้อมนอกฤดูกาลมะเกลือ เป็นภูมิปัญญาที่ชาวบ้านสังเกตจากลูกมะเกลือที่ร่วงแล้วดำเมื่อโดนอากาศ ชุมชนชาวไทยเขมรแถบศรีสะเกษ ยืนยันถึงคุณค่าของผ้ามะเกลือว่า เวลาสวมไปทำนาจะไม่รู้สึกร้อน ไม่รู้สึกเหม็นอับกลิ่นเหงื่อ แต่กลับช่วยปกป้องผิวพรรณให้ดูผุดผ่อง สวมใส่หน้าหนาวรู้สึกอบอุ่นผิวไม่แตก ใช้งานยาวนาน เสื้อมะเกลือตัวหนึ่งนิยมย้อมซ้ำทุกปี ทำให้ผ้าแข็งแรงใช้ได้ ๒ - ๓ ชั่วคน นอกจากนั้นมะเกลือยังเป็นยาถ่ายพยาธิให้คนและสัตว์นานาแก

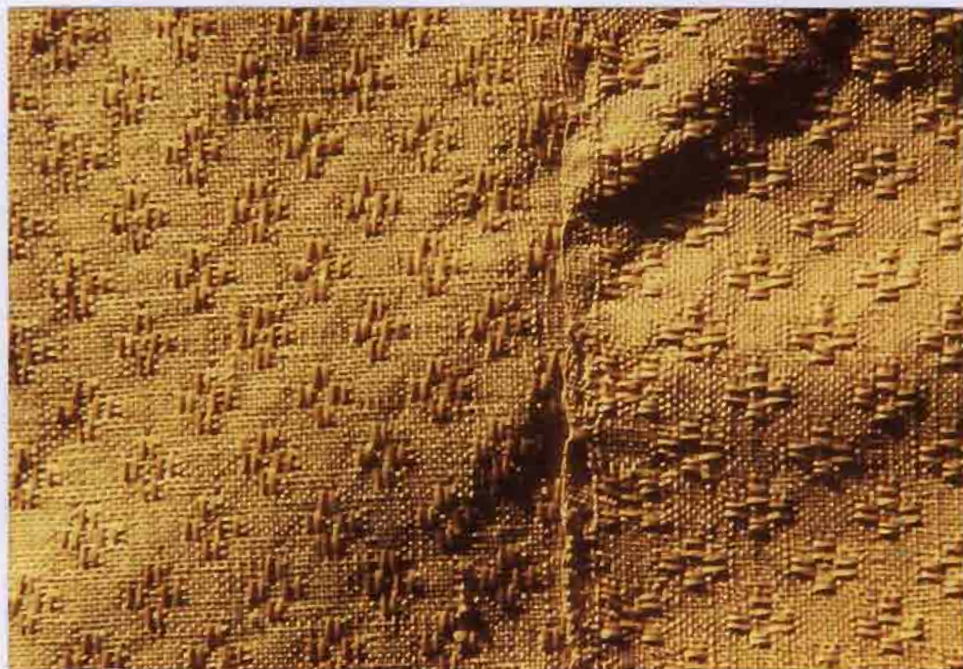
ผ้าไหมพื้นบ้านชาวไทยเขมร จะขาดไม่ได้ซึ่งสีแดงครึ่งและสีเหลืองเข ชาวไทยเขมรบ้านโพนพับได้นำครั่งมาย้อมไหมด้วยการนวดครั่งกับน้ำมะขามที่คั้นจนเคี้ยวจัด ส่วนชาวไทยลาวบ้านขามป้อม นวดครั่งกับน้ำร้อนธรรมดา ก่อนแล้วลงน้ำมะขามตอนคั้นย้อม จนได้สีแดงถูกใจ ต่างกับชาวไทยลาวที่บ้านเหล่านกขี้เหล็ก สมาชิกกลุ่มแพรรณ (ที่ขอนแก่น ใช้วิธีตำครั่งแล้วแช่น้ำไว้อย่างน้อย ๓ คืน จึงนำน้ำครั่งมาใช้ย้อมไหม การย้อมครั้งตามพ่อแม่พาทำต้องอาศัยความเปรี้ยวให้เกิดสีแดงสดติดทนบนเส้นไหม ดังคำกล่าวของผู้เฒ่าที่สอนลูกหลานว่า “มีไหมบ่มีครั่งย้อมมันบ่ห่อนแดง” ความเปรี้ยวจากรอบตัวที่นำมาใช้กัน มีมะขามหาง่ายทุกถิ่น เข้าหน้าแล้งมีมดแดงมาก ก็เรียนรู้ที่จะใช้ความเปรี้ยวจากน้ำคั้นมดแดง พืชที่ให้เปรี้ยวผัดได้แก่ ใบเหมือดแอ่ ใบเหมือดคน ใบโมงที่ขึ้นอยู่ตามป่าโคกข้างบ้าน ตามแต่จะสร้างสรรค์ความเปรี้ยวต่างๆ นานา เทคนิคเฉพาะดินเหล่านี้นับว่าเป็นคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะแสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้และสะสมองค์ความรู้ไว้ถ่ายทอดต่อกันมา ก่อให้เกิดการพัฒนาเป็นภูมิปัญญาแต่ละถิ่น ได้แหล่งความเปรี้ยวมากมาย เทคนิคสกัดความเปรี้ยวต่างกรรมวิธี วิธีการย้อมแตกต่างกันไป ได้ภูมิปัญญาที่แตกฉานไปรอบด้าน

นอกจากคุณค่าที่เป็นกระบวนการเรียนรู้การใช้ครั่งย้อมผ้าแล้ว ยังมีคุณค่าที่ได้จาก “ขี้นครั่ง” ที่ชาวบ้านรู้จักนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลายกับวิถีการทำอยู่ทำกิน ชาวโพนพับนำขี้นครั่งไปทำลูกดุ่มขี้นครั่งใช้เป็นตัวถ่วงวัดระดับความเต็มของน้ำเกลือ เมื่อเอาดินจากบ่อเกลือไปละลายน้ำเพื่อคั้นน้ำเกลือ ถัวลูกดุ่มขี้นครั่งลอยขึ้นแสดงว่าน้ำเต็มพอดีคั้นเกลือ ชาวบ้านโพนพับยังนำรังครั่งบดคั้นผสมทำยาแก้ท้องเสีย นอกจากนั้นยังใช้ประโยชน์ในการเชื่อมประสาน เช่น หยอดค้ำมิด ค้ำมพร้าวให้แข็งแรงอยู่ตัว ชาวเมืองก็รู้จักนำขี้นครั่งมาฉีกจุกขวดกันการเปิด หรือตีตราประทับ

ในส่วนสีเหลืองจากแก่นเข แม้ทุกวันนี้จะมีสีของให้ใช้ตามสะดวก แต่ชาวเขมรแถบร้อยเอ็ด สุรินทร์ ยังคงขอย้อมให้เกิดผ้าไหมสีเหลืองดังทอง ให้อ้อมค้อมใจผู้ทำผู้ใช้ และยืนยันได้จากร้านขายผ้าไหมในสุรินทร์ที่ยังต้องเสาะหาแก่นเขมาขยู่กับเส้นไหมมิได้ขาด บางครั้งก็เลือกใช้เปลือกประโศด (มะพูด) ทดแทน แต่จะได้สีเหลืองอ่อนใสกว่าคั้งสีเหลืองคอกกูด

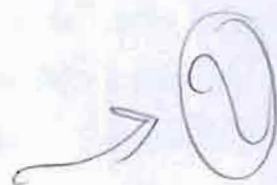
(๔)

ตามสี x

สไบลายดอกพิทูล์ซอมเข กลุ่มเมืองพล ขอนแก่น (๒๕๔๕)

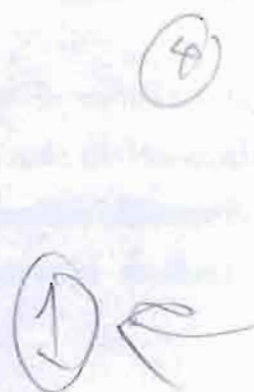
ทอวันวันสิกกษาราชวงษ์
จังหวัดขอนแก่น

วิทยาศาสตร์พื้นบ้าน

สีธรรมชาติทั่วไป หมายถึงการย้อมสีจากเปลือกไม้ใบไม้ทั่วไป โดยกรรมวิธีย้อมร้อน และต้องใช้สารกระตุ้นช่วยให้สีติดแน่นกับผ้าที่ย้อม เป็นกระบวนการย้อมสีธรรมชาติที่ได้พัฒนาต่อยอดมาจากฐานความรู้กระบวนการย้อมสีธรรมชาติดั้งเดิม โดยการเรียนรู้จากการทดลองทำและการใช้วัสดุเก่าใหม่จากธรรมชาติรอบตัวให้สีแตกต่างกันไปตามวัตถุดิบหลัก และเมื่อนำไปผ่านสารกระตุ้นจากธรรมชาติที่หาได้ใกล้ตัว เช่น น้ำสารส้ม น้ำโคลนดำ โคลนแดง น้ำปูนกินหมากปูนขาว ปูนแดง น้ำขี้เถ้า และน้ำบาดาล ฯลฯ ยิ่งสร้างความหลากหลายเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งระดับ และสารกระตุ้นซึ่งเป็นสารประกอบจากน้ำหมักธรรมชาตินี้ มีคุณสมบัติเฉพาะ เพราะต่างถิ่นต่างที่ต่างฤดูกาล ทำให้กระบวนการเกิดสีมีความเฉพาะตัว นอกจากนั้นยังสามารถสร้างสรรค์ความหลากหลายของสีได้อีกจากการย้อมผสมวัตถุดิบ ๒ ชนิดขึ้นไป หรือการย้อมซ้ำตั้งแต่ ๒ ครั้งขึ้นไป นี่คือการศึกษาและความหลากหลายที่พัฒนาได้ไม่มีขีดจำกัด

ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงการมองภาพรวมและการศึกษารวบรวมข้อมูลเฉพาะกลุ่มตัวอย่างวิจัย ๔ กลุ่ม ซึ่งเรื่องราวอันมีคุณค่าของผ้าอีสานยังปรากฏให้เห็นถึงเพียงนี้ ศักยภาพของชาวไทลาวที่ทอผ้าสืบทอดกันมาจากรบรรพชนในภูมิภาคนี้ และเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมจากการแต่งงาน หรือการย้ายถิ่นฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ดำรงอยู่และวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นในระยะหลัง คือสิ่งที่เป็นการดำรงอยู่จริงของผ้าทอพื้นบ้านอีสานในทุกวันนี้

อันวัฏ

สีธรรมชาติทั่วไปจากพืชให้สีชนิดเดียว
คือ รากขมิ้นที่บ้านห้วยหินดำ จ.สุพรรณบุรี
ให้สีอ่อนแก่หลากหลายไม่จำกัดเมื่อนำไปผ่าน
น้ำกระตุ้นสีที่หลากหลายจากธรรมชาติ (๒๕๔๕)

บทที่ ๕

กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน ภาคอีสาน

ด้วยขั้นตอนในการปฏิบัติการสืบค้นเรื่องราวและทบทวนลักษณะผ้าทอพื้นบ้านจากกลุ่มชนพื้นบ้านในฐานะผู้ครอบครองและสืบทอดภูมิปัญญาผ้าพื้นบ้าน โดยแท้จริงมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน นับได้ว่าเป็นรากฐานทางการศึกษาที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้เห็นถึงแนวทางในการกำหนดลักษณะผ้าทอพื้นบ้านให้อันจะนำไปสู่การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมให้เกิดความชัดเจน และสามารถสื่อสารได้ทั่วไปในสังคม ด้วยพื้นที่ภาคอีสานยังมีการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าแบบดั้งเดิมมาอย่างต่อเนื่องและหลากหลาย เป็นที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในทุกกระบวนการของภูมิปัญญา จากดอกฝ้ายจนถึงฝืนผ้าฝ้าย จากตัวหนอนไหมจนถึงฝืนผ้าไหม โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ “การกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม” จึงได้กำหนดเลือกกลุ่มกรณีศึกษาตัวอย่างในพื้นที่ภาคอีสาน เป็นฐานปฏิบัติการนำร่อง และในการพิจารณาคัดเลือกกลุ่มปฏิบัติการนำร่องนั้น โครงการได้คำนึงถึงหลักการ ๓ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ มีความครอบคลุมในเชิงภูมิศาสตร์ท้องถิ่น คือ เขตอีสานเหนือ และเขตอีสานใต้ อันมีทรัพยากรที่แตกต่าง มีผลต่อวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น

ประการที่ ๒ มีความครอบคลุมในเชิงภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นบ้าน คือ ภูมิปัญญาการทอผ้าไหม ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้าย รวมทั้งเทคนิคการสร้างลวดลาย และการใช้สีธรรมชาติจากความเชี่ยวชาญเฉพาะถิ่น อันเป็นที่มาของเอกลักษณ์ผ้าพื้นบ้านเฉพาะถิ่น

ประการที่ ๓ มีความเป็นกลุ่มชัดเจน คือ เป็นชนพื้นบ้าน มีการรวมตัวของกลุ่มชนร่วมกันทอผ้า เชิงวัฒนธรรมเป็นกระบวนการกลุ่มอย่างสืบเนื่อง มีการร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อใช้เองและเพื่อขายในนามกลุ่ม สร้างกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอด เพื่อพัฒนาศักยภาพและทักษะฝีมือให้กันและกัน ตลอดจนมีการจัดสรรผลประโยชน์และโอกาสทางการศึกษาอย่างเป็นไปตามข้อตกลงกลุ่ม อันเป็นที่มาของการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

กรณีกลุ่มศึกษา ๔ กลุ่ม ในภาคอีสาน

๑. กลุ่มพรรณไม้ จังหวัดร้อยเอ็ด เขตอีสานใต้ ด้วยความเป็นกลุ่มชนพื้นบ้านไทลาว และไทเขมร ได้สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายเข็น และผ้าไหมพื้นบ้านอย่างมีความสืบเนื่องมาว่า ๑๕ ปี มีเครือข่ายสมาชิก ๒๐ หมู่บ้าน ช่างทอผ้าประมาณ ๓๐๐ คน

สมาชิกกลุ่มพรรณไม้ (๒๕๔๕)

๒. กลุ่มแพรรณ จังหวัดขอนแก่น ได้สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้าย ผ้าเหียบ มัดหมี่ และผ้าจิด มีความสืบเนื่องในการรวมกลุ่มมากกว่า ๑๕ ปี มีเครือข่ายสมาชิก ๗ หมู่บ้าน ช่างทอผ้าจำนวน ๒๕๐ คน

๓. กลุ่มผ้าฝ้ายครามโคกภู จังหวัดสกลนคร เขตอีสานเหนือ ชุมชนไทโย้ย ที่ครอบครองและสืบทอดภูมิปัญญาการทำคราม มีความสืบเนื่องในการรวมกลุ่มมาประมาณ ๘ ปี เครือข่ายสมาชิก ๒ หมู่บ้าน ช่างทอผ้า ๑๗๐ คน

๔. กลุ่มออนซอน จังหวัดอุดรธานี เขตอีสานเหนือ ซึ่งได้สืบทอดภูมิปัญญาทอผ้าจิด มีความสืบเนื่องในการรวมกลุ่มมา ๓ ปี เครือข่ายสมาชิก ๒ หมู่บ้าน ช่างทอผ้า ๘๐ คน

นอกจากการปฏิบัติกรกับกลุ่มกรณีศึกษาแล้ว โครงการยังได้ค้นหาและทบทวนลักษณะผ้าทอพื้นบ้านร่วมกับเครือข่ายผ้าทอพื้นบ้านในภาคอื่นๆ ด้วย กล่าวคือ

เครือข่ายหัตถกรรมชาวเขา จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เครือข่ายกลุ่มทอผ้าภาคเหนือ ในโครงการฝ้ายแกมไหม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เครือข่ายกลุ่มกะเหรี่ยงโปว์ จังหวัดสุพรรณบุรี

สืบค้น ภูมิปัญญาดั้งเดิมการทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้ และการย้อมสีน้ำเงินจากเถาคราม

จากกระบวนการศึกษาและทบทวนลักษณะผ้าพื้นบ้านแท้ ตามวิถีวัฒนธรรม ๔ กลุ่มในภาคอีสาน และการเลือกทบทวนวรรณกรรมของภูมิภาคอื่นในประเทศและจากต่างประเทศ คณะวิจัยยังมีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องนี้จากการปฏิกรกับกลุ่มกรณีศึกษา ทำให้โครงการพบประเด็น ลักษณะเฉพาะที่เป็นลักษณะเด่น และลักษณะทั่วไปของแต่ละถิ่น แต่ละวิถีวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มกรณีศึกษา อันจะเป็นฐานภูมิปัญญา นำไปสู่หลักการในการกำหนดลักษณะผ้าพื้นบ้าน ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้

๕.๑ กรณีศึกษา กลุ่มพรรณไม้

๕.๑.๑ ความเป็นกลุ่มชน (ชาติพันธุ์)

ด้วยการขยายเครือข่ายกลุ่มทอผ้าไปตามภูมิโนทัศน์ และความสัมพันธ์ของกลุ่มชนหมู่บ้านใกล้เคียง ในลักษณะบ้านพี่บ้านน้อง ซึ่งตั้งหมู่บ้านในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ เขตจังหวัดร้อยเอ็ด สุรินทร์ และศรีสะเกษ ซึ่งพบว่าทั้งกลุ่มชนที่เป็นชาวไทเขมรและกลุ่มคนไทลาว สองวิถีวัฒนธรรมของ ๒ กลุ่มชนนี้ นอกจากแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างด้านภาษาการสื่อสารแล้ว เครื่องนุ่งห่มอันเคลื่อนไหวไปมาพร้อมกับตัวคน นับว่าเป็นภาษาทางวัฒนธรรมเฉพาะชุมชนที่เห็นได้ชัดก่อนการพูด แม้ว่าในปัจจุบันจะมีเครื่องนุ่งห่มจากตลาดหลังไหลเข้าไปมากมายถึงหมู่บ้าน แต่รูปแบบการแต่งกายที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติพันธุ์ ยังมีระเบียบและรายละเอียดที่มีลักษณะเฉพาะตัว ให้เห็น ให้รู้ว่า เป็นกลุ่มชนใดชัดเจนอยู่ในวิถีประจำวัน

วิธีการกินอยู่ ของชาวไทเขมร บ้านโพธิ์พับ
กลุ่มพรรณไม้ (จ.ร้อยเอ็ด) (๒๕๔๕)

แม่บ้านกลุ่มชาวไทลาว ที่บ้านฮ่องแฮ บ้านขามป้อม อำเภอประทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ยังคงนุ่งผ้า
ชิ้นใหม่มัดหมีเป็นประจำไม่ว่าจะเป็นอยู่กับบ้านหรือไปวัด อีกทั้งชิ้นตาแหล่ ใหม่ ผ้าย ซึ่งถือเป็นลักษณะ
เส้นควบ ๒ สี และซิดคั่น รวมทั้งชิ้นตาต่องที่มีลักษณะเป็นผ้าตาถี่เหลี่ยมขนาดเล็กตาละ ๔ เส้น ค้ายเรียง
สานคัตกันสองสี และพอบ้านยังคงนุ่งโสร่งใหม่ลายตารางใหญ่ มีแพรอีโป้(ผ้าขาวม้าดาหมากรุก) ผาดบา
อยู่ในบ้านอย่างพร้อมที่จะพัน โปก ผูก ตามสถานการณ์ต่างๆ อย่างเป็นเพื่อนคู่กาย ผ้าจู่ใจ

ยังมีผ้าห่มเหยียบที่ทอจากฝ้ายปลูกเองตามที่สวนที่นา หรือข้างบ้านแล้วเงินเองเก็บไว้ใช้ทอเวลา
ว่างๆ ทอผ้าห่ม ผ้าซิด ทำหมอน ผ้าเสื้อ (ที่นอนขนาด ๑ คนนอนพับเก็บได้) และผ้าสมมา อันเป็นหน้าที่
ของแม่บ้านหญิงตามวิถีวัฒนธรรม “ผ้าขาวทอจากไหมชั้นดี ยาวประมาณ ๓ วา ผู้เป็นแม่จะทอให้ลูกไว้
เป็นมรดก ให้ลูกใช้ดอยศพ (คลุมศพ) หรือนุ่งห่มให้นาค ทุกบ้านในฮ่องแฮจะมีผ้าขาว” คำบอกเล่าจากพี่
สะอาด ไต้นวู สมาชิกบ้านฮ่องแฮ ซึ่งกล่าวอย่างภาคภูมิใจ

ส่วนชาวไทเขมรบ้านโพนพิบ อำเภอเกษตรวิสัย และบ้านเชียงท้าว บ้านขัวว อำเภอสุวรรณภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด คนละอำเภอก็หากตั้งบ้านอยู่คนละฟากลำน้ำพลับพลา แม่บ้านชาวเขมรยังคงนุ่งชิ้นใหม่
มัดหมีดูคล้ายละเอียดแตกต่างกันไป แต่จะใช้สีแดง เขียว เหลือง เป็นระเบียบเดียวกันอย่างเห็นได้ชัดจาก
ระยะไกลต่างจากชาวไทลาว และแม้ผ้าขาวม้าของพอบ้านเขมร ก็ยังเป็นผ้าขาวม้าไหม ลายริ้ว สีเขียว แดง
เหลือง ต่างจากแพรอีโป้ อย่างชัดเจน แต่ใช้คู่กาย คู่ใจ ไม่ผิดกัน

นอกจากนี้ ยังมีภาษาสื่อสารที่แต่ละกลุ่มยังใช้ภาษาคำเดิมของกลุ่มชนตัวเอง สื่อสารกันภายในชุมชน

เช่น ดังเช่น

ชาวไทลาว	ชาวไทเขมร
ไหมทางเครือ	ระนองโล้ง
ไหมทางพุง	เกียดโล้ง
คั้นหูก	โดงโล้ง
เก็บเขา	ตะกอโล้ง
คำหูก	ตะบายโล้ง

ส่วนประเพณีสำคัญของชุมชนอีสาน คือ วันสารท ซึ่งชาวไทเขมรเรียก “แซนโดนตา” ส่วนชาว
ไทลาวเรียก “บุญข้าวสาก” (ดูรายละเอียดเฉพาะในกลุ่มแพรรณ หน้า ๔๕) ประเพณีวันแซนโดนตา
ชาวเขมรเป็นงานสำคัญ เป็นสารทใหญ่ทำกันทุกบ้านอย่างพร้อมเพรียง ตรงกับแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เรียก
ว่า “เบนทม” ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ทุกบ้านจะเตรียมเครื่องเซ่นไหว้บรรพชนด้วยอาหารหวานคาว
ข้าวต้มเขมร (ข้าวเหนียวใส่ถั่วห่อด้วยใบมะพร้าวแล้วต้มให้สุก) เสร็จแล้วลูกหลานจะมากินข้าวเย็นด้วยกัน
เป็นการรวมญาติ เพื่อทำพิธีไหว้บรรพชนกันที่บ้าน เช้าตรู่วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ประมาณ ๔ นาฬิกา
จะนำเครื่องเซ่นไหว้บรรพชนที่จัดแบ่งไว้ส่วนหนึ่งไปประกอบพิธีกรรมที่วัด โดยพระสงฆ์สวดชัยมงคล
เป็นการฉลอง เรียกว่า “บายเบน” และมีหมอพราหมณ์ทำพิธีเชิญวิญญาณบรรพชนมารับอาหารหวาน คาว

ผ้าไหม

ผ้าสไบบาง สีม่วงจากครั่งผ่านน้ำบาดาล
สีเขียวจากใบสมอ

ผ้าสไบจิตไหม พื้นสีแดง จากครั่ง

ผ้าเจาะป้อง ผ้าขี้เงินมือ

ไม่ลวก เพราะไม่อัปชั้น อีกทั้งการสร้างก็ทอผ้าพื้นบ้านทั้งทีลาว ก็เขมรมีส่วนประกอบหลักเหมือนกัน แต่ต่างกันที่การออกแบบให้มีความพิเศษของช่างไม้ตามความพอใจของแต่ละคน

การสร้างสรรค์ชิ้นงานผ้าเพื่อใช้กับตัวคน หญิงชาย เด็กผู้ใหญ่ หนุ่มสาว และใช้กับบ้าน ทั้งกลุ่มคนไทเขมรและคนไทลาวเรียนรู้ที่จะทอผ้าไหม ผ้าฝ้ายเงินเนื้อบางเบาขึ้นใช้ให้สอดคล้องกับสภาพอากาศร้อนแห้ง มีผ้าไหมน้อยเนื้อบางเรียบจากการสาวไหมน้อย(ชาวเขมรบางบ้านเรียกไหมเนื้อ) เส้นเล็กละเอียดของชาวไทเขมร และการเงินฝ้ายเส้นเล็ก เพื่อนำไปทอเป็นผ้าหม่อง(กะແຫ່ງ)โปรงบางไว้ห่มคลุม หรือทำผ้าถุง

๕.๑.๔ ความเชี่ยวชาญเฉพาะกลุ่ม

จากความจำเป็นในวิถีชีวิตเขตร้อนที่ต้องทำผ้าบางขึ้นใช้ ทำให้กลุ่มพรรณไม้มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษในเทคนิคการทอผ้าให้มีเนื้อบางได้แตกต่างจากกลุ่มอื่น

๔๔ “ด้วยเทคนิคการ” คือการสอดเส้นด้ายผ่านฟืมโดยการเว้นรูหรือข้ามรูฟืม หรือการสอดเส้นด้ายผ่านซี่ฟืม ซี่ละ ๑ เส้น (โดยปกติจะสอด ๒ เส้น) ประกอบกับการกระทบเส้นพุ่งอย่างเบามือ ทำให้ได้ผ้าสบ้าง ๔๕ ใบขาว เนื้อบางเบาเรียบสม่ำเสมอ ด้วยฝีมือที่ประณีตเป็นพิเศษอย่างยิ่ง ตั้งแต่การใส่ใจกับการเตรียมเส้นไหมแต่ละเส้น ผ่านกระบวนการแกะแ่งให้เส้นไหมให้เส้นกลมเนียนสม่ำเสมอ ก่อนนำไปฟอกข้อม ทำนองเดียวกันกับการทอผ้าฝ้ายเป็นผ้าหม่องบาง ด้วยการเตรียมเส้นฝ้ายเงินเส้นเล็กขนาดเท่ากันทั้งทางขึ้นและทางพุ่ง การแอดฝ้ายเงินโดยการแช่น้ำข้าวแล้วดึงหรือทก ให้เส้นฝ้ายเงินมีความเหนียวกลม ดึง ท่อง่าย กระทบฟืมอย่างเบามือ ได้ผ้าหม่องเนื้อโปรงบางเบา นอกจากนี้ยังเชี่ยวชาญการทำผ้าให้มี ความโปรงเป็นระยะ ด้วยเทคนิค “เจาะป้อง” บนผืนผ้าฝ้ายอีกด้วย

ด้านการข้อมสิริธรรมชาติ พบว่ากลุ่มพรรณไม้มีความชำนาญการข้อมแม่สีค่าจากมะเกลือบนไหม แพรเหยียบ สีแดงสดจากครั้ง สีเหลืองสดจากเปลือกประโศบนไหม นับว่าเป็นสีเอกลักษณ์จากพรรณไม้ ๔๖ (ทำให้ผ้าผืนพรรณไม้โดยรวมๆ จะเป็นผ้าผืนที่มีสีเข้มข้น สีหนัก สีสด เพราะมีวัตถุดิบตามธรรมชาติที่เป็นแหล่งให้สีสำคัญ เช่น มะเกลือให้สีดำ จาน ฉาฉา สะแก พุง พุทรา ที่เป็นต้นไม้ให้ครั้งเกาะขยายพันธุ์ “สมัยก่อนมีครั้งมาก แม่ยังได้หาไปขายที่สุรินทร์”^{๔๗} รวมทั้งเนื้อไม้ เช่น เข และเปลือกไม้ เช่น ประคู้ เถิง กระบก ทำให้กลุ่มพรรณไม้ข้อมสีได้อย่างเชี่ยวชาญ

๕.๑.๕ เอกลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นผ้าพรรณไม้

ด้วยการใช้เส้นใยไหมพื้นบ้านแท้ คือเส้นไหมเหลืองจากกรรมวิธีสาวมือเท่านั้น ด้วยคุณสมบัติเฉพาะตัวของไหมเหลือง และด้วยฝีมือการดองไหม หรือการฟอกไหมด้วยน้ำค้างธรรมชาติ ทำให้ได้เส้นไหมที่นุ่มนวล ดูซึมสีได้เข้ม เข้ม นี่คือเหตุผลที่ทำให้ผืนผ้าไหมจากกลุ่มพรรณไม้ทุกรูปแบบ เมื่อผู้ใช้ได้สัมผัสจากการใช้ จะรู้สึกได้ถึงความพิเศษต่างจากผ้าไหมทั่วไป

^{๔๗} นางสี ไซกัญญา, บ้านโพนพิสัย อายุ ๖๒ ปี ประชุมวางแผนทอผ้าตามมาตรฐาน, มกราคม ๒๕๔๕

(5)

ดก พืช +

บุตร บัวลิ (๒๕๔๕)

กรรมการบริหารกลุ่มพรรณไม้
จากบ้านสังข์น้อย ผู้เชี่ยวชาญ
การข้อมครามบนผ้าไหม

ทองสา ศรีนาทนา (ชาวสุค)
กรรมการบริหารกลุ่มพรรณไม้
จากบ้านคอนแก่น (๒๕๔๕)
ผู้เชี่ยวชาญการทอผ้าเจาะป้อง

๔.๑.๖ พัฒนาการกลุ่มพรรณไม้

ระยะเริ่มต้น (ปี ๒๕๒๔-๒๕๓๒) นับว่าเป็นระยะที่ชาวบ้านในพื้นที่ ๕ หมู่บ้าน ซึ่งมีความชำนาญการทอผ้าไหมและผ้าฝ้ายใช้เองตามวิถีวัฒนธรรมอยู่แล้ว ร่วมกับสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม พื้นที่ฟูการย้อมสีธรรมชาติดั้งเดิม และพัฒนาเทคนิคการย้อมสีให้หลากหลายจากการใช้พืชพรรณรอบตัว เช่น เปลือกไม้ ใบไม้ ดอกไม้ ผลไม้ และเมล็ด อันเป็นระยะของการพัฒนาเทคนิค

ระยะขยายเครือข่าย (ปี ๒๕๓๓ - ๒๕๓๘) ด้วยการขยายพื้นที่เป็น ๒๐ หมู่บ้าน สร้างกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างหมู่บ้าน ช่วยกันสร้างสรรค์ผ้าพื้นบ้านตามความชำนาญเฉพาะชุมชนที่หลากหลาย มีเอกลักษณ์โดดเด่นพอที่จะสร้างสัมพันธ์กับระบบตลาด จึงก่อตั้งเป็นเครือข่ายกลุ่มพรรณไม้อย่างเป็นทางการเมื่อปี ๒๕๓๔ อันเป็นระยะของการพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิก ด้านบริหารจัดการธุรกิจชุมชน

ระยะการพึ่งตนเอง นับตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ จนถึงปัจจุบัน ถือได้ว่ากลุ่มพรรณไม้เป็นองค์กรชาวบ้านที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นรูปธรรมตัวอย่างของธุรกิจชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งมีเป้าหมายในการฟื้นฟูศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและการสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ อย่างไรก็ตาม ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน กลุ่มพรรณไม้ต้องพัฒนาจุดแข็งของตนให้เด่นชัดยิ่งขึ้นจากเทคนิคการทอมากมายหลากหลาย และประสบการณ์ของเหล่าแม่ใหญ่ที่เคยเห็นเคยสัมผัสทั้งของโบราณดั้งเดิมรวมถึงการได้มีโอกาสดูงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ อันจะนำมาประมวลให้ทิศทางการพัฒนาเข้มแข็งก้าวมันไปกับการเคลื่อนไหวของสังคม

น.อ.จ.อ.อ.อ.

(5)

รทส + 109 มต. 109 ใน รท
 109 มต. 109 ใน รท
 (109 มต. 109 ใน รท)

คำปุ่น สาลาด (๒๕๔๕)
 กรรมการบริหารกลุ่มแพรรณ
 จากบ้านหัวฝาย
 ผู้เชี่ยวชาญการทอผ้าแนวประยุกต์
 มีเอกลักษณ์เฉพาะของผู้ทอชัดเจน

วรรณิ บัวพุทธา (๒๕๔๕)
 กรรมการบริหารกลุ่มแพรรณ
 จากบ้านเหล่าเกวียนหัก
 ผู้สืบทอดฝีมือทอไหมขัดจากแม่
 ซึ่งเป็นระดับครูจิตของ จ.ขอนแก่น

สมาชิกกลุ่มแพรรณ

๕.๒ กรณีศึกษา กลุ่มแพรรณ

๕.๒.๑ ความเป็นกลุ่มชน (ชาติพันธุ์)

ด้วยกระบวนการรวมตัวของกลุ่มชาวไทเชื้อสายลาว ในเขตอำเภอชุมแพ อำเภอหนองเรือ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมืองใหญ่หัวใจของอีสาน จึงได้รับอิทธิพลผสมผสานหลากหลายกลุ่มจากคนหลากหลายพื้นที่ที่ลี้ภัยไหลเข้ามารวมกัน ภาพขอนแก่นกลายเป็นเมืองหลวงของอีสานมาอย่างต่อเนื่องนานนับกว่า ๕๐ ปี แม้ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ยังพยายามผลักดันจังหวัดขอนแก่นให้ก้าวไกลมาจนถึงทุกวันนี้ ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมหลายถิ่นเช่นเมืองหลวงใหญ่ทั่วไป

อย่างไรก็ตาม ความเป็นกลุ่มชนไทลาวในกลุ่มแพรรณยังสามารถบอกได้จากภาษาอีสานที่ใช้สื่อสารกัน และการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นบ้านอีสานยังอยู่ในสายเลือด แม้ว่าเครื่องนุ่งห่มที่ดูเหมือนจะมีลักษณะร่วมสมัยมากขึ้น อย่างเช่น การนำผ้าลายมัดหมี่มานุ่งในรูปแบบของกระโปรง หรือชุดสำเร็จ หากในส่วนของการประเพณีวัฒนธรรมตามฮีต ๑๒ ครอง (๑๕) ที่ชาวไทลาวทั่วไปยังยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาทุกปีเห็นได้ชัดคือ วันสารทลาว หรือบุญข้าวสาก “ในมือเพ็ญ ๑๕ คำ เดือน ๑๐ ตอนเช้าทุกบ้านจะคว่ข้าวดอกแดง ซึ่งนิยมใช้ข้าวเปลือกข้าวเหนียวพันธุ์พื้นบ้านมาคว่ จะทำให้ได้ข้าวดอกคอกใหญ่งามสีขาว และการทำข้าวเม่ารางที่จะนำข้าวเหนียวที่ยังไม่แก่จัดปลารวงข้าวยังมีน้ำนมอยู่บ้างหรือเอาข้าวเก่ามาคว่ให้นิ่มจึงตำเอาเปลือกออกแล้วนำมาคว่เป็นข้าวเม่าราง เพื่อเป็นหลักในการทำกระยาสารทแบบไทลาว ครั้นตอนบ่ายเป็นการเตรียมข้าวห่อใหญ่และข้าวห่อน้อย ประกอบด้วยข้าวเหนียว ปลา พร้อมด้วยหมากพลูและผลไม้ นำมาห่อใบตองเป็นห่อใหญ่ ห่อเล็กไปห้อยไว้ตามกิ่งไม้ในลานวัด แล้วทำพิธีสวดกระยาสารท ข้าวห่อใหญ่เมื่อเสร็จพิธีนำไปถวายย่าปู่ตา ส่วนข้าวห่อน้อยเก็บไปขาย(วาน)ในนาให้แม่โพสพ เพื่อความอุดมสมบูรณ์ และก่อนมือเพ็ญจะมีการไปหยาม(เยี่ยม)ญาติผู้ใหญ่ โดยนำข้าวสารหมากพลูไปฝากกัน” นางพันธ์ เกาะลุน เจ้าหน้าที่ร้านแพรรณ เล่าถึงสภาพการทำบุญข้าวสากในหมู่ชนไทลาวขอนแก่นทุกวันนี้

๕.๒.๒ ลักษณะภูมิศาสตร์เฉพาะถิ่น

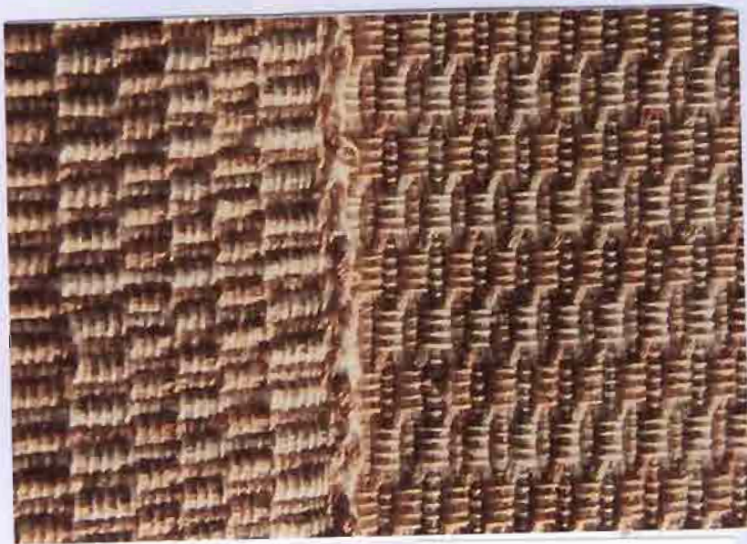
เพราะขอนแก่นมีพื้นที่ราบที่กว้างใหญ่ และลำน้ำชีไหลผ่านยาวที่สุดในอีสาน ทั้งส่วนป่าเบญจพรรณและป่าทุ่งที่อุดมสมบูรณ์โดยดั้งเดิม และความผสมผสานของชาติพันธุ์หลากหลายทำให้ทรัพยากรในพื้นที่ มีทั้งเป็นไปตามธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีการเดิมความหลากหลายให้เกิดขึ้นจากการเพาะปลูกพืชใหม่ๆ ส่งผลให้มีวัดอุทิศจากธรรมชาติหลากหลายต่อการสร้างปัจจัย ๔ ของกลุ่มชน

๕.๒.๓ ความเชี่ยวชาญเฉพาะกลุ่ม

ในการทอผ้าพื้นบ้าน พบว่าสมาชิกกลุ่มแพรรณส่วนใหญ่ชำนาญการทำผ้าฝ้าย จึงทำให้ผลิตภัณฑ์ผ้าที่ออกมานำเสนอมีสัดส่วนของผ้าฝ้ายมากกว่าผ้าไหม ทำให้เห็นถึงความเด่นในทางเทคนิคการ

อกพลู

ผ้าห่มลายหน่วย ๒ สี
ลวดลายจากการคันด้ายขึ้นและด้านพุ่งสลับที่
ตั้งใจให้มีจังหวะถี่ห่าง ไม่เท่ากันเกิดลวดลายใหม่
ในลักษณะลวงตา (Illusion) ที่ไม่รู้จบ
เป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะกลุ่มแพรรณ

ผ้าห่มแพรรณ ๒ สี

ผ้าห่มลายหน่วยสี่เหลี่ยม

มัดหมี่ฝ้าย ซึ่งมีทั้งลวดลายดั้งเดิมและการแตกสายใหม่ๆ จากลายแม่ มีทั้งมัดหมี่ทางพุ่ง ทางยืน และที่คู่ โคดเด่นกว่านั้นจะเป็นความเชี่ยวชาญการทอผ้าห่มเหยียบ ซึ่งเป็นเทคนิคการเก็บเขาเพื่อสร้างลวดลายในตัวเนื้อผ้า ได้มากมาย หลายขนาด เช่น ลายจุ๊กจิก ลายหมากหวาย ผ้าห่มน้อยลายหน่วย และขนาดพิเศษสุดต่างจากกลุ่มอื่นชัดเจนเห็นจะเป็น การทอผ้าหน้ากว้างพิเศษต้องใช้ผู้ทอ ๒ คน ใน ๑ หูก เพื่อทอผ้า หน้ากว้าง ๒.๔ เมตร และเพิ่มความหนาของเนื้อผ้าโดยการควบเส้นพุ่ง ๔ เส้น ถึง ๘ เส้น

ด้านการข้อมลัทธิธรรมชาติ เห็นได้ชัดว่ากลุ่มแพรรณ ชำนาญการข้อมลัทธิทั่วไปจากไปไม้ เปลือกไม้ เนื่องจากมีพืชพรรณรอบตัวซึ่งมีหลากหลาย มีความเด่นที่สามารถนำความหลากหลายของสีต่างๆ ที่ได้มาผสมผสานบนผืนผ้าได้อย่างกลมกลืน พอเหมาะ และลงตัว อีกทั้งสามารถสร้างสรรค์สีใหม่ๆ แปลกแตกต่างจากที่อื่นๆ เช่น สีเทาอ่อน-เข้ม จากหนามคันแหว หรือสีเขียวสดใสจากการใช้สูกิมะเกลืออ่อนลงพื้น แล้วข้อมผสมกับเปลือกมะม่วงกะล่อนหรือเปลือกเพกา ส่วนแม่สี พบว่ามีการใช้สีแดงครั้ง ได้สีแดงอมม่วง อยู่บนผ้าสไบจิตใหม่อย่างไม่มีกลุ่มใดเหมือน

ภาพ

๐.๑

ผ้าพื้นบ้านของกลุ่มแพรรณที่ทำให้คนภายนอกจดจำและนึกถึงได้ คือผ้าผืนสำเร็จประเภทใช้ในบ้าน เช่น ผ้ารองจาน ผ้าห่มเหยียบ และผ้าคลุมเตียง หลากหลายทั้งขนาดและลวดลายนอกเหนือไปจากผ้าที่ใช้ห่มหมอน อันจะมีมัดหมี่ฝ้าย ซึ่งจะมีลวดลายแบบดั้งเดิมและลวดลายที่เป็นลักษณะที่คิดค้นใหม่ ๆ จากสมาชิกในกลุ่มให้เห็นเสมอ ๆ

ภาพ ๐.๒

๕.๒.๔ พัฒนาการกลุ่มแพรรณ

ด้วยการสนับสนุนจากศูนย์ศิลปหัตถกรรมเพื่อการพัฒนาสตรีอีสาน ซึ่งเริ่มต้นจากการทำงานส่งเสริมกิจกรรมทอผ้าใน ๓ หมู่บ้าน เมื่อปี ๒๕๓๐ โดยมีเป้าหมายในการอนุรักษ์และเผยแพร่ผ้าทอพื้นบ้านอีสาน และเป็นการสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ ต่อมาได้ขยายพื้นที่เป็น ๙ หมู่บ้าน เพื่อร่วมกันสร้างความเข้มแข็งของธุรกิจชุมชน ได้จัดตั้งกลุ่มเป็นทางการในปี ๒๕๓๖ จากนั้นทำการเปิดร้านค้าเป็นของตนเอง ซึ่งตั้งอยู่ในตัวเมืองขอนแก่น ปัจจุบันนี้มีการบริหารจัดการร้านและประสานเครือข่ายซึ่งดำเนินการโดยชาวบ้านทั้งหมด ซึ่งถือเป็นพัฒนาการที่โดดเด่นที่สุด เมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ ทั่วประเทศ

ความเข้มแข็งของกลุ่มแพรรณ ได้ปรากฏชัดทั้งในมิติการจัดการธุรกิจชุมชน และมิติทางสังคม เห็นได้จากความสามารถในการเชื่อมโยงกิจกรรมทอผ้าพื้นบ้านไปสู่การจัดสร้างสวัสดิการระดับชุมชน เพื่อดูแลคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานอย่างพึ่งตนเอง โดยการจัดระบบสวัสดิการภายในเครือข่ายหลายรูปแบบ ดังเช่น สมาชิกทอผ้าและครอบครัวสามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลได้จากกลุ่ม การดูแลผู้สูงอายุในชุมชน ด้วยการสนับสนุนเงินค่าเลี้ยงดูรายปี สวัสดิการเงินกู้ในยามฉุกเฉิน รวมทั้งการสนับสนุนทุนการศึกษาแก่น้อยในชุมชนทุกปี

ภาพ ๐.๓

(๑)

ม.ค. ๕๕

สมาชิกกลุ่ม โศกฏ

ชุดไปนาของชาวโศกฏ(๒๕๔๕) เสื้ออ้อมสี่เหลี่ยมจากการข้อมผ้าฝืน
ชั้นมัดหมี่เส้นพุ่ง ทางเครือเป็นสีพื้นลักษณะเฉพาะชาวไท ไย้

ในมิติการสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาบุคลากร กลุ่มแพร่พรรณมีการหมุนเวียนให้สมาชิกรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้งานฝ่ายต่างๆ ในการช่วยกันดูแลองค์กรอย่างต่อเนื่อง และเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ทำให้มีความสืบทอดในการบริหารองค์กร อันเป็นรากฐานที่มั่นคงในการพึ่งตนเอง และมีความพร้อมในด้านบุคลากรใหม่ๆ เพื่อพัฒนาองค์กรให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีตัวตนที่ชัดเจน ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมในเมืองใหญ่อย่างขอนแก่น

๕.๓ กรณีศึกษา กลุ่มผ้าครามโคกภู

๕.๓.๑ ความเป็นกลุ่มชน (ชาติพันธุ์)

ชาวบ้านโคกภูเป็นกลุ่มชนที่เรียกตัวเองว่า “ไทโย้ย” อย่างเต็มปากไม่ขัดเขิน จากประวัติศาสตร์ชุมชนที่สืบทอดกันมากว่า ๒๐๐ ปีแล้ว นับเป็นกลุ่มชนที่มีวิถีวัฒนธรรมคงมา ด้วยมีความมั่นคงบนฐานปัจจัย ๔ โดยเฉพาะทางด้านเครื่องนุ่งห่มที่สืบทอดภูมิปัญญาการทำคราม การใช้ผ้าครามแบบแน่นอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน ผ้าหม้อมนิล สีนํ้าเงินเข้มในรูปแบบเสื้อคอกลมผ่าหน้า แขนยาว มีกระเป๋ายาวใหญ่ ๒ ข้าง คัดอย่างง่าย แล้วเพิ่มศิลปะในการเย็บมือให้เกิดลวดลายพิเศษ เช่น เกี้ยวหางสิงห์ เป็นเสื้อสัญลักษณ์ที่สวมใส่กันทั่วไปทั้งชายหญิง “แม่บ้านจะนุ่งผ้าชิ้นมัดหมี่ผ้าลายใหญ่คิดดินขึ้นเป็นส่วนใหญ่ พ่อบ้านยังคงมีชุดประจำบ่งบอกความเป็นชาวไทโย้ย คือผ้าดาหม่อง เป็นผ้าผ้าครามมีลายขีดสีขาวเป็นตารางใหญ่นุ่งเป็นผ้าโสร่ง และผ้าครามเย็บเป็นกางเกงหูกนุ่งไว้ข้างใน เป็นชุดอยู่กับบ้าน ส่วนผ้าใช้ในบ้านที่ขาดไม่ได้ มีผ้าเสื้อ ผ้าหม่นวม”^{๑๔}

ประเพณีของชุมชนโคกภูโดยทั่วไป ชิดถือและปฏิบัติตามประเพณีอีสาน และมีประเพณีเฉพาะเผ่าพันธุ์ของตนเองที่สืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัดถึงปัจจุบัน คือ “พิธีเหยา” เป็นพิธีกรรมไหว้ครูผีของหมอเหยาตามประเพณีชาวภูไท หมอเหยาเป็นหมอรักษาค้นเจ็บป่วยในหมู่บ้านตามความเชื่อในเรื่องผี เป็นพิธีที่ถือปฏิบัติกันมาเป็นชัฏครื่อง เพื่อแสดงการวะครูและขอบคุนผีประจำตัวหมอเหยา ซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงก่อนครุขสงกรานต์ของทุกปี

๕.๓.๒ สภาพภูมิศาสตร์เฉพาะถิ่น

ชุมชนโคกภูตั้งอยู่บนเทือกเขาภูพาน ซึ่งเป็นเขตที่มีอากาศหนาวเย็นเกือบตลอดปี (โดยเฉพาะที่ตั้งบ้านเป็นชายป่าที่ราบเชิงคอบ มีลำธาร มีพืชพรรณจากป่าหลากหลาย เป็นบริเวณที่นับว่ามีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติอย่างยิ่ง สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการทำอยู่ทำกินอย่างพึ่งพาและเกื้อหนุนระหว่างคนกับธรรมชาติชัดเจน การปลูกพืชแบบผสมผสานและหมุนเวียนระหว่าง ข้าว คราม พริก ข้าวโพด ฯลฯ อีกทั้งพืชผักพื้นบ้านตามฤดูกาลจากป่า ที่สวน ที่นา เช่น หน่อไม้ เห็ด ขอดหาว หน่อเลา กล้วย รวมถึง ปลา กบ กุ้ง หอย ฯลฯ

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางทอง หงษ์ภู, กรรมการกลุ่มผ้าคราม โคกภู, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๕

ภาพ + 109 ไร่รวมดงนางด้ว 46

6

1 →

แอ่งหินหมักคราม ที่บ้านโคกภู (๒๕๔๕)

ธีรรณภักดิ์

ด้วยธรรมชาติอันอุดมของพื้นที่ทำให้ลักษณะดินที่บ้านโคกภูมีความพิเศษ คือมีธาตุในดินที่ทำให้คันครามให้เนื้อสีดีมาก แม้เถาย่านนางยังให้สีเขียวเข้มขึ้นกว่าดินอื่น “ในการปลูกครามมีอยู่ปีหนึ่งทางเกษตรอำเภอแนะนำให้ใส่ปุ๋ยเคมี ปรากฏว่าคันครามงามดี แต่เมื่อนำไปหมักทำเนื้อครามปรากฏว่าครามปีนั้นไม่ให้สีน้ำเงิน” ป้าสาย อุดมมา ครุครามบ้านโคกภูเล่าให้ฟังระหว่างประชุมวางแผนปลูกฝ้าย ปี ๒๕๔๔ นั้นเป็นเรื่องที่ยืนยันว่า ดินที่บ้านโคกภูมีความพิเศษในตัวเอง โดยไม่ต้องการการแทรกแซงใดๆ

สภาพพื้นที่ทั่วไปซึ่งประกอบด้วยเนินหินปูนสลับผืนดิน เป็นที่ปลูกเรือนไม้ได้สูงแบบเรือนอีสานทั่วไป ที่ลาดต่ำลงมาเชิงคอยเป็นผืนนารอบหมู่บ้าน ภาพชาวบ้านโคกภูตื่นเช้านำวัว ควายลงทุ่ง หรือนำไปผูกใกล้ลอมฟางแล้วกลับเข้าหมู่บ้านตอนค่ำพร้อม ผัก ปลา และหาบฟ่อนคราม หรือกระบุงปุยฝ้ายตามฤดูกาล ถือเป็นวิถีปกติสุขของชุมชน ด้วยครอบครองสภาพภูมิศาสตร์เฉพาะถิ่นอันอุดม

๕.๓.๓ ภูมิปัญญาดั้งเดิม

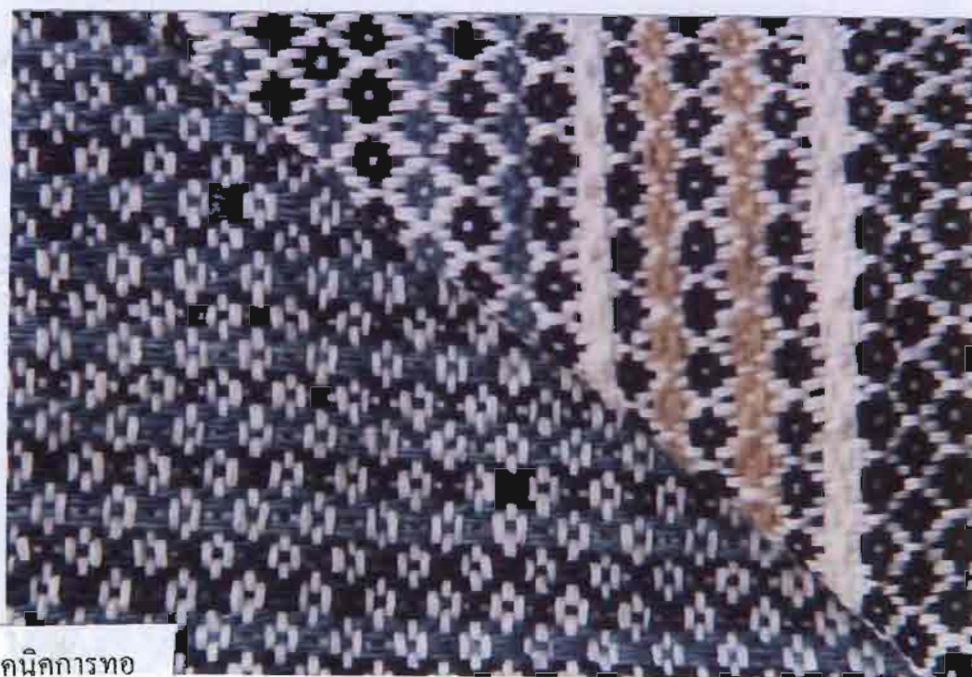
วิถีชุมชนบ้านโคกภู ณ วันนี้ ได้สะท้อนให้เห็นภาพชัดเจนถึงภูมิปัญญาในการสร้างทำสิ่งของต่างๆ ครอบพร้อมปัจจัยสี่ได้ด้วยตนเอง ด้วยพ่อแม่พาทำสืบต่อกันมา ภูมิปัญญาในการปลูกคราม กวนคราม ก่อหม้อคราม ย้อมคราม มีมานานเท่าใดไม่มีการบันทึก หากมีหลักฐานในชุมชนที่ยืนยันถึงความสืบเนื่องยาวนาน คือ แอ่งหิน ตามธรรมชาติหลายจุดในหมู่บ้านที่ชาวบ้านโคกภูเรียกว่า แอ่งคราม บางแห่งใหญ่มากใช้แช่หมักคันครามได้ครั้งละ ๑ เกวียน แสดงให้เห็นว่าเป็นชุมชนที่ใช้แอ่งหินแช่ครามาตั้งแต่อดีตเมื่อยังไม่มีโอ่ง เพิ่งเลิกใช้ไปเมื่อมีโอ่งมังกรเข้ามาเอง นอกจากนี้ยังพบภูมิปัญญาในการเผาหินปูนให้เป็นปูนขาวโดยวิธีพื้นบ้านมาใช้ในการกวนครามโดยไม่ต้องซื้อ การฟื้นฟูวัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างมีรากฐานฝังลึกในสายเลือด ทำให้ได้หมู่บ้านชาวบ้านโคกภูทุกบ้านมีหม้อคราม เป็นการบ่งบอกถึงการสืบทอดภูมิปัญญาครามเต็มภาคภูมิ ณ (พ.ศ.) นี้สามารถกล่าวได้ว่า ชุมชนแห่งนี้เป็นผู้ครอบครองภูมิปัญญาคราม เป็นมหาวิทยาลัยชาวบ้านเรื่องการทำครามของประเทศที่ยังมีเหลือให้เห็นไม่กี่แห่งในโลก

ด้านภูมิปัญญาปัจจัยสี่ ทั้ง ข้าว บ้านเรือน เครื่องนุ่งห่ม และยา เป็นสิ่งที่ชุมชนโคกภูพึ่งตนเองได้ทั้งหมดด้วยการดำเนินชีวิตในวิถีการเกษตรเท่านั้น ทำให้บ้านโคกภูได้สำแดงภูมิปัญญาดั้งเดิมและสร้างสรรค์ไปข้างหน้าอย่างไม่สิ้นสุด

๕.๓.๔ ความเชี่ยวชาญเฉพาะกลุ่ม

ด้วยวิถีชาวนา นุ่งห่มผ้าครามอยู่กับบ้าน ไปไร่นา แล้วกลับมาดูแลหม้อนิลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวัน มิใช่กิจกรรมพัฒนา ส่งผลให้ชุมชนมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษในเทคนิคการทำครามทุกขั้นตอน และเป็นเทคนิคเฉพาะคนที่มีรายละเอียดต่างกัน เทคนิคการดูแลหม้อคราม หรือแก้หม้อครามให้อยู่ในสภาวะพร้อมย้อม ซึ่งคนภายนอกที่ไม่คุ้นเคยจะมองว่าเป็นกรรมวิธีที่ยุ่งยากมาก แต่เป็นความเชี่ยวชาญอย่างถึงขั้นทำให้ดูเป็นเรื่องง่าย ๆ เรื่องปกติธรรมดาของชาวบ้านโคกภู

ภาพที่ ๑

ผ้าฝ้ายครามโคกภูต่างเทคนิคการทอ
และต่างเทคนิคการย้อม (๒๕๔๖)

ในด้านการยืมสินำเงินจากคราม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน ด้วยความพิเศษของวัตถุดิบ ทำให้ครามบ้านโคกภูยืมได้สินำเงินใส หลากหลายเฉดสี ความพิเศษของการทำสีเขียวชีวหรือเขียวคราม ที่เกิดจากการนำฝ้ายขุบครามไปต้มย้อมกับเปลือกมะม่วงบ้าน ซึ่งมีมากในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการย้อม เหลืองเขบนฝ้ายได้สีเหลืองสดใส หรือชมพูอ่อนจากเปลือกกล้วยนวล กล้วยพิเศษที่ไม่แตกหน่อขยายพันธุ์ ด้วยเมล็ดและมีลำต้นใหญ่มากๆ อันเป็นพืชพรรณเฉพาะถิ่นที่มีอยู่รอบๆ ตัวมากมาย

๕.๓.๕ เอกลักษณะที่บ่งบอกความเป็นผ้าโคกภู

“ผ้าทุกผืนที่ออกไปจากบ้านโคกภู จะบรรจุไว้ด้วยเรื่องราวของการย้อมครามแท้ ปักเองทำเองเท่านั้น และเรื่องราวของฝ้ายเข็นมือที่มาจากฝ้ายพื้นบ้านแท้” นางบุญยงค์ เชื้อคำผุย สมาชิกผู้รับหน้าที่เป็นผู้จัดการฝ่ายขายผ้าครามให้กลุ่มกล่าวอย่างมั่นใจทุกครั้งที่ถูกถามจากผู้ที่เป็นนักศึกษาคุณาน หรือผู้ที่ซื้อที่เข้าไปเยี่ยมชมถึงหมู่บ้าน

จุดเด่นอีกประการหนึ่งที่ทำให้สะดุดตาผู้ที่เข้าไปสัมผัสผ้าครามบ้านโคกภู ซึ่งทอผ้า ๒ หมวดใหญ่คือ ผ้าพื้นและผ้าชิ้นเอนกประสงค์ แต่ด้วยฝีมือที่มีพัฒนาการเฉพาะตัวของช่างแต่ละคน ได้สร้างสรรค์ให้เกิดผ้าผืนพิเศษที่มีลวดลาย สี สัน เป็นเฉพาะทุก เฉพาะคน จากฝีมือในการใช้สีครามให้กลมกลืนกับสีเปลือกไม้ หลากหลายเนื่องจากการผสมเส้นใยฝ้ายขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ในทอเดียวกัน หรือผสมใยกล้วยงกับฝ้าย การผสมผสานสีและเส้นใยที่หลากหลายผ้าผืนเอนกประสงค์จะมีความไม่ซ้ำในแต่ละทอ แต่ละผืนของแต่ละคน นับเป็นเสน่ห์เอกลักษณ์ของความงามบนความแตกต่างและหลากหลาย

๕.๓.๖ พัฒนาการของกลุ่ม

แม้ว่าการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการของกลุ่มผ้าครามโคกภู เพิ่งเริ่มต้นเมื่อปี ๒๕๓๗ โดยการสนับสนุนของโครงการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน(คจก.) แต่ด้วยรากฐานของภูมิปัญญาคั้งเดิมที่ยังมีต่อเนื่องชัดเจน ทำให้ผลงานของกลุ่มโดดเด่นและขยายผลไปอย่างรวดเร็ว สมาชิกทอผ้าคือทุกคนรอบครัวในชุมชน นับเป็นกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านตามวิถีวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นที่สามารถสำแดงเอกลักษณ์ของกลุ่มชุมชนได้อย่างชัดเจน รวมถึงอัตลักษณ์เฉพาะคนที่ทำให้ผ้าดูหรูหรา สนุกสนานหรือขรึมเข้มจากบุคลิกของผู้ทอ ด้วยกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้จากรุ่นแม่สู่รุ่นลูก ส่งผลให้มีความเป็นปึกแผ่นในการทำอยู่ทำกินที่มั่นคงพึ่งตนเองได้ครบวงจรชีวิต และหากว่าพัฒนาการของฝีมือของสมาชิกเป็นตัวชี้วัดหนึ่ง ในการพัฒนาผ้าพื้นบ้านแท้ นับได้ว่ากลุ่มโคกภูได้ก้าวไปถึงจุดนั้นแล้ว

๓๗๕ X

สมาชิกกลุ่มออนซอน (๒๕๔๔)

ฟื้นฟูการขอมศีลธรรมชาติ

๕.๔ กรณีศึกษา กลุ่มออนไลน์

๕.๔.๑ ความเป็นกลุ่มชน (ชาติพันธุ์)

กลุ่มออนซอน ประกอบด้วยชุมชนบ้านเหล่าอ้อยและชุมชนบ้านดาลเสียน อำเภอภูคจ
จังหวัดอุดรธานี เมืองใหญ่อันดับ ๓ ของอีสาน รองจากขอนแก่นและอุบลราชธานี เมื่อย้อนประวัติศาสตร์
อุดรธานีไปประมาณ ๑๐๐ ปี ที่เปลี่ยนชื่อจากมณฑลลาวพวนมาเป็นมณฑลอุดร (และจากสารสังกัดถึงวิถี
วัฒนธรรมชุมชนในปัจจุบัน พบว่ามีวิถีแบบคนไทลาวทั่วไป และยังคงพบว่ามีคนญวนหลายครอบครัวใน
พื้นที่แห่งนี้) ด้านอาหารการกินแบบพื้นบ้านอีสาน ใช้ภาษาไทลาว ส่วนการแต่งกายแบบพื้นบ้านจะพบเห็น
ในโอกาสพิเศษเช่นงานบุญตามประเพณี งานแต่ง/งานบวชนาค ซึ่งเห็นได้ชัดว่ากลุ่มผู้หญิงนุ่งซิ่นผ้าฝ้าย
ครามมัดหมี่ลวดลายใหญ่ๆ ตลอดผืนเป็นระเบียบเดียวกัน ไม่มีการมัดหมี่เป็นเชิงชั้น แต่นิยมทอตีนชั้น
เป็นลวดลายพิเศษมาเย็บต่อเป็นตีนชั้น (ใช้สีน้ำเงินน้ำเงินแดงน้ำเงิน สีขาวน้ำเงิน ของใช้ในบ้านต้องมีสีอุดร)
ผ้าจิดเป็นจุดเด่น เช่น หมอนจิดสามเหลี่ยมใหญ่ หมอนจิดสี่เหลี่ยม เรียกว่าหมอนเท้า ตลอดจนผ้าห่มจิด
เต็มผืนซึ่งนิยมทอลายจิดใหญ่ ทำให้ผ้ามีความหนานุ่มเหมาะกับการใช้ห่มกันหนาว

ในวิถีปัจจุบันด้วยความเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้เมือง จึงรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากเมืองใหญ่ทำให้มีค่านิยมใหม่ เช่น ไปรับจ้างแรงงานในต่างประเทศสูงมาก จนได้สมญาว่า “ชาอูคร” ความเป็นชุมชนจึงค่อนข้างมีลักษณะร่วมสมัยไปกับกระแสสังคมปัจจุบัน

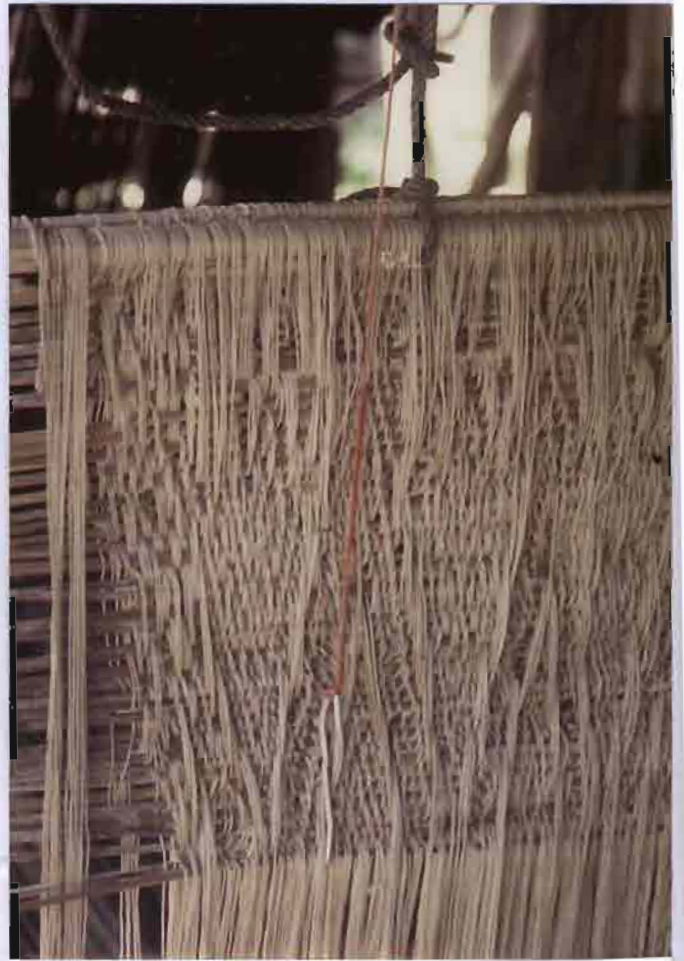
โดยสภาพทั่วไปของหมู่บ้านจะเป็นที่โนนสูง หรือที่เนินที่ยังเห็นร่องรอยของป่าโคกจากต้นไม้ใหญ่ในที่นา เช่น มะเกลือ กระบก หว้า พยุง ฯลฯ หากในปัจจุบันได้ถูกไถแปรเป็นไร่อ้อยตามแผนการส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติดั้งเดิมโดยเฉพาะความหลากหลายของพืชพันธุ์ลดลง

ด้านภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทำอยู่ทำกิน แม้จะเป็นชุมชนเปิดมีการผสมผสานทางวัฒนธรรม
หลากหลาย แต่วิถีการทำอยู่ทำกินยังคงเป็นวัฒนธรรมข้าวเหนียว ส้มตำ ป่นปลาร้าปลาเค็ม เช่นเดียวกับ
คนอีสานทั่วไป

ส่วนในเรื่องภูมิปัญญาผ้าพื้นบ้าน พบว่ากลุ่มออนซอนมีผู้รู้ อยู่ เห็นได้จากเครื่องมือทอผ้าที่ ถูกเก็บไว้แต่ขาดตอนการทำไปเมื่อไม่นานมานี้ ด้วยเหตุที่มีทิศทางการทอผ้าเพื่อสร้างงาน และสร้างราย ได้อย่างเดียว โดยเฉพาะภูมิปัญญาการเงินฝ้ายเห็นได้จากชิ้นงานผ้าของกลุ่มมีการใช้เส้นใยจากโรงงานทั้ง หมด แต่ยังคงสืบทอดเทคนิคการทอผ้าลายจิตเอาไว้

✕ ด้วยผ้าทอพื้นบ้านที่ขึ้นชื่อบอกความเป็นอุดรฯ ได้คือผ้าจิด ตัวอย่างเช่น) จิดบ้านนาข้าว ~~แดง~~
เคียงด้านกับกลุ่มออนซอนที่คนอุดรเข้าไปสัมผัสกับกลุ่ม เพราะต้องการผ้าจิดกลุ่มออนซอน ในรูป
แบบของผ้ารองจาน ผ้าห่ม ผ้าคลุม ลายจิดเล็กบ้าง ลายจิดใหญ่บ้างตามภูมิรู้ทางเทคนิคดั้งเดิม เช่น จิด
นาค จิดดอกแก้ว จิดขอ ฯลฯ

 $\alpha, \beta, \gamma, \delta, \epsilon, \zeta, \eta, \theta, \iota, \kappa, \lambda, \mu, \nu, \xi, \omicron, \pi, \rho, \sigma, \tau, \upsilon, \phi, \chi, \psi, \omega, \alpha, \beta, \gamma, \delta, \epsilon, \zeta, \eta, \theta, \iota, \kappa, \lambda, \mu, \nu, \xi, \omicron, \pi, \rho, \sigma, \tau, \upsilon, \phi, \chi, \psi, \omega$

การเก็บเขาสร้างลายจิด แบบเขายาว

ผ้าหม่มจิดใหญ่ กลุ่มออนซอน (๒๕๔๕)

๕.๔.๔ พัฒนาการของกลุ่ม

ด้วยการเริ่มต้นจากการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าเพื่อการสร้างงานทำ สร้างรายได้ จากสำนักงานเกษตรอำเภออุดจักษ์ ร่วมกับมูลนิธิไจค้า (JICA) ประเทศญี่ปุ่น ในปี ๒๕๔๒ และจากพื้นฐานและสภาพปัจจุบันของกลุ่มที่กล่าวมาแล้วนั้น สรุปได้ว่ากลุ่มออนซอนยังอยู่ในระยะของการฟื้นฟูเอกลักษณ์ผ้าทอพื้นบ้าน เพื่อให้เต็มความหมายขึ้นมาใหม่

ข้อสังเกตจากการมีส่วนร่วมในโครงการวิจัย รวมทั้งการสรุปบทเรียนของกลุ่มออนซอนในการผลิตตามออร์เดอร์อย่างเดียว โดยที่ไม่ทันตั้งหลักคิดว่ากลุ่มมีจุดแข็งอย่างไร เมื่อหมดออร์เดอร์ก็ไม่มีงานทอ ขาดตอน ความเป็นกลุ่มไม่ชัดเจน อย่างน้อยทำให้สมาชิกกลุ่มได้กลับมาตั้งหลักและให้ความสำคัญกับการใช้ฝ้ายเงินมือเพิ่มความเป็นผ้าพื้นบ้าน ให้เกิดเรื่องราวบนผืนผ้า นับเป็นการเริ่มต้นในการฟื้นฟูผ้าเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นขึ้นใหม่ ซึ่งจะต้องอาศัยเวลาและความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาดั้งเดิมว่าเป็นหนทางที่จะทำให้ชิ้นงานผ้าพื้นบ้านแท้เป็นตัวแทนฝีมือของกลุ่มออนซอน ให้คนได้ยอมรับในคุณค่าและภูมิใจที่ได้เป็นเจ้าของ

๕.๕ ประเด็นที่ค้นพบจากกรณีศึกษา

๑. **เอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม** คือเป็นความเฉพาะหรือความพิเศษที่จะทำให้กลุ่มพัฒนาไปอย่างมีทิศทางชัดเจน สอดคล้องกับสภาพภูมินิเวศน์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งยังเป็นการสร้างความทรงจำให้กับคนภายนอกที่ควรภาคภูมิใจ

๒. **การครอบครองภูมิปัญญาดั้งเดิม** คือองค์ความรู้เฉพาะถิ่น ภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่สั่งสมสืบทอดกันมาช้านานหลายชั่วคน เกิดเป็นภูมิปัญญาในเรื่องปัจจัยสี่มากมาย เป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะคนได้เรียนรู้ได้พัฒนาความสามารถด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา

๓. **การใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม** คือฝีมือที่มีความเชี่ยวชาญขึ้นตามลำดับจากประสบการณ์ สามารถสร้างสรรค์รูปแบบชิ้นงานได้ไม่จำกัด มีการพัฒนาความสามารถของคนอย่างต่อเนื่อง

๔. **พัฒนาการกลุ่มที่ยาวนาน** คือความสืบเนื่องของการถ่ายทอด และการเรียนรู้ที่ไม่ขาดตอนครบวงจร เป็นพลังกลุ่มที่เคลื่อนไหวไปอย่างมั่นคง เพราะนำวัฒนธรรมมาเป็นตัวตั้งในการพัฒนา ซึ่งหมายถึงการใช้ชีวิตร่วมกันด้วยคุณค่าที่ได้กระทำร่วมกัน ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ เพื่อให้ความเป็นอยู่โดยรวมนั้นทั้งตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคมตามลำดับ

๕. **วิถีเกษตร** คือวิถีแห่งการพึ่งตนเองในเรื่องปัจจัยสี่โดยแท้จริง มนุษย์จะเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างภูมิศาสตร์และวิถีชีวิต ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมยั่งยืนและอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๖. **ผ้าทอพื้นบ้านกับเศรษฐกิจชุมชน** จากตัวอย่างกรณีศึกษาทั้ง ๔ กรณีที่กล่าวมา จะเห็นว่าการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถูกนำมาเป็นฐานในการบูรณาการทรัพยากรภายใน ไม่ว่าจะเป็นลักษณะเฉพาะกลุ่มที่ชัดเจน ทรัพยากรบุคคล สิ่งแวดล้อม และสร้างสวัสดิการชุมชน "ผ้า" คือ ผ้าพื้นบ้าน ที่ออกไปจาก ๔ กลุ่มนี้ ผ้าระบบเศรษฐกิจเพื่อคุณภาพชีวิต คุณภาพสังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน เป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ เป็นมุมมองของคุณค่า ไม่ใช่มุมมองของรูปแบบ อย่างเช่น สีน้าอูตสาหกรรม จึงทำให้ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านแท้ที่เป็นสัญลักษณ์และเป็นเอกลักษณ์ที่ต้องรักษาไว้ ไม่ปะปนกับสินค้าน้าอูตสาหกรรมที่ถูกกระบวนการ "แฟชัน" หรือกระบวนการเร่งให้ทันสมัยและเร่งให้ล้ำสมัย ผ้าพื้นบ้านไม่ควรทำเป็นปริมาณในลักษณะ "น้าน้อยยอมแพ้ไฟ" โดยปริยาย ผ้าพื้นบ้านแท้จะจมหายไปกับกระแสเสื้อผ้าแฟชัน หากไม่มีกระบวนการรวมกลุ่มทางวัฒนธรรมให้เป็นฐานหลักในการบูรณาการขององค์กรของตนแล้ว ความเข้มแข็งและความอยู่รอดของผ้าพื้นบ้านแท้ของวิถีวัฒนธรรมชุมชนคงเกิดขึ้นได้ยาก

ภาพ x

(๒๗/รอมฎอน น. ๕๐)

จีนใหม่มัดหมี่
ลายนกยูงซ้อนครึ่ง
กลุ่มพรรณไม้ (๒๕๔๖)

บทที่ ๖

การกำหนดมาตรฐาน ผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

ด้วยโจทย์วิจัยที่ตั้งไว้ว่า “จะกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมจากเครือข่ายผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค และองค์กรสนับสนุน มาร่วมกันกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านที่แท้จริง ที่เกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม จากความรับรู้เข้าใจในกระบวนการผลิตและการบริโภค ผ้าทอพื้นบ้าน ได้อย่างไร” ทำให้กระบวนการศึกษาวิจัยของโครงการเน้นหนักการปฏิบัติการทั้งในระดับเครือข่ายชุมชน และระหว่างชุมชนกับองค์กรภายนอก เพื่อก่อประโยชน์ร่วมและส่งเสริมซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้จำหน่าย และถึงลงไปกว่านั้นในทางวิชาการ คือการสร้างโอกาสให้กลุ่มคนพื้นบ้านแต่ละถิ่นในฐานะผู้สร้างสรรค์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านตัวจริง ได้ประกาศคุณค่าและศักยภาพผ้าพื้นบ้านให้ปรากฏชัดเจน ส่งผลถึงการสร้างจิตสำนึกในการดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ้าพื้นบ้าน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอันเป็นทิศทางร่วมของสังคมโลก

๖.๑ วัตถุประสงค์ของมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

๖.๕.๑ เพื่อสร้างนิยามที่ชัดเจนของ “ผ้าทอพื้นบ้าน”

เมื่อกำหนดลงไปชัดเจนว่า ผ้าทอพื้นบ้านคืออะไรแล้ว จะทำให้ทุกฝ่ายเข้าใจตรงกัน ผู้ผลิตหรือชุมชนจะใช้เกณฑ์นี้เป็นทิศทางในการกำหนดกรอบงานของตนเอง

๖.๕.๒ เพื่อให้ผู้บริโภคตระหนักถึงคุณค่าของการผลิต และการใช้ผ้าทอพื้นบ้าน

คือการสร้างความตระหนักแก่ผู้บริโภคและผู้จำหน่ายให้รู้ว่าผ้าชิ้นใดเป็นผ้าพื้นบ้าน กลุ่มใดก่อผลดีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างไรในวันนี้และวันหน้า เป็นการนำร่องในการสร้างตลาดผ้าพื้นบ้านที่ชัดเจน

๖.๕.๓ เพื่อให้มีแนวทางในการสัมพันธ์กับผ้าทอพื้นบ้าน ทั้งการบริโภค การส่งเสริมและพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านอย่างมีหลักการถูกทิศทาง

บุคคลหรือองค์กรจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นผู้ขาย ผู้ใช้ ผู้สนับสนุน นักวิชาการ จะสามารถเชื่อมโยงกับบทบาทและหน้าที่ขององค์กรตนหรือบทบาทส่วนตัวได้สอดคล้องกับความเป็นผ้าพื้นบ้านแท้ ส่งผลให้มีการพัฒนาศักยภาพ และมีการเคลื่อนตัวของวัฒนธรรมผ้าพื้นบ้านอย่างถูกทิศทาง

ด้วยความที่ได้เคยทำงานใกล้ชิดกันตลอดหลายปีที่ผ่านมา และตลอดระยะเวลา ๑๘ เดือนของโครงการฯ ได้ทำการศึกษาเชิงปฏิบัติการตามขั้นตอนและกิจกรรมต่างๆ ตามที่ลำดับไว้ในบทนำ (ดูรายละเอียดหน้า ๕-๖) ในบทนี้จะขอกล่าวถึงการปฏิบัติการที่เป็นหัวใจอันเป็นที่มาของการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

เจ้าหน้าที่รัฐ ทีมวิจัย ชาวบ้าน
ประชุมทบทวนหาเอกลักษณ์ผ้ากลุ่มออนซอน

แม่บ้านทอผ้าศึกษาเอกลักษณ์ผ้าของ
กลุ่มชนภาคอีสาน

๖.๒ บทสรุปการปฏิบัติการจากชุมชน

๖.๒.๑ ทบทวนและหาตัวตนที่ชัดเจนของแต่ละกลุ่ม

โดยอาศัย “ความเป็นกลุ่มและเครือข่ายระหว่างชุมชน” ซึ่งมีเป้าหมายร่วมในการทอผ้าเชิงวัฒนธรรมและเกี่ยวพันต่อสิ่งแวดล้อม จากกลุ่มกรณีศึกษา ๔ กลุ่มในภูมิภาคอีสานและกลุ่มต่างๆ จากภูมิภาคอื่นๆ ที่เข้าร่วมแลกเปลี่ยนในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย ๓๑ ชุมชน สมาชิกทอผ้า ๘๐๐ คน ถือเป็นฟันเฟืองหลักในการสืบค้นและทบทวนถึงความหมายและลักษณะผ้าทอพื้นบ้านที่พ่อแม่พาทำมาแต่ดั้งเดิมในแต่ละกลุ่ม โดยแกนนำกลุ่มได้ทำการประชุมระดมความคิดเห็น อธิบายความหมายประกอบรูปธรรมผ้าพื้นบ้านในวิถีชุมชนจริงจากสมาชิก แล้วหาข้อสรุปร่วมที่แสดงให้เห็นถึงตัวตนของผ้าพื้นบ้านที่ชัดเจนของแต่ละกลุ่ม

“มาตรฐานผ้าข้อมสีธรรมชาติของกลุ่มพรรณไม้ ผ้าฝ้ายเป็นฝ้ายเงินมือ หากใช้ฝ้ายโรงงานก็เป็นฝ้ายแท้ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ผ้าไหมเป็นไหมที่เลี้ยงเองพันธุ์พื้นบ้าน ถ้าซื้อจากตลาดก็ซื้อไหมพื้นบ้านที่เลี้ยงกันเองในท้องถิ่น ใช้สีธรรมชาติทั้งหมด” ทองสา ศรีนาทนาว่า แกนนำกลุ่มพรรณไม้ กล่าวสรุปในการประชุมมาตรฐานผ้าพื้นบ้านในระดับเครือข่ายพรรณไม้ ๔ มิถุนายน ๒๕๔๔

“ผ้าข้อมครามบ้านโคกภู เป็นภูมิปัญญาพ่อแม่พาทำมานานแล้ว ทำมาตั้งแต่รู้ความ ถือเป็นมาตรฐานแล้ว” สีดา ดาบสมสี แกนนำกลุ่มกล่าวยืนยันในการประชุมสมาชิกบ้านโคกภู เมื่อ ๒-๓ มิถุนายน ๒๕๔๔ “และลักษณะผ้าฝ้ายครามแท้ ก็ผ้าเนื้อนุ่ม จับเหนียวได้ดี เพราะใช้ฝ้ายเงินมือจากฝ้ายพันธุ์พื้นบ้านที่ปลูกเอง ผ้าข้อมครามแท้ สีไม่ตกแน่นอน ชักครั้งแรกจะออกน้ำเขียวๆ ไม่เลอะผ้าอื่น” สมาชิกในกลุ่มกล่าวเสริม

ส่วนการรับรองคุณภาพนั้น ทั้ง ๔ กลุ่มมีความเห็นตรงกันว่า ผู้บริโภคสามารถไปเยี่ยมชมทุกขั้นตอนการผลิตได้ถึงหมู่บ้าน และโดยหลักการทำงานเป็นกลุ่มจะมีกรรมการติดตามดูแลให้สมาชิกทอผ้าตามหลักเกณฑ์ที่ตกลงกัน

ในการสัมมนาเพื่อหาแนวทางการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม^{๙๙} โดยการมีส่วนร่วมจากผู้ผลิต ผู้สนับสนุน สถาบันวิชาการ และผู้บริโภค จำนวน ๔๕ คน มีข้อสรุปว่าผ้าทอพื้นบ้านโดยกระบวนการผลิตเป็นงานทำมือที่มีคุณค่าและสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับวิถีวัฒนธรรมชุมชน แตกต่างจากผ้าในทางอุตสาหกรรมหรือผ้าโรงงานสิ้นเชิง สอดคล้องกับข้อสังเกตของ อาจารย์ชายชัย ลิ้มปิยากร^{๑๐๐} ที่ให้ข้อสังเกตไว้ว่า “ในระบบอุตสาหกรรม สินค้าหลายอย่างกว่าจะมาถึงมือเรา ชิ้นส่วนแต่ละชิ้นอาจผลิตคนละที่ ชิ้นส่วนชิ้นหนึ่งผ่านคนเป็นพันๆ คนในหลายประเทศ แต่ออกมาต้องเหมือนกัน นี่คือมาตรฐานอุตสาหกรรม แต่งานศิลปะผ้าพื้นบ้าน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงขั้นสุดท้ายมาจากคน

^{๙๙} สัมมนาแนวทางการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๔

ห้องประชุม ๕๐๐ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีธรรมศาสตร์

^{๑๐๐} ชายชัย ลิ้มปิยากร. โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๔๔

พิธีกรรมชาติจากเมล็ดลูกคำแสด
๑ ห้า สี่ สี่

กระสวย ๑ ห้อง ๒ ห้อง
ใช้ไม้เนื้ออ่อน เนื้อเนียน

คนเดียว มีขึ้นเดียว นี่คือความภาคภูมิใจ เป็นแนวทางมาตรฐานหัตถกรรมที่แต่ละกลุ่มต้องสร้างเอกลักษณ์ทางศิลปะให้ผู้บริโภคฝากรอ” การมีมาตรฐานเฉพาะตัวโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ทางการตลาดที่กว้างขึ้น เพราะขณะนี้ถือได้ว่าเป็นตลาดทางเลือก (Niche Market)

อย่างไรก็ตามในทางการตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อม สุทธิศักดิ์ ไกรสรสุธาสนี^{๒๐} ได้เสนอแนะไว้ว่า มีความจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจให้กับบุคคลหลายๆ ฝ่ายและโดยเฉพาะผู้บริโภคว่าผ้าทอเพื่อสิ่งแวดล้อมคืออะไร เป็นการให้การศึกษาแก่ผู้บริโภคเป็นสำคัญ ในการสร้างตลาดควรมีการรณรงค์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจน เชื่อว่าแนวคิดการตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อมจะไปไกลกว่านี้

๖.๒.๒ ถัมนวเครือข่ายกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมในระดับภาค

อนึ่ง ภูมิปัญญาผ้าพื้นบ้านจากแต่ละชุมชนย่อมมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน แม้จะเป็นชุมชนที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน เพื่อให้ได้มาตรฐานร่วมที่ครอบคลุมลักษณะสำคัญของแต่ละกลุ่มและสามารถปฏิบัติได้จริง เครือข่ายผู้ผลิตได้จัดให้มีการถัมนวเพื่อตัดสินใจร่วมในข้อกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน ในวันที่ ๒-๓ กันยายน ๒๕๔๕ ณ ศูนย์ฝึกอบรมชลประทานที่ ๔ จังหวัดขอนแก่น โดยมีตัวแทนกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในพื้นที่วิจัย และตัวแทนองค์กรส่งเสริมในภาคอีสาน ประมาณ ๕๐ คน ซึ่งได้ข้อสรุปนำไปเสนอต่อสมาชิกส่วนใหญ่เป็นหลักการปฏิบัติการในพื้นที่ และในการถัมนวครั้งนี้มีประเด็นที่เป็นข้อสรุปร่วมกัน ๓ ประการ

๑. สิ่งที่จะบ่งบอก “ความเป็นผ้าพื้นบ้าน”

- การใช้วัตถุดิบพื้นบ้าน คือไหม ฝ้าย ที่ปลูกเอง ปั่นมือ
- ใช้เครื่องมือพื้นบ้าน ที่สร้างทำจากภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ทำด้วยฝีมือของแต่ละคน
- บอกที่มา บอกเรื่องราวได้ในสินค้า
- ทำแล้วส่งผลให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์
- มีการปลูกต้นไม้ขึ้นต้นที่ให้สีได้สีขึ้นหมุนเวียนหรือปลูกทดแทน

๒. ผ้าทอพื้นบ้าน มีคุณค่าเพราะ

- ทำด้วยมือทุกระบวนการ ทำด้วยความตั้งใจ ด้วยความละเอียดอ่อนของคนทำ
- มาจากธรรมชาติ ซึ่งได้สร้างวัตถุดิบ คือเส้นใย สี และวัสดุที่นำมาทำเป็นเครื่องมือ
- มีเรื่องราวของความเป็นพื้นบ้านเฉพาะถิ่น เช่น ผ้าขมร-ร้อยเอ็ด ผ้าจิต-อุดรฯ ผ้ามัดหมี่-ขอนแก่น ผ้าฝ้ายคราม-โคกภู โดยแสดงจากเทคนิคและลวดลาย
- เป็นประโยชน์กับชีวิต ครอบครัว ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
- ทำกันเป็นกลุ่ม ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

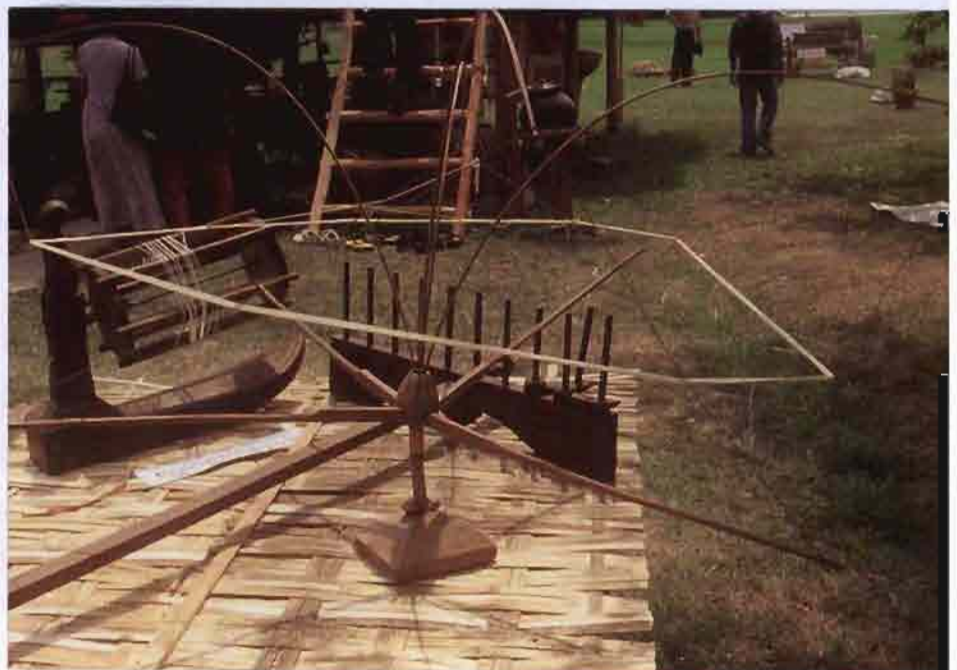
^{๒๐} อาจารย์ สุทธิศักดิ์ ไกรสรสุธาสนี. ภาควิชาการตลาดเพื่อสังคม คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔

① →

เพราะมีกลุ่ม มีชุมชน
จึงมีผ้าพื้นบ้าน

② →

เพราะมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์จึงมีเครื่องมือทันสมัยที่สำเร็จมี
เครื่องมือทอผ้าที่พ่อบ้านทำให้แม่บ้านอย่างสุดฝีมือ
ผ้างาม เครื่องมืองาม

๓. ความมุ่งหวังในการฟื้นฟูผ้าทอพื้นบ้าน

- อยากให้ฝีมือของแต่ละคนได้มีการพัฒนา ทำของดีของสวยยิ่งขึ้น
- อยากได้รายได้เสริมจากการทอผ้า ขายของได้ราคา
- อยากให้ทุกคนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนมีชื่อเสียง เกิดความภาคภูมิใจ มั่นใจในสิ่งที่ทำ
- ตอบสนองวิถีชีวิตการพึ่งตนเอง คนทำได้ใช้ก่อน ได้ขาย ได้แลกเปลี่ยน

๖.๒.๓ หัวใจของการก่อเกิดผ้าพื้นบ้านผืนหนึ่ง

จากประเด็นหลักและประเด็นย่อย อันเป็นบทสรุปที่ได้จากความพึงพอใจร่วมของเครือข่ายผู้ผลิต เมื่อนำมาประมวลรวมกับผลการศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้าน ดังรายละเอียดที่กล่าวแล้วในบทที่ ๒ และบทที่ ๓ รวมทั้งข้อสรุปจากกรณีศึกษาที่เป็นรูปธรรมทั้ง ๔ กลุ่ม ทำให้เห็นชัดถึงองค์ประกอบที่เป็นหัวใจหลัก ๓ ประการ เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวมและก่อให้เกิดวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้านแต่ละถิ่น

๑. **ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์** หมายถึงการมีวัตถุดิบที่นำมาใช้ เส้นใยจากธรรมชาติหลากหลาย สีสจากพืชพรรณธรรมชาติมากมาย สร้างให้เกิดแรงบันดาลใจ รวมทั้งสภาวะอากาศ ดิน น้ำ แสง กลมกลืนกับสภาพภูมิศาสตร์เฉพาะถิ่น

๒. **ความเป็นกลุ่ม** หมายถึงความเป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะ สร้างให้เกิดเป็นวัฒนธรรมการทำอยู่ทำกินแบบพึ่งพาตนเอง มีพัฒนาการทำให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวของผ้า อาหาร ยา และที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับท้องถิ่น

๓. **มือ และการทำด้วยมือ** หมายถึงการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ การสาวเส้นใย การทอผ้า และการใช้มือเพื่อสร้างสรรค์ปัจจัยสี่เบื้องต้น จะเป็นทักษะที่เพิ่มพูนขึ้นทุกขณะ เมื่อวิวัฒนาการและคุณวุฒิพัฒนาไป ความสามารถในการประดิษฐ์คิดค้นจะเชี่ยวชาญและแม่นยำได้ดั่งใจ ซึ่งทิวให้ปรากฏเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปพื้นบ้าน คือชิ้นงานทั้งคงามและใช้งานสนองวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริงและเหมาะสม

เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบ ๓ ประการ ซึ่งเป็นกรอบของมาตรฐานครอบคลุมมิติชุมชน มิติสิ่งแวดล้อม และมิติของเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมแล้ว เครือข่ายกลุ่มผู้ผลิตได้ร่วมกันกำหนดมาตรฐานความเป็นผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ๓ ประการ และเกณฑ์มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมในกระบวนการผลิต ๕ เกณฑ์ คือ เกณฑ์เรื่องเส้นใยธรรมชาติ เกณฑ์เรื่องการฟอกเส้นใย เกณฑ์เรื่องการย้อมสีธรรมชาติ เกณฑ์เรื่องเครื่องมืออุปกรณ์ และเกณฑ์เรื่องการผลิตแหล่งวัตถุดิบ ซึ่งถือว่าเป็นขั้วร่างมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมจากเครือข่ายผู้ผลิตภาคอีสาน

ภาพที่ ๑

① →

ทดสอบความพึงพอใจของผู้บริโภค
สัมมนามาตรฐานและการตรวจสอบผลิตภัณฑ์
(๑๕ มีนาคม ๒๕๔๕)
คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ภาพที่ ๒

② →

ผ้าเช็ดตัว ตามมาตรฐานผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม
กลุ่มพรรณไม้ ร่วมกับ เกลมอนฟาร์ม (๒๕๔๖)

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พิพิธภัณฑ์ผ้า

มาตรฐานความเป็นผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

๑. ใช้เส้นใยธรรมชาติ
๒. ใช้สีธรรมชาติ
๓. ทอด้วยกี่พื้นบ้าน ใช้เครื่องมือจากเทคโนโลยีพื้นบ้าน
๔. ทอด้วยฝีมือ มีพัฒนาการของฝีมือ
๕. พื้นผ้าบอกร่องราว และมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น
๖. มีความเป็นกลุ่มผู้ผลิต
๗. กระบวนการผลิต มีความปลอดภัยต่อสุขภาพของผู้ผลิต ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

๖.๓ บทสรุปการปฏิบัติการระหว่างชุมชนกับองค์กรภายนอก

เพื่อให้ขั้วร่างเกณฑ์มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมซึ่งเครือข่ายผู้ผลิตได้กำหนด และได้ทดลองทอผ้าตามมาตรฐานจนมีความพึงพอใจร่วมกันแล้ว ได้มีส่วนร่วมจากผู้บริโภค ผู้นำภายใน การตรวจสอบความพึงพอใจ โครงการได้จัดให้มีการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมและการตรวจสอบผลิตภัณฑ์ เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๔๕ ณ ห้องประชุม ๕๐๐ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีผู้เข้าร่วมประมาณ ๕๐ คน จากตัวแทนร้านค้าใน กรุงเทพฯ ตัวแทนผู้บริโภค และองค์กรสนับสนุนภาครัฐและเอกชน ผลการทดสอบความพึงพอใจ พบว่า ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ของผู้เข้าร่วมพึงพอใจผ้าฝ้ายเส้นมือ ส่วนผ้าไหม พบว่าผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ยังไม่สามารถจำแนกความแตกต่างระหว่างผ้าไหมพื้นบ้านกับผ้าไหมจากโรงงานได้ ยังมีความรู้สึกที่ไหมทั้ง ๒ ประเภท ไม่ต่างกัน แต่ในแง่เครือข่ายผู้ผลิตยืนยันการใช้ไหมเหลืองสาวมือ

การอภิปรายรวม สรุปได้ว่ามาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมที่เครือข่ายผู้ผลิตนำเสนอ เป็นเรื่องที่ดีมีคุณค่า นับว่าเป็นกระบวนการและเครื่องมือสื่อสารระหว่าง ผู้ผลิต ผู้ขาย และผู้ใช้ ทำให้เห็นถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เกื้อหนุนกัน พัฒนาช่วยกันอย่างเป็นธรรมชาติ

ประเด็นร่วมคือ ผู้ผลิตอยากทำของดี มีคุณค่า ผู้ขายอยากขายของมีคุณค่า ผู้ใช้ก็อยากใช้ของดีมีคุณค่า จึงน่าจะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติการนำร่องสร้างตลาดผ้าพื้นบ้านตามมาตรฐาน เนื่องจาก ผู้ขายหรือร้านค้าจะมีบทบาทเป็นตัวกลางที่สำคัญอย่างยิ่งในการส่งผ่านเรื่องราวที่มีคุณค่าระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคที่อยู่ห่างไกลกัน วิธีชีวิตต่างกัน

ข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมทุกส่วนที่สอดคล้องกันว่า ควรมีองค์กรกลางที่ทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูล เพื่อสร้างความเข้าใจในคุณค่าผ้าทอพื้นบ้านตามมาตรฐาน เพื่อเชื่อมโยงองค์ประกอบ ๓ ฝ่าย คือ ผู้ผลิต ผู้ขาย และผู้บริโภคให้ได้ทำความรู้จักกัน พึ่งพาอย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จะเป็นความสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่พลวัตของผ้าทอพื้นบ้านที่ค้ำจุนถึงเป้าหมายในทิศทางเดียวกัน อย่างเช่นการดูแลกระบวนการผลิตให้เป็นไปตามกระบวนการธรรมชาติ และอยู่ในวิถีวัฒนธรรมที่ดีงาม อันจะเป็นมาตรการที่จะรับประกันมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมตามความพึงพอใจร่วมกันโดยไม่จำเป็นต้องมีตลาดอะไรมารับรอง

ภาพ +
10/1 ปอมก๋อย
นส. 56 (1) →

เสวนา ผ้าพื้นบ้าน กับวิถีวัฒนธรรมชุมชน

๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๕ ที่สหกรณ์เลมอนฟาร์มพัฒนา
สาขาแจ้ห่ม

จัด

(2) →

เสวนา คราม แม่สีที่มีชีวิต

๙ สิงหาคม ๒๕๕๕ ที่สหกรณ์กรีนเนท

การพัฒนารูปแบบผ้าทอพื้นบ้านไปสู่การใช้สอยตอบสนองชีวิตประจำวันของผู้บริโภคส่วนใหญ่ อาทิเช่น ผ้าใช้กับบ้าน เป็นปลอกหมอน ผ้าห่ม ผ้าปูโต๊ะ จะส่งเสริมให้เกิดการบริโภคผ้าพื้นบ้านที่กว้างขวางมากขึ้น

ด้านการสร้างความรับรู้อย่างเข้าใจในคุณค่าของการผลิตและการบริโภคผ้าพื้นบ้านนั้น จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน อันเป็นที่มาของเรื่องราวบนผืนผ้าจากแต่ละถิ่น อาศัยการจัดเสวนาองค์ความรู้ควบคู่กับการสาธิตกรรมวิธีบางประการของภูมิปัญญา พร้อมแสดงชิ้นงานผ้าตามภูมิปัญญานั้นๆ เพราะความรู้ของชาวบ้านเป็นความรู้ที่เกิดจากการทำได้จริงในชีวิตจริง การเสวนาความแม่สีที่มีชีวิต และชุมชนผ้ามะเกลือ จากการเสวนาสังเกตได้ว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความตื่นตาตื่นใจ เนื่องจากไม่เคยมีโอกาสดูเห็นหรือรับรู้มาก่อน และส่วนใหญ่ไม่เคยเห็นไม่เคยรู้จักต้นคราม หรือลูกมะเกลือ อาจเป็นด้วยวิถีการดำรงชีวิตในสังคมเมือง เป็นวิถีที่ถูกแยกส่วนและห่างไกลธรรมชาติอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม การจัดเสวนาองค์ความรู้ในกระบวนการผลิตผ้าพื้นบ้านนั้น จะทำได้ในเวลาที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีการผลิตจริงตามฤดูกาล กลุ่มผู้บริโภคที่สนใจเรื่องเนื้อหาแท้จริงยังอยู่ในวงจำกัด โครงการจึงได้ร่วมมือกับฝ่ายประชาสัมพันธ์ จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) นำสื่อมวลชนลงไปศึกษาวิถีชีวิตชุมชนและเรื่องราวทางวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้าน มาเผยแพร่สู่สังคมวงกว้าง

๖.๔ บทสรุปมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

บทสรุปมาตรฐานผ้าพื้นทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมนี้ เป็นหลักการที่กำหนดโดยความพร้อมใจจากเครือข่ายองค์กรชุมชนหรือกลุ่มผู้ผลิต บนฐานคิดของภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านดั้งเดิม หรือ “ของดีของสาว” ที่สืบทอดมาแบบ“พ่อแม่พาทำ” มิใช่การเขียนหรือเรียนจากตำรา ด้วยการสร้างกระบวนการให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยตรงระหว่าง ผู้ทอ ผู้ขาย และผู้ใช้ ได้ร่วมรับรู้เข้าใจตามกิจกรรมที่ปฏิบัติการร่วมกันดังกล่าวมาแล้วนั้น การศึกษาเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ได้บทสรุปถึงมาตรฐานเพื่อสร้างความชัดเจนให้กับความเป็นผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ๖ ประการ

ส่วนของเกณฑ์มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ในกระบวนการผลิต ๕ เกณฑ์นั้น เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของกลุ่มทอผ้าที่เป็นอยู่ ซึ่งโดยรวมจะมี ๒ ระดับคือ กลุ่มที่กำลังพัฒนา มีการทำงานเป็นกลุ่มชัดเจน แต่ในกระบวนการผลิตใช้เส้นใยสังเคราะห์และย้อมสีเคมีควบคู่ไปกับธรรมชาติ ยังไม่สามารถสร้างผ้าพื้นบ้านเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ อย่างชัดเจน ถือเป็นมาตรฐานระดับที่ ๒ และกลุ่มที่เป็นไปตามมาตรฐาน ๖ ประการ สามารถปฏิบัติได้จริงตามเกณฑ์กระบวนการผลิตเพื่อสิ่งแวดล้อม ๕ เกณฑ์ ถือเป็นมาตรฐานระดับที่ ๑

ภาพ ๒

ไหมน้อยสาวมือขอนแก่น ข้อมแล้วต้องกระทักด้ายให้เรียบตั้ง
ตามมาตรฐานกลุ่มพรรณไม้ (๒๕๔๕)

ฝ้ายเงินเส้นเล็กเส้นใหญ่ ต่างขนาด ต่างสีข้อม
หลายวัตถุดิบ หลายเทคนิค จินตนาการเฉพาะตัวของผู้อทอ
ไม่มีซ้ำ ทำไปคิดไป โดยมีครามอันเป็นเอกลักษณ์
ตามมาตรฐานกลุ่มโคกภู (๒๕๔๖)

อนึ่ง ในการนำมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมไปใช้ในเบื้องต้น ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มทอผ้าในภูมิภาคอื่นหากกลุ่มได้ช่วยกันพิจารณาแล้วว่าจะเป็นผลดีต่อกลุ่มในระยะยาว หรือบางกลุ่มบางภูมิภาคอาจจะเพิ่มเติมมาตรฐานข้อที่ ๘ หรือ ๙ อันเป็นเรื่องพิเศษเฉพาะตนก็ได้ ซึ่งหมายความว่าความเฉพาะและชัดเจนยิ่งขึ้น หากบางกลุ่มที่ยังไม่สามารถปฏิบัติได้ตามเกณฑ์ ก็จะได้ทบทวนและวางกรอบการพัฒนากลุ่มตนเองได้อย่างมีทิศทาง

มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

๑. ใช้เส้นใยธรรมชาติ
๒. ย้อมสีธรรมชาติ
๓. ทอด้วยกี่พื้นบ้าน ใช้เครื่องมือจากเทคโนโลยีพื้นบ้าน
๔. ทำด้วยฝีมือ มีพัฒนาการของฝีมือ
๕. ผืนผ้าบอกเรื่องราว และมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น
๖. มีความเป็นกลุ่มผู้ผลิต
๗. กระบวนการผลิต มีความปลอดภัยต่อสุขภาพของผู้ผลิต ผู้ขาย ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

จกทอผ้าฝ้าย ฝีมือช่างพ่อบ้านเขมร
 เต็ม ภาคภูมิ วิจิตรบรรจงด้วยฝีมือ และใช้งานได้คล่อง
 ตัว ทนทาน ตามมาตรฐานเทคโนโลยีพื้นบ้าน (๒๕๔๕)

อภินันท์

๑

๖.๔.๑ เกณฑ์มาตรฐานกระบวนการผลิตผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ๒ ระดับ

มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ระดับที่ ๑	มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ระดับที่ ๒
๑. เกณฑ์เรื่อง เส้นใยธรรมชาติ ๑.๑ กรณีเส้นใยฝ้าย ให้ใช้เส้นใยฝ้ายปั่นมือ (ฝ้ายเข็น) ที่ปลอดสารพิษเท่านั้น ๑.๒ กรณีเส้นใยไหม ให้ใช้เส้นใยไหมพันธุ์พื้นบ้าน (ไหมเหลือ) ที่สาวมือเท่านั้น	๑. เกณฑ์เรื่อง เส้นใยธรรมชาติ ๑.๑ กรณีเส้นใยฝ้าย อนุโลมให้ใช้เส้นใยฝ้ายที่ปั่นจากโรงงาน และเป็นฝ้าย 100% ที่ไม่ผ่านการฟอกขาว ๑.๒ กรณีเส้นใยไหมอนุโลมให้ใช้เส้นใยไหมพันธุ์พื้นบ้าน (ไหมเหลือ) ที่สาวเส้นด้วยเครื่อง
๒. เกณฑ์เรื่อง การฟอกเส้นใยธรรมชาติ ๒.๑ การฟอกเส้นฝ้าย ให้แช่หรือต้มในน้ำสะอาด หรือน้ำด่างธรรมชาติจากขี้เถ้าไม้เท่านั้น ๒.๒ การฟอกเส้นไหม ให้ใช้น้ำด่างจากธรรมชาติ เท่านั้น	๒. เกณฑ์เรื่อง การฟอกเส้นใยธรรมชาติ ๒.๑ การฟอกเส้นฝ้าย อนุโลมให้ใช้ผงซักฟอก (Detergent) ในการแช่หรือต้มฟอกฝ้าย ๒.๒ ไม่อนุโลมให้ใช้ด่างเคมี หรือ โซดาแอส (Soda Ash) ในการต้มฟอกเส้นไหม
๓. เกณฑ์เรื่อง สีย้อม ๓.๑ ให้ใช้สีย้อมธรรมชาติดั้งเดิม และสีย้อมธรรมชาติทั่วไปเท่านั้น ๓.๒ ให้ใช้ mordant จากธรรมชาติ ช่วยในการย้อมสี เช่น น้ำโคลน, น้ำด่าง, น้ำปูน และน้ำบาดาลเท่านั้น ๓.๓ ห้ามใช้สารเคมีกันสีก	๓. เกณฑ์เรื่อง สีย้อม ๓.๑ ให้ใช้สีย้อมธรรมชาติดั้งเดิม และสีย้อมธรรมชาติทั่วไป เท่านั้น ๓.๒ อนุโลมให้ใช้ mordant (Mordant) ทางเคมี ช่วยในการย้อมสี ๓.๓ ห้ามใช้สารเคมีกันสีก
๔. เกณฑ์เรื่อง เครื่องมืออุปกรณ์ ให้ใช้ที่พื้นบ้านและเครื่องมืออื่นๆ ที่ประดิษฐ์ขึ้นในท้องถิ่น โดยอาศัยเทคโนโลยีพื้นบ้าน	๔. เกณฑ์เรื่อง เครื่องมืออุปกรณ์ ให้ใช้ที่พื้นบ้าน และเครื่องมืออื่นๆ ที่ประดิษฐ์ขึ้นในท้องถิ่น โดยอาศัยเทคโนโลยีพื้นบ้าน
๕. เกณฑ์ เรื่อง การฟื้นฟูแหล่งวัตถุดิบ ๕.๑ สมาชิกทอผ้าพื้นบ้านทุกคน ต้องปลูกต้นไม้ที่ตนเองชอบใช้ในการย้อมผ้าทุกปี อย่างน้อยปีละ ๕ ต้น ๕.๒ สมาชิกทอผ้าพื้นบ้านทุกคน ต้องปลูกฝ้ายพันธุ์พื้นบ้าน เพื่อใช้ผลิตเส้นใยฝ้าย สำหรับใช้ในการทอผ้า ๕.๓ กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านทุกกลุ่ม ต้องปลูกพันธุ์ไม้ที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติดั้งเดิม คือ มะเกลือ, ขนุน, เข, ประโหด, คราม, และช่อม รวมทั้งปลูกพุทรา, สะแก, พุง และฉำฉา เพื่อปล่อยครั้งในแต่ละกลุ่มหมู่บ้านทุกปี	๕. เกณฑ์ เรื่อง การฟื้นฟูแหล่งวัตถุดิบ ๕.๑ สมาชิกทอผ้าพื้นบ้านทุกคน ต้องปลูกต้นไม้ที่ตนเองชอบใช้ในการย้อมผ้าทุกปี อย่างน้อยปีละ ๕ ต้น ๕.๒ สมาชิกทอผ้าพื้นบ้านทุกคน ต้องปลูกฝ้ายพันธุ์พื้นบ้าน เพื่อใช้ผลิตเส้นใยฝ้าย สำหรับใช้ในการทอผ้า ๕.๓ กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านทุกกลุ่ม ต้องปลูกพันธุ์ไม้ที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติดั้งเดิม คือ มะเกลือ, ขนุน, เข, ประโหด, คราม และช่อม รวมทั้งปลูกพุทรา, สะแก, พุง และฉำฉา เพื่อปล่อยครั้งในแต่ละกลุ่มหมู่บ้านทุกปี

๖.๔.๒ นิยามคำศัพท์

๑. เส้นใยธรรมชาติ	เส้นใยที่ได้จากพืช เช่น ฝ้าย ป่าน ปอ และลินิน เส้นใยจากสัตว์ เช่น ขนสัตว์ หนอนไหม
๒. เส้นฝ้ายปั่นมือ (ฝ้ายเส้น)	เส้นฝ้ายพันธุ์พื้นบ้าน ที่ผ่านกระบวนการ อีว ดัด เน้น ด้วยมือตามภูมิปัญญาดั้งเดิม
๓. เส้นไหมสาวมือ	เส้นไหมพันธุ์พื้นบ้าน (ไหมเหลือง) ที่ผ่านกระบวนการสาวเส้นใยด้วยมือตามภูมิปัญญาดั้งเดิม ได้แก่ ไหมหลิบ ไหมสาวเลข ไหมน้อย
๔. สีธรรมชาติดั้งเดิม	การย้อมคราม การย้อมครั่ง การย้อมมะเกลือ การย้อมเข หรือแก่นขนุนตามภูมิปัญญาดั้งเดิม
๕. สีธรรมชาติทั่วไป	การย้อมสีจากเปลือกไม้ ใบไม้ทั่วไป โดยกรรมวิธีย้อมร้อนและต้องใช้สารกระตุ้น (มอร์แดนต์) ช่วยให้สีติดแน่นกับผ้าที่ย้อม
๖. มอร์แดนต์เคมี	วัตถุดิบที่ใช้ผสมสี เพื่อให้สีติดแน่นกับผ้าที่ย้อมส่วนใหญ่เป็นเกลือของโลหะจำพวกอลูมิเนียม เหล็ก ดีบุก โครเมียม ทองแดง
๗. มอร์แดนต์ธรรมชาติ	สารประกอบจากน้ำหมักธรรมชาติ ที่ช่วยในการย้อมสีและบางครั้งให้สีเปลี่ยน เช่น น้ำค้าง น้ำโคลน น้ำบาดาล น้ำปูนใส
๘. น้ำค้างธรรมชาติ	น้ำที่ได้จากน้ำละลายขี้เถ้าของพืชบางชนิด มีรสฝาด เค็ม สีนมื่อ
๙. ค่างเคมีฟอกไหม	โซดาซักผ้า (Washing Soda) หรือ โซดาแอส (Soda Ash)
๑๐. เทคโนโลยีพื้นบ้าน	เทคนิควิธีแบบพื้นบ้านในการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้
๑๑. กี่พื้นบ้าน	กักระทป ที่ใช้มือ เท้า มีพื้มพื้นไม้ เข (ตะกอ) และโครงกัที่ทำจากไม้ และวัตถุดิบในท้องถิ่นหรือไม้ไผ่อย่างเรียบง่าย
๑๒. ฝีมือ	คุณภาพชิ้นงานที่สร้างสรรค์ด้วยมือเป็นหลัก หรือความสามารถในเชิงช่าง มีความเชี่ยวชาญในการใช้มือ

๖.๕ แนวทางการรับรองมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

๖.๕.๑ การรับรองมาตรฐานคุณภาพภายใน และการรักษาเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม

ในประเด็นนี้ งานวิจัยพุ่งเป้าไปที่การสร้างจิตสำนึกของชุมชนเป็นหลัก มิใช่การมุ่งสร้างกรอบกฎที่ไม่เป็นธรรมชาติและพร้อมที่จะหาช่องทางหลีกเลี่ยง ในกระบวนการได้มาซึ่งเกณฑ์มาตรฐานจากการสัมมนาเครือข่ายผู้ผลิตภาคอีสาน เพื่อยกร่างมาตรฐาน (ดูรายละเอียดหน้า ๕๕) ทุกกลุ่มในพื้นที่วิจัยได้ยืนยันความเป็นผ้าพื้นบ้านของกลุ่มตน มาจาก ๗ ประการตรงกัน นั่นคือความต้องการภายในหรือมาตรฐานคุณภาพภายใน ซึ่งเป็นข้อกำหนดที่อยู่บนความภูมิใจในภูมิปัญญาที่พ่อแม่พาทามาโดยมิได้ออกกฎระเบียบใดๆ แต่ด้วยกระแสในโลกธุรกิจปัจจุบัน บุคคลภายนอกหรือผู้บริโภคทั่วไปจะมีอุปทานว่าควรให้ผู้ผลิตรับผิดชอบต่อบริโภค เพราะในกระบวนการอุตสาหกรรมได้มีการเลหลังของตกเกรดอยู่เป็นประจำหรือการโฆษณาชวนเชื่อ อาจทำให้ผู้บริโภคกระแวงว่าได้บริโภคผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้มาตรฐาน

ด้านการพัฒนาคุณภาพไปสู่มาตรฐานผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ๗ ประการนั้น แม้ว่าบางกลุ่มบางหมู่บ้านยังต้องพึ่งพิงวัตถุดิบจากตลาด ซึ่งสะดวก ประหยัดเวลา แต่มีค่าใช้จ่ายมากกว่า และไม่สามารถตรวจสอบถึงที่มาได้ ไม่มั่นใจว่ากระบวนการผลิตเป็นไปเพื่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่ เช่น เส้นใยจากโรงงาน เป็นต้น ทำให้ผู้ผลิตตระหนักในกระบวนการผลิตซึ่งเกิดจากการสร้างชิ้นงานด้วยมือทุกขั้นตอนโดยฝีมือแท้ ๆ เท่านั้น ที่ยืนยันว่าเป็นของพื้นบ้านแท้จริง โดยมีอาจเทียบเคียงกับมาตรฐานอุตสาหกรรมใด ๆ ที่ผู้บริโภคส่วนมากใช้เป็นเครื่องชี้วัดความเป็นมาตรฐานอยู่ ดังรายละเอียดในตาราง

ประเด็น	ผู้บริโภคทั่วไป	ผู้ผลิตผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม
สีสันทัน	ต้องการความเหมือนกันทุกชิ้นไม่ว่าจะสั่งซื้อเมื่อใดก็ตาม	การผลิตขอให้ขึ้นกับธรรมชาติฤดูกาล สีสันทันจึงมีความพิเศษตามธรรมชาติที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการที่หลากหลายของผู้คน (ผู้บริโภค)
เส้นใย	ต้องการความเรียบเนียนเท่ากันเหมือนเส้นใยจากโรงงาน	ถ้าใช้เส้นใยจากโรงงานจะยืนยันว่าเป็นผ้าพื้นบ้านอะไร ขนาดเส้นใยเพียง ๒ - ๓ ขนาดจากโรงงานหรือพื้นผิวของฟืมโรงงานออกมาเหมือนกันหมด ไม่สามารถรองรับขนาดเส้นใยป็นมือที่หลากหลายไม่จำกัด เกิดตามควรขอเทคนิคและจินตนาการของการออกแบบเฉพาะตัว ของผู้ทอที่จะได้ลูกเล่นพิเศษเป็นชิ้น ๆ ไป
รูปแบบ	ขอเหมือนกับที่เห็นจากผู้นำในสังคม	ไม่ต้องการทำซ้ำ เพราะไม่เอื้อต่อการพัฒนาฝีมือ ถ้าทำเป็นชิ้นที่หนึ่งพันแล้วยังเหมือนเดิม ไม่รู้จะเอาหน้าไปไว้ไหน ถ้าถูกถามว่าทำเป็นแค่นี้หรือ
ความเป็นกลุ่ม	สนใจกระแสแฟชั่น อยากได้ อย่างนั้น อย่างนี้ตามเมืองนอก เปลี่ยนบ่อย ๆ เพื่อความทันสมัยชั่วคราว	ผ้าทอพื้นบ้านเป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม มีเอกลักษณ์ของกลุ่มตน เช่น กลุ่มโคกภู ขอทำผ้าสีน้ำเงินตามที่ชุมชนได้พาทำมาช้านานปี ไม่ขอใช้สีอื่นเพราะไม่คุ้นเคย ไม่รู้ว่าดูงามอย่างไร ในขณะที่เดียวกันความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น จะเป็นภาพลักษณ์ทางการตลาดที่ชัดเจน ที่ไม่ต้องสร้างความพยายามอันใดอีก

อย่างทีกล่าวนำเอาไว้ในตอนต้น ๆ ถึงความเป็นปัจจัยสี่ และความเป็นกระแสแฟชั่น มีจุดหมายที่ต่างกันโดยสิ้นเชิง เพราะปัจจัยสี่เป็นการรองรับวิถีวัฒนธรรมที่เป็นจริง และกระแสแฟชั่นเป็นเรื่องของการเร่การขายเพื่อได้เงินจากผู้บริโภค ความโดดเด่นในคุณค่าจึงชัดเจนว่า ผ้าพื้นบ้านคือคุณค่าที่แท้จริง และเมื่อผู้ผลิตขยันขันทำตามภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน แต่กลายเป็นสิ่งที่สังคมทั่วไป จะยอมรับหรือไม่นั้นไม่เป็นที่กังวลใจ เพราะแม้มี order ที่อยากได้ซ้ำ ๆ กันจำนวนมาก ก็ไม่สามารถสนองให้ได้ เพราะฝีมือทำต่างจากเครื่องจักรปั๊ม และวิถีชีวิตก็ต้องดำเนินไปตามครรลองประเพณีวัฒนธรรม ช่วงเวลาที่ปลูกข้าว เกี่ยวข้าวไม่มีเวลาทอผ้า ฤดูกาลทำให้ต้องรอวัตถุดิบก็ต้องยอมรับ นี่คือการรับรองคุณภาพภายในของเครือข่ายผู้ผลิตเองซึ่งเป็นคุณค่าแท้ ทำให้พบว่า ด้วยเหตุปัจจัยเช่นนี้งานผ้าที่เป็นงานสะสมของบุคคลหรือพิพิธภัณฑ์ทั่วโลก จึงแสวงหาผ้าพื้นบ้านเพื่อเป็นชิ้นงานเพื่อการศึกษา โดยมีได้มีพิพิธภัณฑ์ใด จัดซื้อจัดหางานเครื่องนุ่งห่มอุตสาหกรรมเพื่อจัดนิทรรศการ

โดยกระบวนการกลุ่ม ความเป็นชุมชน ได้ทำให้เกิด กลไกการตรวจสอบภายในเครือข่าย มีการตรวจสอบคุณภาพชิ้นงานในระดับกลุ่มหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน โดยคณะกรรมการฝ่ายรับซื้อ และฝ่ายขายของกลุ่ม และคณะกรรมการกลางของเครือข่าย ก่อนที่จะนำชิ้นงานหลากหลายเทคนิครูปแบบมารวมกันแสดงในร้านค้า หรือศูนย์กลางของกลุ่ม ยังมีผลทางสังคมที่น่าสนใจมากกว่านั้น คือ กลุ่มผู้ผลิตซึ่งขยันการทำผ้าพื้นบ้านในพื้นที่วิจัยได้มีการประสานผู้รู้เพื่อจัดอบรมสมาชิกโดยสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นด้านการตลาด การออกแบบและให้ความสำคัญในการพัฒนาสมาชิกหมุนเวียนเป็นคณะกรรมการบริหารกลุ่ม

เรื่องราวและการทำงานของกลุ่มที่ต่อเนื่องอย่างมีตัวตนชัดเจน ส่งผลให้ผู้ผลิตพบผู้บริโภคหรือผู้ขาย ซึ่งสามารถเข้าไปเยี่ยมชมวิถีชีวิตและกระบวนการผลิตถึงหมู่บ้าน นั่นคือการตรวจสอบรับรองกระบวนการผลิตที่เป็นไปเพื่อสิ่งแวดล้อม ผ่านการได้เห็นได้สัมผัสจริง ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกัน ผู้ผลิตได้บอกเรื่องราวของตน ผู้จำหน่ายหรือผู้ซื้อได้เข้าใจกระบวนการผลิต และตระหนักในคุณค่าของผ้าพื้นบ้าน ทั้งได้สื่อสารโดยตรงถึงความต้องการพิเศษที่จะเติมในชิ้นงาน เพื่อนำไปจำหน่ายเป็นเอกลักษณ์หรือหน้าตาของร้านตนเอง ทำให้ผู้ขายสื่อเรื่องราวผ้าของตนสู่ผู้ซื้อได้ชัดเจน จนมีข้อสรุปเบื้องต้นจากการสัมมนาร่วมระหว่างผู้ผลิต ผู้จำหน่ายและผู้บริโภค ไปในทิศทางที่ว่า การรับรองมาตรฐานผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ให้แต่ละกลุ่มรักษามาตรฐานและรับรองตนเอง รวมถึงการรักษาเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มตน มีตราสัญลักษณ์ของตนเอง ด้วยทิศทางดังกล่าว ทำให้กลุ่มกรณีศึกษาของโครงการมีการพัฒนากลุ่มคน ทั้งในด้านธุรกิจ และด้านสังคม สิ่งแวดล้อมอย่างพึ่งพาตนเองมาอย่างต่อเนื่อง

ด้วยกระแสการส่งเสริมผู้ผลิตทั่วไปในเชิงผ้าทอมือถึงอุตสาหกรรม ทำให้มีชิ้นงานผ้าที่ดูคล้ายกันจากการลอกเลียนแบบ หรือใช้เส้นใยและสีกลายสีธรรมชาติ หากจำเป็นต้องมีบุคคลหรือองค์กรภายนอกเข้าไปรับรองเพื่อประโยชน์แก่ผู้บริโภคทั่วไป มีข้อสรุปร่วมกันว่า ควรจะมีองค์กรที่เป็นกลางที่มีองค์กรประกอบของผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าพื้นบ้าน ผู้จำหน่าย และผู้บริโภค ที่จะพัฒนาขึ้นตามความจำเป็นที่สอดคล้องกับความต้องการทางธุรกิจที่มีขนาดใหญ่ขึ้น เช่นการส่งออกซึ่งเป็นความจำเป็นสำหรับผู้ค้าคนกลางและกลุ่มผู้บริโภคที่ไม่สามารถไปเยี่ยมชมการผลิตในหมู่บ้านได้ ในการร่วมกันพัฒนาระบบดังกล่าวร่วมกับกลุ่มผู้ผลิตต่อไป

งาน (8)

1 →

ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม
ประธานมูลนิธิสายใยแผ่นดิน
กล่าวนำ "คุณค่าผ้าพื้นบ้าน"
ในงานวันมหกรรมผ้า
พื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

2 →

ผู้ทอดมัมพันธ์กับผู้ใช้ได้คุยเรื่องราวผ้า

๖.๕.๒ กระบวนการสร้างความเข้าใจต่อเครือข่ายผู้บริโภค

ด้วยกระบวนการเชิงปฏิบัติการ ๒ กระบวนการ ซึ่งเป็นการนำร่องการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานกระบวนการผลิตผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม คือ กระบวนการสัมมนาเชิงวิชาการระหว่างผู้ผลิต ผู้จำหน่าย ผู้บริโภค และนักวิชาการ ในระยะกลาง ๒ ครั้ง และระยะสุดท้ายของโครงการซึ่งได้พบสรุปมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมเป็นเอกฉันท์แล้ว ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่การนำมาตรฐานสู่การปฏิบัติ สิ่งที่ได้กระทำแล้วเพื่อให้เกิดการแสวงหาแนวทางการนำมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมไปใช้ คือการเชิญบุคคลต่างๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่กลุ่มผู้ผลิต ผู้จำหน่าย ผู้บริโภค นักวิชาการ หน่วยงานสนับสนุน ผู้กำหนดนโยบาย และสื่อมวลชน มาร่วมรับรู้และแสดงความคิดเห็นในการประชุม รายงานผลการวิจัยโครงการนี้ ซึ่งจัดโดยความร่วมมือระหว่าง สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) กับ คณะอนุกรมวิธีการพัฒนาเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ภายใต้คณะกรรมการการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สภาผู้แทนราษฎร ที่อาคารรัฐสภา เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๔๕ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.)

กระบวนการเสวนาภูมิปัญญาการผลิตระหว่างผู้ผลิตพบผู้บริโภคโดยตรง ซึ่งพบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจด้านสุขภาพสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอยู่แล้ว หรือเป็นกลุ่มคนชั้นกลางขึ้นไป จึงเป็นที่สรุปได้ว่าตลาดผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม เป็นตลาดระดับกลางถึงระดับบน มีใช้ตลาดระดับล่างที่เน้นการผลิตเชิงปริมาณ ทำมาก ราคาถูก การสร้างตลาดผ้าทอพื้นบ้านที่ชัดเจน นับว่าเป็นอีกประเด็นที่เป็นคำตอบสำคัญในงานวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ ที่จะทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของวิถีวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายกลุ่มผู้ผลิต ๔ กลุ่มในโครงการวิจัยได้ประสานความร่วมมือเพื่อนำร่องการตลาดผ้าทอพื้นบ้านตามมาตรฐาน กับ เลมอนฟาร์ม ภายใต้โครงการ ผ้าทอเพื่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน โดยโครงการเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงสร้างสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกันระหว่างสหกรณ์ และเครือข่ายผู้ผลิต ในมิติทางสังคมและมิติการตลาด มีการเรียนรู้ถึงวิถีวัฒนธรรมของกันและกัน และร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นบ้านตามเกณฑ์กระบวนการผลิตเพื่อสิ่งแวดล้อมและมีรูปแบบพิเศษเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของ เลมอนฟาร์ม ทำการประชุมชี้แจงถึงโครงการและวางแผนการผลิตชิ้นงาน เมื่อได้ผลิตภัณฑ์ออกมา จึงได้ร่วมกันรณรงค์ต่อผู้บริโภคในด้านคุณค่าผ้าทอพื้นบ้าน โดยจัดกิจกรรมเสวนาองค์ความรู้และเรื่องราวที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผ้าพื้นบ้านเป็นลำดับและต่อเนื่องในฤดูกาลผลิตและช่วงการขายในแต่ละปี

เมื่อชิ้นงานผ้าพื้นบ้านจากมือช่างทอถึงมือผู้ใช้จริง นั้นหมายถึงผู้บริโภคยอมรับในความพึงพอใจชิ้นงาน ความเข้าใจดังกล่าวเป็นความเข้าใจเบื้องต้นถึงคุณค่า ภาพลักษณ์ และคุณภาพ ด้วยกระบวนการ ๒ กระบวนการดังกล่าวมา ผู้บริโภคจะทราบความหมายทั้ง ๓ ส่วน เท่าที่ผู้บริโภคต้องการและ สหกรณ์กรีนเนท (Green Net) และเลมอนฟาร์ม (Lemon farm) ยังเป็นตัวแทนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นบ้านแท้ ๆ มาอย่างต่อเนื่อง

อีกช่องทางหนึ่งในกิจกรรมเสวนาภูมิปัญญาผู้ผลิตพบผู้บริโภค พบว่ามีกลุ่มนักข่าวเพื่อสิ่งแวดล้อมสนใจ โดยมีได้จัดจ้างใด ๆ มาตามข่าว นับเป็นช่องทางที่จะเป็นการสร้างความเข้าใจที่กว้างขวางอีก

ไปโรงเรียน
ภรรยา
(๖๓)

ชาวบ้านผู้สืบทอดและครอบครอง
ภูมิปัญญาพื้นบ้านตัวจริง

ทางหนึ่ง ประเด็นอยู่ที่ว่า การเผยแพร่อย่างต่อเนื่องผ่านสื่อมวลชน จะเป็นภาระความรับผิดชอบของใคร องค์กรใด เพราะถ้าพึ่งผู้ผลิตและร้านค้าขนาดเล็ก ย่อมกระทำได้ไม่มากนัก

๖.๗ ข้อเสนอแนะและบทเรียนการวิจัยท้องถิ่น

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการเข้าถึงการศึกษาเพื่อให้เกิดปัญญามาใช้กับชีวิตจริง และส่งผลให้สังคมมนุษย์โดยรวมเกิดความสุข มีสุข ในขณะที่ความรู้สมัยใหม่หรือแนวคิดตะวันตก ได้ส่งสัญญาณให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมจากผลการศึกษาและผลของการพัฒนาจนถึงขั้นวิกฤตในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะ ความเป็นครอบครัวอันเป็นรากฐานของสังคม ที่วิกฤตถึงขั้นล่มสลายคู่ขนานไปกับระดับความเจริญทางวัตถุที่ตอบสนองเพียงความความสะดวกสบายให้กับมนุษย์ จนทำให้คนส่วนใหญ่สูญเสียหลักคิดในการดำรงชีวิตที่ดี มีสุข สมดุล สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งกายและใจ

ด้วยความสำเร็จและเห็นคุณค่าในภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองให้ได้ของชุมชน ทำให้เห็นประเด็นที่เป็นข้อคิด ในมุมมองการวิจัย ๓ ประเด็น กล่าวคือ

๖.๖.๑. องค์ความรู้เฉพาะถิ่นและความรู้สากล

การศึกษาวิจัยท้องถิ่น ต้องชี้ให้เห็นและทำความเข้าใจหลักคิดในการนำองค์ความรู้ไปปฏิบัติอย่างรับใช้วิถีชีวิตจริงของคนในท้องถิ่น ไม่ใช่มุ่งเป้าการวิจัยเพื่อตอบสนองอุตสาหกรรม เพราะว่าการพัฒนาสู่ความเป็นสากลนั้น คือการพัฒนาต่อยอดจากองค์ความรู้ท้องถิ่น เพื่อนำไปอธิบายเฉพาะเรื่อง และเป็นผลประโยชน์หลายสถานของผู้นำไปใช้เฉพาะส่วน จึงจำเป็นต้องชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่าง องค์ความรู้ท้องถิ่นและความรู้ที่เป็นสากล

- องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติที่มีบริบทของภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์เป็นรากฐาน มีพัฒนาการที่เชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับวิถีวัฒนธรรมและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ มีลักษณะเป็นองค์รวมอย่างบูรณาการ คือภูมิปัญญาปัจจัยสี่อันเป็นศาสตร์และศิลป์ที่มีรากของการปฏิบัติที่มีความหลากหลายไม่ตายตัว ถ่ายทอดโดยการพาทำจริง ตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิต ทั้งทางกายและใจของมนุษย์ ความเป็นผ้าพื้นบ้านหรือมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม จึงมาจากรากฐานองค์ความรู้ท้องถิ่น ที่มีใช้มาตรวจวัดจากฐานอุตสาหกรรม แต่เป็นฐานที่เกื้อกูลและพัฒนาต่อคุณภาพชีวิตทั้งภายในและภายนอก

- ความรู้ที่เป็นสากล เป็นความรู้ที่แยกส่วนในแต่ละสาขา มุ่งความเป็นเลิศ และเป็นความรู้เชิงอำนาจเพื่อใช้ในการแสวงหาผลประโยชน์ มีข้อสังเกตของพระธรรมปิฎกที่ว่า สังคมแห่งการเรียนรู้ นั่นคืออย่างไร ถ้าการเรียนรู้นั้นเป็นไปในทางสนองแนวคิดแบบเดิม เช่น แนวคิดหาผลประโยชน์ตามลัทธิทุนนิยม ก็เท่ากับว่าส่งเสริมให้มนุษย์เรียนรู้ไปเพื่อพัฒนาความสามารถในการแสวงหาผลประโยชน์ เช่นนี้เป็นต้น (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๐)

ประเด็นที่พึงพิจารณาจึงอยู่ที่ว่า การศึกษาวิจัยท้องถิ่นเพื่อมุ่งการพัฒนาไปสู่สากลนั้น เป็นสากลที่เป็นไปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งกายและใจ หรือเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ตามลัทธิทุนนิยม

๖.๖.๒. วิธีการศึกษาวิจัยท้องถิ่น

การวิจัยท้องถิ่น คือ การศึกษาวิจัยทางสังคมที่มีพลวัตตลอดเวลา จึงไม่ใช่การศึกษาที่มีระเบียบวิธีที่ตายตัว หรือวิธีการศึกษาที่ตายตัว แต่มีหัวใจอยู่ที่การค้นหาความจริงอย่างมีกระบวนการ โดยเริ่มจากการสืบค้น ทบทวน และพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการ และปฏิบัติการโดยชุมชนให้รอบด้านชัดเจน เชื่อมโยงเป็นองค์รวมได้ ในกรณีที่ต้องนำเข้าความรู้จากภายนอกบางประการ เพื่อประกอบการทบทวน และพัฒนาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำเข้าอย่างมีกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนเกิดปัญญารู้เท่าทันเสียก่อน จึงจะก่อประโยชน์โดยแท้จริง

ตัวอย่างเช่น งานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ที่พยายามศึกษาหาความสม่ำเสมอของศีลธรรมชาติ หรือการพยายามทดลองใช้เทคโนโลยีเพื่อทุ่นแรง หรือประหยัดเวลาแทนการทำมือในการทำเนื้อกรรม ข้อมธรรมตามภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยมีเป้าหมายการศึกษาเพื่อตอบสนองการผลิตกรรมเชิงอุตสาหกรรม และได้ข้อสรุปเชิงวิทยาศาสตร์ว่า ณ ช่วงเวลาใด ความถี่แค่ไหน ค่าความเป็นกรดค่าเท่าใด จึงจะได้ น้ำครามมากที่สุด มีคุณภาพมากที่สุด โดยมีได้มองให้ครบบริบทว่า คุณภาพเนื้อครามเริ่มต้นจากการปลูก ดันครามในที่ดินที่อุดมสมบูรณ์แค่ไหน ชาวบ้านจะมีความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริงว่า ครามที่ปลูกใน บริเวณดินปลวกได้ใบครามที่ให้สีดีและเนื้อครามมาก การวิจัยทางวิทยาศาสตร์จึงต้องศึกษาให้เชื่อมโยง กับความรู้ทางการเกษตรธรรมชาติ ของชาวบ้าน แน่แน่นอนว่างานศึกษาวิจัยได้ข้อมูล ได้รู้คำตอบ แต่ถามว่า ใครจะนำไปใช้ประโยชน์จริง ชาวบ้านก็นำไปใช้ไม่ได้ เพราะไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตคุ้นเคยกับการใช้ มือทำ อุตสาหกรรมก็เอาไปใช้ไม่ได้ เพราะต้นครามวัตถุดิบหลักเป็นพืชที่อาศัยภูมิศาสตร์และภูมิอากาศ ที่อุดมสมบูรณ์เป็นพิเศษของกระบวนการธรรมชาติเท่านั้น

ประเด็นที่ควรพิจารณา คือ การศึกษาวิจัยองค์ความรู้ท้องถิ่น ที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยหรือการจัดการความรู้แบบเดิม เช่นการอธิบายแบบแยกส่วนไม่เชื่อมโยงให้เห็นองค์รวม หรือการเอาศาสตร์แบบ ใหม่เข้าไปจับไปวัดเพื่อหาความบกพร่องเสียก่อน มิได้มีลักษณะศรัทธาหรือน้อมองค์ความรู้ท้องถิ่นเข้ามาใส่ตัว ไม่ได้หึงองค์ความรู้ที่แท้จริง ไม่ได้หึงประโยชน์ในการนำไปใช้ กลายเป็นการวิจัยที่พิจารณาซ้ำซ้อน หรือไม่

๖.๖.๓. การเผยแพร่และยกระดับองค์ความรู้ท้องถิ่น

โดยธรรมชาติความรู้ท้องถิ่นซึ่งมีลักษณะเฉพาะตามบริบทนั้น ๆ การเผยแพร่ผลจากการ ศึกษาจากชุมชนหนึ่งไปสู่ชุมชนหนึ่ง น่าจะหมายถึงการถ่ายทอดหลักการหรือแก่นสารขององค์ความรู้ นั้น ๆ จำเป็นต้องใช้กระบวนการอธิบายให้เป็นความรู้ให้เห็นถึงการบรรลุผลสำเร็จต่อการดำรงชีวิตทั้ง ภายและใจ จึงจะมีผลต่อการปฏิบัติจริง

ดังตัวอย่าง การขยายผลมาตรฐานผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม แก่นที่เป็นหลักการคือ มาตรฐาน ๗ ประการ ที่ครอบคลุมความเป็นผ้าพื้นบ้าน สามารถนำไปใช้เป็นทิศทางการพัฒนาชิ้นงานผ้า พื้นบ้านของแต่ละภาค ในขณะที่แต่ละกลุ่มมีอิสระในการใช้สร้างสรรค์ชิ้นงานสร้างเรื่องราวของกลุ่มตน ด้วยความภาคภูมิใจ ตอบสนองการใช้งานจริงในชีวิตประจำวัน ของผู้ทำและผู้ใช้ ดังเช่น การใช้นะขาม

ช่วยในการย้อนครั้งให้ลืบลด คิดทบทวนต้นไหม หลักการคือการใช้ความเปรี้ยว ส่วนพื้นที่ไหนมีความเปรี้ยวจากพืชอะไร ในฤดูกาลไหนบ้างที่เกี่ยวข้องอยู่กับวิธีการทำอยู่ทำกินปกติก็นำมาใช้กันให้บรรลุผล

ด้วยผ้าทอพื้นบ้านเป็นองค์ความรู้เฉพาะถิ่น ที่ได้พัฒนาการขึ้นมาเพื่อรับใช้วิถีการดำเนินชีวิตของท้องถิ่นนั้นๆ สามารถถ่ายทอดและสื่อสารให้คนในถิ่นนำไปปฏิบัติได้อย่างเข้าใจ การเรียกชื่อเครื่องมือ เทคนิควิธีการผลิต วัตถุดิบ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการผลิตผ้าทอพื้นบ้านจึงมีชื่อที่เรียกกันเฉพาะในกลุ่มตนเอง และองค์ความรู้เหล่านี้ไม่ได้เกิดมีขึ้น หรือมีปฏิบัติในสังคมอุตสาหกรรม หรือเป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ ดังนั้นการบันทึกองค์ความรู้ในเชิงเอกสารจึงต้องคงไว้ซึ่งภาษาของท้องถิ่นของกลุ่มชนเจ้าขององค์ความรู้นั้น ๆ

ในมิติของการยกระดับองค์ความรู้ท้องถิ่น น่าจะหมายถึงการพัฒนาที่มีฐานคิดทางวัฒนธรรมที่เป็นวัฏจักรที่ส่งผลให้เกิดพลังการเหนี่ยวนำจนกระทั่งมีการหมุนในแนวราบทั้งชุมชน และยกระดับตนเองขึ้นไปอย่างมีทิศทางชัดเจน มิใช่การพัฒนาหรือการยกระดับไปข้างหน้าในแนวดิ่ง ดังเช่นการพัฒนาทางธุรกิจหรือการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ เฉพาะตน เฉพาะกลุ่มเท่านั้น

กลุ่มผู้เฒ่าหลักใจของลูกหลานบ้านโนนเรือ/สกลนคร
(๒๕๔๕)

ดิเรกพรหมนิล

จิณรัตน์

บรรณานุกรม

สุจิตต์ วงษ์เทศ. เบื้องหลังวัฒนธรรมอีสาน.(ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ).

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๓.

ยศ สันตสมบัติ. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน.

เชียงใหม่, ๒๕๔๒.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ผ้าไทย พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม. จัดทำโดย บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรม

แห่งประเทศไทย โครงการศิลปอุตสาหกรรมไทย ชุดที่ ๒, ๒๕๓๐.

ข้าว... วัฒนธรรมแห่งชีวิต. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แปลน โมทีฟ, ๒๕๔๑.

เต็ม สมิตินันท์. ชี้อพรรณไม้แห่งประเทศไทย. ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๔๔ ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้

สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้

มล.เนื่อง นิลรัตน์. ชีวิตในวัง ๑. ๒๕๔๔.

โครงการทรัพยากรพืชในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. พืชให้สีย้อมผ้าและแทนนิน (ลำดับ ๓).

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์,

๒๕๔๔.

Helmuth, Th.Bossert. *Folk Art of Europe*. Rizzoli International Publication. INC, Published in the United State of America,1990.

Jenny, Balfour-Paul. *Indigo*. First Publish by British Museum Press, A division of British Museum Company Ltd, 1998.

John, Gillow. And Bryan, Sentance. *World Textiles : A Visual Guide to Traditional Techniques*. First Published in the United Kingdom : Thames & Hudson Ltd, 1999.

Susan, ConWay. *Silken Threads Lacquer Thrones*. Lan Na Court Textiles. Bangkok : River Books Co,Ltd, 2002.

ภาคผนวก ก.

สรุปการสัมมนา เรื่อง มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๕

ณ อาคารรัฐสภา ๒

๑. ผู้เข้าร่วมสัมมนา จำนวนประมาณ ๑๔๒ คน จาก ๗ กลุ่ม (จากการลงทะเบียนตอนเช้า)

- ๑.๑ องค์กรชาวบ้าน
- ๑.๒ องค์กรพัฒนาเอกชน
- ๑.๓ องค์กรส่งเสริมจากภาครัฐบาล
- ๑.๔ กลุ่มนักวิชาการจากสถาบันวิชาการ
- ๑.๕ กลุ่มร้านค้าเอกชน
- ๑.๖ กลุ่มผู้บริโภค
- ๑.๗ กลุ่มสื่อมวลชน

๒. รายงานวัตถุประสงค์การสัมมนา

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พชริน ดำรงกิตติกุล สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

- ๒.๑ เพื่อรายงานผลการวิจัย มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม
- ๒.๒ เป็นการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ จากภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องสู่การปฏิบัติจริง เพื่อสืบสานวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้าน
- ๒.๓ นำข้อเสนอจากการสัมมนา เสนอรัฐบาลเพื่อวางมาตรการต่างๆ และร่างพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชนโดยมุ่งหวังให้เกิดการพัฒนารอบด้านคือ การผลิต การตลาด การบริหารจัดการ และการพัฒนาชุมชน รวมทั้งสิ่งแวดล้อม

โครงการสัมมนา มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

• หลักการและเหตุผล

ผ้าทอพื้นบ้านในประเทศไทย เป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชนพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นที่สืบทอดในรูปแบบ "พ่อแม่พาทำ" กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการทำอยู่ทำกินแบบพึ่งพาตนเองในเรื่องปัจจัย ๔ อย่างแน่นอน สังคมเป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นที่หลากหลาย สัมพันธ์กับความเป็นชาติพันธุ์ ความเป็นชุมชน สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นนั้นๆ ผ้าทอพื้นบ้านได้สร้างให้เกิดวัฒนธรรมการแต่งกายและการใช้ผ้าในวิถีชีวิตอย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละถิ่นแต่ละภาคของประเทศ

ด้วยวิธีการผลิตตามภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา เริ่มตั้งแต่การเตรียมวัตถุดิบ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปลูกฝ้าย ฝ้ายจะงามเมื่อปลูกร่วมกับพริก การปลูกครามที่ควบคู่ไปกับการทำนา ทำไร่ การฟอกย้อมด้วยวัสดุและสีจากธรรมชาติอย่างง่าย ๆ การทอ การสร้างลวดลายเป็นผืนผ้า โดยอาศัยเครื่องมือที่ประดิษฐ์ขึ้นจากความต้องการใช้งานจากวัสดุต่างๆ หลากชนิดหลายประเภทตามธรรมชาติในแต่ละถิ่น ใช้ร่างกายที่ธรรมชาติมอบให้ ใช้ความคิดสร้างสรรค์เต็มศักยภาพของความเป็นมนุษย์ จากความจำเป็นในวิถีวัฒนธรรมทำให้ผ้าแต่ละผืนบรรลุได้ด้วยภูมิปัญญาหลากหลายที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน เรื่องราวของชุมชนทักษะพิเศษ และประสบการณ์ของผู้ทอเป็นคุณค่าอย่างเต็มภาคภูมิ

ผ้าทอพื้นบ้าน จึงนับว่าเป็น "ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม" ที่สามารถสื่อถึงชาติพันธุ์ วิถีชีวิตของผู้ทอ เป็นตัวแทนบอกความเป็นชุมชน เช่น ผ้าขาวไทยเขมร ผ้าขาวไทยโย้ย ผ้าขนเผ่าปาเกะญอ ผ้าเหล่านี้บอกภูมิอากาศ เช่น ชาวเขาเขตภาคเหนือตอนบนทำผ้าหนาด้วยฝ้ายเส้นใหญ่ และเชืวชาญเทศนิคจิต-จก เพราะอากาศหนาว เขตอีสานใต้เชืวชาญการมัดหมี่และสาวไหมน้อยเพื่อทอผ้าเนื้อบางเบาเพราะอากาศร้อน ตลอดจนศิลปะในการใช้ผ้าผืนที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชน การสร้างสรรค์ลวดลายสื่อถึงวิถีชีวิตที่ต้องการให้คนเข้าใจสิ่งแวดล้อมและเรื่องที่ดงาม เช่น ลายนาค ลายดอกแก้ว ลายเกร็ดเต่า ลายดอกหมาก ลายพุ่มบาศรี เป็นต้น

ผ้าพื้นบ้านแท้ ซึ่งเกี่ยวโยงไปถึงสรรพสิ่งที่จะนำพาวิถีชีวิตให้ดำเนินไปด้วยดี เป็นเสมือนคลังความรู้ที่หลากหลายและมั่งคั่งของประเทศที่สืบทอดกันมาอย่างไม่ขาดตอน อาจจะร่อยหรอและปรับเปลี่ยนไปบ้าง เพราะค่านิยมในการพึ่งตนเองของสังคมเปลี่ยนไป แต่คุณค่าของผ้าพื้นบ้านยังเป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่จริง ใช้ได้จริง ส่งผลต่อสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นที่ปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ผ้าพื้นบ้านแท้ๆ จึงเป็นสิ่งที่มียุคค่า ต้องศึกษากันว่าต้องทำให้เกิดความชัดเจน จึงจะก่อประโยชน์กับชุมชนและสังคมอย่างแท้จริงทั้งในปัจจุบันและอนาคต

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม (ภาคอีสาน) ได้ตระหนักถึงคุณค่าและบทบาทของผ้าพื้นบ้านต่อสังคมดังกล่าวแล้ว จึงได้เริ่มรวบรวมภูมิปัญญาผ้าทอ

พื้นบ้าน ร่วมกับองค์กรชาวบ้านที่ได้ฟื้นฟูวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้านอย่างจริงจังและต่อเนื่องมา ๑๕ ปีแล้ว เพื่อนำมาเป็นฐานคิดในการกำหนดมาตรฐาน ทำให้เกิดความชัดเจนในคุณค่า ซึ่งจะช่วยให้บุคคลและองค์กรที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ได้รับรู้อย่างเข้าใจชัดเจนในคุณค่าความเป็นผ้าพื้นบ้าน ไม่สับสน สามารถจำแนกแยกแยะลักษณะพิเศษที่หาไม่ได้จากผ้าประเภทอื่นๆ ในท้องตลาด วิธีการกำหนดมาตรฐานใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มผู้ผลิต ผู้สนับสนุน ผู้ขาย และผู้ใช้ผ้า มาร่วมกันกำหนดเพื่อให้ได้เกณฑ์มาตรฐานที่เอื้อประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ สิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน ขณะนี้โครงการได้ดำเนินการมาถึงระยะสุดท้าย และได้เกณฑ์มาตรฐานจากผลการศึกษาวิจัยตามขั้นตอนของโครงการแล้ว จึงเห็นสมควรจัดประชุมเพื่อแสดงผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว

• วัตถุประสงค์

๑. เพื่อรายงานผลการศึกษาวิจัยเรื่อง มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ค่านุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้องโดยตรง
๒. เพื่อประสานความร่วมมือ นำไปสู่แนวทางการปฏิบัติจริงต่อการสืบสานผ้าทอพื้นบ้านในแต่ละถิ่น

• รูปแบบและเนื้อหาการสัมมนา

๑. นำเสนอนิทรรศการผลการวิจัย อันประกอบด้วย กระบวนการทอผ้าพื้นบ้านย้อนสัทธิรมชาติ วิถีชีวิตชาวบ้านอีสาน กิจกรรมโครงการ และผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นบ้านต่างๆ ตามมาตรฐาน
๒. นำเสนอมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม
๓. กลุ่มย่อย ระดมบทบาทหน้าที่ของบุคคลและองค์กร ที่จะทำให้เกิดการเคลื่อนตัวของผ้าพื้นบ้านไปในทิศทางที่ชัดเจน

• เวลาและสถานที่

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๕

ณ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร อาคาร ๒ ชั้น ๒ ห้องประชุม ๒๑๕-๒๑๖

• ผู้เข้าร่วมสัมมนา จาก ๘ องค์กร รวมประมาณ ๘๐ คน

๑. ผู้ผลิตในพื้นที่เป้าหมาย ๔ กลุ่ม กลุ่มละ ๓ คน จากภาคอีสาน
๒. ผู้ผลิตในเครือข่ายภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ ๓ กลุ่ม กลุ่มละ ๒ คน
๓. องค์กรเอกชน
๔. ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน
๕. เครือข่ายผู้บริโภค

๖. สถาบันวิชาการ
๗. องค์กรส่งเสริมจากภาครัฐ
๘. สื่อมวลชนด้านศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

- ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ได้รับความเห็นเพิ่มเติมเสริมผลงานวิจัยให้ชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
- ได้ประสานความเข้าใจในการพัฒนาชุมชนของทุกองค์กรให้บูรณาการในการปฏิบัติงานจริง เพื่อสืบสานวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้านให้ดำรงคุณค่าได้เต็มภาคภูมิ

- ผู้รับผิดชอบโครงการ

ประไพ ทองเชิญ	นักวิจัย มูลนิธิสายใยแผ่นดิน
สมยศ สุภาพรเหมินทร์	ที่ปรึกษาโครงการ
สันติพงศ์ ธรรมธำรง	ที่ปรึกษาโครงการ

.....

กำหนดการสัมมนา

เรื่อง มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

ณ. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร อาคาร ๒ ชั้น ๒ ห้อง ๒๑๕ - ๒๑๖

วันศุกร์ที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๔๕

- ๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น. ลงทะเบียน รับเอกสาร
- ๐๙.๐๐ - ๑๐.๐๐ น. ชมนิทรรศการ “เสน่ห์ผ้าพื้นบ้าน”
- ๑๐.๐๐ - ๑๐.๐๕ น. กล่าวรายงานการสัมมนา
โดย เลขานุการคณะกรรมการเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน
- ๑๐.๐๕ - ๑๐.๑๕ น. กล่าวต้อนรับโดย ประธานกรรมการการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสภาผู้แทนราษฎรและ ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว).
- ๑๐.๑๕ - ๑๐.๔๕ น. กล่าวนำ “คุณค่าและความสำคัญของผ้าพื้นบ้าน”
โดย ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม ประธานมูลนิธิสายใยแผ่นดิน
- ๑๐.๔๕ - ๑๑.๐๐ น. พัก ค่ำน้ำสมุนไพร
- ๑๑.๐๐ - ๑๒.๓๐ น. นำเสนอภาพรวมของโครงการวิจัย และเกณฑ์มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้าน
โดย คุณประไพ ทองเชิญ นักวิจัย และ คุณสมยศ สุภาพรเหมินทร์ ที่ปรึกษาโครงการ ดำเนินรายการ โดย คุณสุนทรี เช่งกิ่ง ประธานกรรมการ กป.อพช.ภาคอีสาน
- ๑๒.๓๐ - ๑๓.๓๐ น. พักกลางวัน
- ๑๓.๓๐ - ๑๔.๓๐ น. กลุ่มย่อย ๖ กลุ่ม : หาบทสรุปการนำเกณฑ์มาตรฐานผ้าพื้นบ้านไปใช้ประโยชน์
องค์กรส่งเสริมภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มผู้ประกอบการ
กลุ่มผู้บริโภค กลุ่มนักวิชาการ และกลุ่มผู้ผลิต
ประเด็นร่วม : บทบาทขององค์กรและภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบ จะผลักดันให้เกิดการเคลื่อนตัวของผ้าพื้นบ้านที่เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างไร
- ๑๔.๓๐ - ๑๕.๔๕ น. เสนอแนวทางของแต่ละกลุ่ม ค่อยที่ประชุมใหญ่และอภิปรายทั่วไป
ดำเนินรายการโดย คุณสุนทรี เช่งกิ่ง
- ๑๕.๐๐ - ๑๖.๓๐ น. สรุปภาพรวมการสัมมนา โดย คุณสันติพงศ์ ธรรมธำรง ที่ปรึกษาโครงการ และปิดการสัมมนาโดย ผศ.พัชริน ดำรงกิตติกุล สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

๓. คุณค่าและความสำคัญของผ้าพื้นบ้าน

โดย ผู้ใหญ่บุญชัย เข้มเฉลิม ประธานมูลนิธิสายใยแผ่นดิน

วันนี้ เป็นโอกาสที่ตัวแทนจากหลายกลุ่มหลายพื้นที่จะได้มาคุยกันถึง เรื่องที่มีสาระสำคัญ ซึ่งไม่ค่อยได้คุยกันบ่อยนัก คือ เรื่องผ้าพื้นบ้านและสืธรรมชาติ เนื่องจากผ้าสีเคมีที่เราใช้กันในปัจจุบันเป็นที่พอใจตอบสนองความต้องการของเรามาตลอด แต่สิ่งที่สีเคมีให้คำตอบไม่ได้คือ ปัญหาสุขภาพและความจำเป็น

เรื่องผ้าพื้นบ้านสืธรรมชาติ เป็นเรื่องของชีวิต ความจำเป็น คือ เครื่องนุ่งห่ม เป็นปัจจัย ๔ ซึ่งคนขาดไม่ได้ ซึ่งมันจะบอกถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง เมืองไทยเรามีคุณสมบัติพิเศษอย่างหนึ่งที่สำคัญ คือ เป็นพื้นที่ที่สามารถปลูกพืชได้เกือบทุกชนิด เรามีเส้นใยอยู่ในป่ามากมาย มีไม้ไผ่ฝ้ายและป่าน คนโบราณรู้จักเอาเปลือกไม้มาแช่น้ำแล้วทุบเป็นแผ่น ล้างให้เกลี้ยงใช้นุ่งห่มได้เลยโดยตรง แต่เนื่องจากมีจำกัดคงไม่พอสำหรับวันนี้

วันนี้ เราอาจจะเห็นความสำคัญของผ้าพื้นบ้านเป็นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งเราคิดว่ามันจำเป็นด้วยกัน แต่ทว่ามันเป็น ความจำเป็นที่อยู่บนความต้องการ เป็นความอยาก คือ ขาดไปก็ไม่ถึงกับเดือดร้อนนัก แต่ความจำเป็นที่เป็นเรื่องของชีวิต ถ้าขาดไปแล้วเดือดร้อนสูญเสีย ขณะนี้ เราได้พัฒนามาถึงขั้นสืวิไลซ์แล้ว แต่เครื่องนุ่งห่มมันเป็นอารยะไมใช่แค่สืวิไลซ์ เมื่อคนส่วนใหญ่พอใจแค่สืวิไลซ์ จึงทำให้เครื่องนุ่งห่มเป็นแค่ความต้องการมากกว่าความจำเป็น และในการแข่งขัน ความต้องการจะชนะความจำเป็นตลอดเวลา เพราะความต้องการมันเกิดกับคนส่วนใหญ่ กว้างขวาง ทำให้เกิดสิ่งที่พ่อค้าต้องการนำไปสู่การตลาดได้อย่างรวดเร็ว แฝงความจำเป็นไว้ลึกๆ แต่เอาความต้องการเป็นตัวนำ สิ่งที่ปรากฏโดยทั่วไปก็คือ ผ้าสีเคมีเต็มไปหมด ผ้าพื้นบ้านสืธรรมชาติเกือบสูญหายไป

ความต้องการ มีการตอบสนองใหม่ๆ มากกว่า ทำให้คนเกิดการพัฒนาแบบหยุดตามความจำเป็น ซึ่งมีผลกระทบทำให้ความสามารถของบุคคลลดลงไปเรื่อยๆ ยกตัวอย่างเช่น แต่ก่อน แม่ทอผ้าให้ลูกใช้ พ่อต้องปลูกฝ้าย เรามีฝ้ายตั้งหลายพันธุ์มีสีสวยงาม แต่วันนี้หาพันธุ์เหล่านั้นไม่ได้แล้ว มีแต่ฝ้ายบีที (BT) และเรามีเสื้อผ้าเส้นเหลือการบริโภค ทำให้เราหยุดการทอผ้าตามความจำเป็น พึ่งตลาดง่ายกว่าทำเอง

สังคมวันนี้พัฒนาด้วยการแข่งขัน เรามีอุตสาหกรรมสิ่งทอมากมาย ทำให้มีรูปแบบสีเส้นเสื้อผ้าเกินความต้องการ ด้วยกระบวนการผลิตที่เป็นอันตราย ทำให้เรามีปัญหาโดยไม่รู้อันนี้ เราจะเห็นว่ามีคนเป็นโรคผิวหนังจากการใช้เสื้อผ้าสมัยใหม่มากกว่าเดิม เพราะสีเคมีหรือเส้นใยจากสัตว์เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเจริญเติบโตของเชื้อโรคได้อย่างรวดเร็ว

ย้อนไปสมัยพุทธกาล พระสงฆ์ไทยจะใช้ผ้าบังสุกุล หมายถึง ผ้าที่ห่อพันซากศพ ซึ่งอาจจะมีเชื้อโรคไม่รู้กี่ชนิด เมื่อนำมาซักให้สะอาดแล้วนำไป ย้อมฝาด จากแก่นขนุน หรือแก่นแกล้งก็สามารถนำมานุ่งห่มได้และจะไม่เกิดปัญหากับสุขภาพผิวหนัง เรื่องนี้สามารถยืนยันได้ คือ คนที่จะบวชในพุทธศาสนาจะถูกถามก่อนบวชว่า ท่านเป็นโรคผิวหนังหรือไม่ ถ้าไม่เป็นจึงสามารถบวชได้ และห่มผ้าย้อมฝาดจะไม่ปรากฏ

ว่าเป็นโรคผิวหนังอีกเลย นั่นหมายความว่า เสื้อผ้าเก่าเมื่อนำไปซักจนสะอาดจากเปลือกไม้แล้ว จะไม่เกิดปัญหาต่อสุขภาพอีกต่อไป

เนื่องด้วยความสุข หรือเรื่องความสบายที่จำเป็นต่อสุขภาพ ทำให้คนสมัยก่อนมีการเผื่อ มีการเตรียม มีการพัฒนา มีการทำตลอดเวลา เพื่อให้สามารถอยู่ได้ พึ่งตนเองได้ ด้วยเหตุผลฝ่ายวัฒนธรรมชาติมีคุณสมบัติพิเศษตรงนี้ และยังเป็นผ้าฝ้ายซับเหงื่อได้ดี และถ้าใช้น้ำยาล้างผ้าที่มาจากน้ำค้างธรรมชาติ ก็ยังทำให้เกิดการฆ่าเชื้อแบคทีเรียได้ค่อนข้างดี ฉะนั้น คุณค่าของผ้าพื้นบ้านจึงอยู่ที่เรื่องสุขภาพ และที่สำคัญกว่านั้น คือ ช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณค่าของความเป็นคนของผู้ทำให้เกิดการพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง .

ในระยะ ๔๐ - ๕๐ ปีที่ผ่านมา เราได้สูญเสียความต่อเนื่องของการพัฒนาความสามารถของคน เมื่อเราพูดถึงค่านิยมและความต้องการ เราเอาตลาดเป็นตัวตั้ง แต่ตลาดนั้นไม่ใช่ของแน่นอน มันขึ้นๆ ลงๆ อยู่ที่มีการปลุกกระแสความต้องการของคน เมื่อขายไม่ออกก็เกิดวิกฤติ เราก็พบวิกฤติอยู่เป็นระยะๆ จริงอยู่เรื่องตลาดเราปฏิเสธไม่ได้ แต่มันไม่ใช่ตัวตั้งใหญ่

เรื่องสำคัญ คือ เรื่องคุณค่า และการพัฒนาความสามารถของคน เนื้อหาภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัวคน โดยเฉพาะผ้าพื้นบ้านเรามีภูมิปัญญาอยู่ทั้ง ๔ ภาค ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน ช่วยกันทบทวนตัวภูมิปัญญาที่เรามีอยู่ ซึ่งบ่งบอกเอกลักษณ์ของแต่ละภาค ซึ่งมีความแตกต่างทั้งภูมิอากาศ วัฒนธรรม ความเชื่อ ความหมายของลวดลาย เป็นคุณค่าที่ไม่มีในอุตสาหกรรม ดังนั้น เราจะใช้การตลาดทำให้คนเข้าใจคุณค่าผ้าพื้นบ้านได้หรือไม่ เพราะว่าเราพัฒนาคุณค่า ไม่ได้พัฒนาให้เกิดความต้องการเท่านั้น ทำให้ผ้าพื้นบ้านเป็นเรื่องของความจำเป็นของชีวิตที่คนทั่วไปต้องใช้ด้วยความรู้สึกที่ใช้แล้วมีความสุขและทำให้ชีวิตดีขึ้น ปัญหาสุขภาพและสิ่งแวดล้อมจะเบาบางลง

ในเรื่องของลวดลายผ้าพื้นบ้านก็เป็นเรื่องใหญ่ ถ้าเราจะให้ความสำคัญต่อเนื้อหา เพราะหมายถึงการสื่อสารกันระหว่างภูมิภาคซึ่งจะมีความเชื่อที่สัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หรือสภาพอาชีพ วิถีชีวิตที่ต่างกัน ตัวอย่างเช่น ลวดลายของภาคอีสานนิยมทำลายตารางสี่เหลี่ยม เป็นการบ่งบอกถึงผืนนา วัฒนธรรมลุ่มน้ำ มีน้ำท่วมขัง ทำนาได้ มีการพัฒนาภูมิปัญญาการทำนา มีการสื่อสารกันระหว่างคนในพื้นที่ถึงวิถีการทำมาหากิน

ผ้าพื้นบ้านสี่ธรรมชาติ โดยแท้จริง จึงเป็นความพยายามของผู้คนที่จะบอกเรื่องราวต่อกัน งานในวันนี้จะทำให้สังคมได้รู้ถึงคุณค่าเหล่านั้น มิใช่มองแค่เป็นผ้าผืนหนึ่งที่มีลวดลายถูกใจหรือไม่ถูกใจเท่านั้น ถือโอกาสนี้ขอบขอบคุณทุกฝ่ายครับที่ได้มาร่วมงานในวันนี้ สวัสดีครับ

๔. นำสนอส์ไลด์ ผ้าทอพื้นบ้านในวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

โดย คุณสมยศ สุภาพรเหมินทร์ ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

เมื่อก้าวถึงผ้าทอพื้นบ้าน หลายๆ คนอาจจะนึกถึงเพียงผ้าผืนหนึ่งที่ทอโดยชาวบ้านในชนบท หรือต่างจังหวัด

บรรดาผ้าเหล่านี้ได้บ่งบอกความเป็นพื้นบ้านอะไรแก่เราบ้าง หรือผ้าที่เราเห็นว่าสวยและครอบครองอยู่ ณ วันนี้ เป็นผืนผ้าที่ทำให้เรารู้สึกภาคภูมิใจ อย่างไรบ้าง

ผ้าพื้นบ้าน เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชนบท เป็นวิถีทำอยู่ทำกินของชาวเกษตรกรผู้สร้างสรรพสิ่งที่มีมือหัตถกรรมอันเลิศ รวมทั้งเป็นผู้สืบทอดคุณค่าและความหมายที่แท้จริงของบรรพชนให้ปรากฏว่า ผ้าทอพื้นบ้านที่ใช้กันมาอย่างยาวนาน เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุขกันมาหลายชั่วอายุคน มีเรื่องราวที่พาทำอยู่ทำกินกันมา ก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมแต่ละแห่ง แต่ละถิ่น ดังนี้

เส้นใยธรรมชาติ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญประการแรกสุดที่ก่อให้เกิดผืนผ้า เส้นใยธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นฝ้าย ไหม ปอ ป่าน ลินิน ล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตจากเกษตรกรรมที่ไม่ใช่การเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว มีการปลูกร่วมผสมผสานกับพืชอื่น เช่น ชุมชนบ้านโคกภู อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร ปลูกฝ้ายร่วมกับพริก หรือชุมชนชาวปากะญอ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปลูกฝ้ายร่วมกับข้าว ปลูกคูนกับยางพาราและยางมะลาง แต่ละท้องถิ่นมีสายพันธุ์พืชที่แตกต่างกันไป ความต่างเช่นนี้ทำให้มีคุณภาพผ้าที่เห็นได้หลากหลายลักษณะ ชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิอากาศหนาวมีต้นฝ้าย ปลูกตามหัวไร่ปลายนา ได้ผ้าฝ้ายหนาแข็งแรง เนื้อนุ่ม ชุมชนที่มีสภาพภูมิอากาศร้อน มีสวนหม่อนอยู่ใกล้บ้าน เพราะเก็บง่ายและสะดวกเมื่อต้องนำมาให้ตัวไหม เหลือง ที่เลี้ยงอยู่ในบ้าน มีความรู้เก็บรักษาไข่ไหมโดยตนเอง

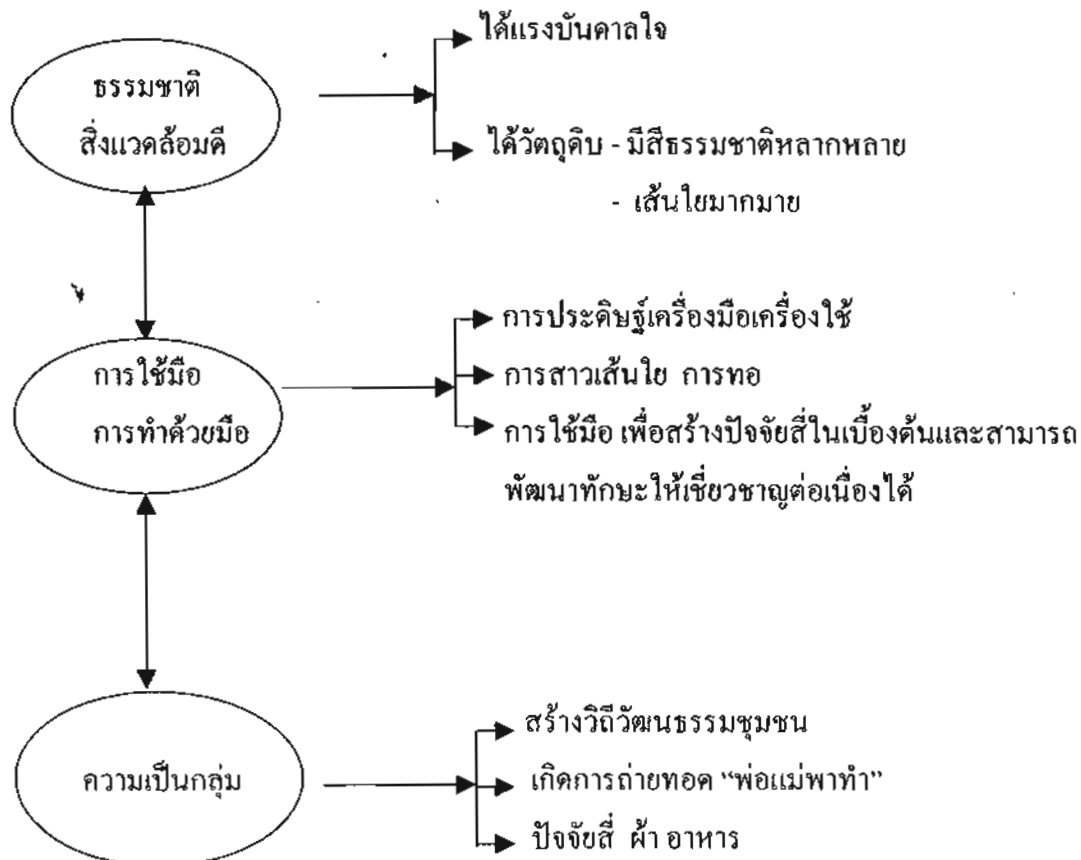
สีย้อมธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ควบคู่กันมากับเส้นใยธรรมชาติ โดยเฉพาะสีดั้งเดิม แม่สี ๓ สี เหลือง เขียว แดง ขนุน แดง ครั่ง น้ำเงินครามหรือฮ้อม สีย้อมธรรมชาติเป็นสิ่งบ่งบอก ความเป็นชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่มชน อย่างชัดเจน ชาวไทดำ ภูไท หรือลาวโซ่ง หรือชาวไทญ้อ ชาวโซ้ย ทุ่งผ้าครามที่ย้อมจากต้นคราม ย้อมหลายครั้ง จนเป็นสีน้ำเงินเข้มที่เรียกว่าสีหม้อนิล ชาวกูยหรือกวย หรือชาวไทเขมรในเขตอีสานใต้ใช้สีหลักเพียง ๒ สี คือ เหลือง แดง ไม่ว่าจะอยู่บนผ้าชิ้นหรือผ้าขาวม้า และยังชำนาญในการย้อมผ้าไหมคำ จากผลมะเกลือ สำหรับเป็นผ้าสไบหม่มไปวัด หรือนุ่งห่มเกี่ยวข้าว ในช่วง ๒๐ ปี ที่ผ่านมามีการรื้อฟื้นองค์ความรู้การย้อมสีย้อมธรรมชาติจากพืชอื่นๆ อีกมากมาย แต่ละถิ่นมีวิธีพิเศษเฉพาะบ่งบอกที่มาที่ไปของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นชาวชุมชนศิริวง นครศรีธรรมราช มีความชำนาญการย้อมสีชมพูจากใบมังคุด สีสวยเหมือนเปลือกเนื้อในของมังคุด ชาวบ้านกลุ่มแพพรหม จังหวัดขอนแก่น มีความชำนาญในการย้อมสีเขียว จากการนำฝ้ายชุบน้ำมะเกลือ และนำไปต้มย้อมกับเปลือกเพกาหรือใบมะม่วง สีย้อมธรรมชาติสามารถบอกได้ว่าเป็นคนที่ไหน ขณะที่สีเคมีบอกความเป็นมาของชาวบ้านไม่ได้ เหล่านี้ถือว่าการนำวัสดุธรรมชาติรอบตัว นำมาจัดการใช้สอยให้สอดคล้องกับวิถีทำกิน

เครื่องมือพื้นบ้าน ผ่านมือคนทำหลายขั้นตอน นับพันนับหมื่นครั้งใช้เพียงเครื่องมือที่มีโครงสร้างอย่างง่าย เพียงไม่กี่ชิ้น แต่สร้างลวดลายที่ซับซ้อน บนผืนผ้าได้อย่างสวยงามอัศจรรย์ เครื่องมือทอผ้าล้วน

๕. นำเสนอ ความสำคัญของมาตรฐาน ๗ ประการ

โดย นางสาวประไพ ทองเชิญ นักวิจัย

มาตรฐาน ๗ ประการมีองค์ประกอบหัวใจหลักอยู่ ๓ ด้านที่เชื่อมโยงกันและสร้างให้เกิดวัฒนธรรมพื้นบ้านคือ

- ความเป็นกลุ่ม หมายถึง ความเป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะ สร้างให้เกิดเป็นวัฒนธรรมการทำอยู่ทำกินแบบพึ่งพาตนเอง วิถีแห่งปัจจัยสี่ มีพัฒนาการทำให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวของ ผ้า อาหาร ยา ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับท้องถิ่น
- ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หมายถึง การมีวัตถุดิบที่นำมาใช้และสภาวะอากาศ ดิน น้ำ แสง กลมกลืนกับสภาพภูมิศาสตร์เฉพาะถิ่น
- มือ การทำด้วยมือ เป็นทักษะที่เพิ่มพูนขึ้นทุกขณะ เมื่อวัยวุฒิและคุณวุฒิพัฒนาไป ความสามารถในการประดิษฐ์คิดค้นจะเชี่ยวชาญและแม่นยำได้ดั่งใจ ซึ่งทำให้ปรากฏเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปพื้นบ้าน คือชิ้นงานทั้งงดงาม และใช้งานสนองวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริงและเหมาะสม

๖. สรุปผลกลุ่มย่อย

๖.๑ กลุ่มผู้ประกอบการ จำนวน ๑๓ ราย

นำเสนอโดย คุณณัฐหทัย ฉันทนารุ่งภักดิ์ ร้านภูมิไท ริเวอร์ซิตี้ กรุงเทพมหานคร

- เกณฑ์มาตรฐาน ๗ ประการ ที่โครงการวิจัยนำเสนอ ซึ่งจะมีส่วนเอื้อประโยชน์ต่อร้านค้า เกณฑ์จะเป็นตัวบอกว่า ผ้าเพื่อสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและได้มาตรฐานอย่างไร
- การมีเกณฑ์มาตรฐานจะทำให้มูลค่า คุณค่าผ้าสูงขึ้น เพราะผ้ามีเรื่องราว และวัฒนธรรมเฉพาะตัว จากแหล่งแท้ เป็นธรรมชาติ ทำมือ เป็นจุดขายที่ร้านค้าสามารถนำไปอธิบายกับลูกค้าได้
- บทบาทของร้านค้าที่จะช่วยผลักดันให้เกิดการเคลื่อนตัวของผ้าพื้นบ้าน
 ๑. สร้างความมั่นใจ โดยการอธิบายหรือประชาสัมพันธ์ให้ลูกค้าทราบข้อมูลการผลิตพื้นบ้านเป็นงานเชิงวัฒนธรรม
 ๒. พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เหมาะกับวิถีของผู้ใช้
 ๓. ร่วมสร้างตลาดรองรับการผลิตตามเกณฑ์มาตรฐาน โดยให้ชุมชนเกิดความมั่นใจ ทำต่อเนื่อง สร้างโอกาสการพัฒนาใหม่ๆ
- ข้อเสนอแนะและข้อเสนอแนะ
 ๑. ควรมีการรับรองโดยการนำมาตรฐานไปสร้างแบรนด์ “ผ้าเพื่อสิ่งแวดล้อม” เพื่อสร้างการยอมรับโดยเฉพาะตลาดต่างประเทศ
 ๒. ในประเด็นผ้าฝ้าย จะตรวจสอบได้อย่างไรว่าแบบใด ทำมือแท้ๆ แบบใดปลอด GMO ควรผ่านการตรวจสอบ มีหลักฐานชัดเจน

๖.๒ กลุ่มผู้บริโภค จำนวน ๑๗ ราย

โดย อาจารย์จุไรรัตน์ จันธารง คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โดยบทบาท คือ การสนับสนุนคนไทย และชุมชน ให้รายได้ถึงมือชาวบ้าน

อยากเห็นการฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชน

- ข้อเสนอแนะและข้อเสนอแนะ
 ๑. ควรเพิ่มข้อมูลเชิงคุณค่า เช่น ความต่างของผ้าทอมือผ้าทอเครื่อง ความต่างสีเคมี สีธรรมชาติ ผู้ผลิตและแหล่งผลิต ข้อมูลการดูแลรักษาผ้าให้แก่ผู้บริโภค
 ๒. ผ้าพื้นบ้านที่ถูกใจนั้นหายาก คือเป็นผ้าที่ไม่หนาไม่บางเกินไป สีสม่ำเสมอจำง่าย ไม่กระด้างกระด้าง หรือเหมาะเฉพาะทำผ้าถุง

๖.๓ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) จำนวน ๑๗ ราย

นำเสนอโดย คุณฉัตรรัตน์ ดิยะจามร เครือข่ายหม่อนไหม ขอนแก่น

- ความเห็นในเชิงกระบวนการพัฒนาผ้าทอ ดังนี้
 ๑. ประมวลภาพการผลิตผ้าในปัจจุบันมี ๔ กลุ่มใหญ่
 ๑. กลุ่มอุตสาหกรรมผ้าทอตามกระแส
 ๒. กลุ่มอุตสาหกรรมผ้าทอทางเลือก
 ๓. กลุ่มทอผ้าตามกระแส
 ๔. กลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน

ทั้ง ๔ ระบบ ต้องอาศัยวัตถุดิบร่วม ๒ อย่าง คือ เส้นไหมเหลือ และเส้นฝ้าย มีข้อสังเกตว่า กลุ่ม ๑ และ ๓ ส่วนใหญ่ใช้เส้นไหมลักลอบ (หนีภาษี) จากเวียดนามและจีน ซึ่ง ๒ กลุ่มนี้มีส่วนแบ่งการตลาดสูงกว่ากลุ่ม ๒ และ กลุ่ม ๔ และในกลุ่มที่ ๓ จำนวนมากเลือกใช้ไหมลักลอบด้วย เพราะราคาถูกกว่าไหมพื้นบ้าน (ไหมลักลอบกิโลกรัมละ ๖๕๐ บาท ไหมเหลือ กิโลกรัมละ ๘๐๐ บาท) ทำให้กลุ่มผู้เลี้ยงไหมเหลือไม่สามารถอยู่รอดได้ คนเลี้ยงไหมลดจำนวนลง ตลาดในประเทศมีเส้นใยหนีภาษีแต่ติดป้าย Made in Thailand ในขณะที่ตลาดต่างประเทศมีคู่แข่งจากจีน เวียดนาม และอินเดีย

- ข้อเสนอเพื่อพัฒนาทั้งระบบ

๑. องค์กรพัฒนาเอกชนต้องเร่งพัฒนากลุ่มทอผ้าพื้นบ้านไม่เพียงเพื่อกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน แต่เพื่อรักษากลุ่มผู้ผลิตวัตถุดิบ เช่น กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม หรือปลูกฝ้ายพื้นบ้านด้วย
๒. สร้างความตระหนักให้กลุ่มผู้ผลิตมีทิศทางการพัฒนาเพื่อสร้างความสมดุลทั้งระบบ ทั้งการสร้างรายได้ และรักษาวิถีชีวิต
๓. เสริมความเข้มแข็งทางการตลาดให้ผ้าทอพื้นบ้านเผยแพร่เรื่องเกณฑ์มาตรฐาน เชื่อมโยงผู้บริโภค คือ องค์กรภาครัฐ
๔. รัฐควรสนับสนุนองค์กรส่งเสริมการทอผ้าพื้นบ้าน ให้เป็นองค์กรกลางที่ทำงานครบวงจรเต็มเวลา

๖.๔ กลุ่มองค์กรภาครัฐ จำนวน ๒๐ ราย

นำเสนอโดย คุณสิทธิชัย สมนชาติ

- บทบาทของหน่วยงานรัฐที่จะช่วยผลักดันผ้าพื้นบ้าน
 ๑. ขก้องบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นในการทอผ้าของแต่ละท้องถิ่น
 ๒. จัดระบบข้อมูลภูมิปัญญาที่กระจายสู่ระบบการศึกษา
 - ระดับมัธยมส่งเสริมเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - ระดับอุดมศึกษาควรมีการวิจัยเชิงลึก

๓. จัดอบรมสัมมนาระดมความคิด ถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าพื้นบ้าน โดยการหาผู้รู้จากส่วนกลาง และผู้รู้ในชุมชนมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน สร้างธรรมาภิบาล การรวมกลุ่ม
๔. ในเรื่องลิขสิทธิ์ทางภูมิปัญญา ซึ่งทางรัฐยังขาดข้อมูลทุกด้าน ทั้งประวัติลวดลายผ้า ควรเปิดโอกาสให้ศิลปินพื้นบ้านได้เข้าถึงสิทธิ
๕. การส่งเสริมเผยแพร่วิชาการที่เป็นภูมิปัญญาในรายละเอียดเชิงลึกนั้น มิได้ขึ้นตรงต่อเขตการปกครอง แต่เป็นความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม เรียนรู้ร่วมกัน สามารถทำได้ สืบทอดได้

๖.๕ กลุ่มนักวิชาการ จำนวน ๑๖ ราย

นำเสนอโดย อาจารย์สมพงษ์ ทิมแจ่มใส

- ความเห็นต่อมาตรฐาน ๗ ประการ
 ๑. กติกาว่าอึดอัด ถ้าไม่มีการรักษาลวดลายและภูมิปัญญาให้สืบทอดแล้วจะเหลืออะไร
 ๒. เพิ่มเกณฑ์มาตรฐาน ความเป็นชุมชน เส้นใยปลอดจีเอ็มโอ เทคโนโลยีทั้งดั้งเดิมและประยุกต์บนฐานภูมิปัญญา
 ๓. การกำหนดนิยามศัพท์ระวังจะเป็นข้อจำกัด
 ๔. เกณฑ์ที่เสนอมาจากกลุ่มผู้ผลิตเป็นด้านหลัก ขาดจากกลุ่มผู้บริโภค
 ๕. ข้อควรระวังให้รอบคอบ เพราะศึกษาเฉพาะพื้นที่อาจจะตัดโอกาสบางกลุ่มบางพื้นที่
 ๖. เห็นด้วยในเกณฑ์ แต่การจะประกาศควรเป็นการเริ่มเฉพาะกลุ่มผ้าทอพื้นบ้านก่อน
- ข้อเสนอแนะ
 ๑. ควรมีการส่งเสริมกลุ่มอนุรักษ์เพื่อการส่งเสริมสิ่งแวดล้อม เช่น ครามภาคใต้ มีพันธุ์เอื้อยใช้ตัดสะคือ
 ๒. มุมมองทิศทางทัศนคติของแต่ละท้องถิ่นที่ชัดเจน เช่นกรณี น่านลวดลายอุ้มมาทำราคาตกเอง หรือสร้างลวดลายใหม่ เช่นกรณีลายเชียงแสน ลายจวนตานีที่กำลังสูญหาย
 ๓. ควรมีการพัฒนาบุคลากรเรื่องสิ่งทอ
 ๔. สร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องผ้าไทย ในหมู่คนไทย ไม่ให้นำไปใช้ผิดๆ หรือตัดบางส่วนของผืนผ้ามาใช้ไม่ครบส่วน
 ๕. การประยุกต์ผ้าเพื่อความอยู่รอดและรักษาเอกลักษณ์ไว้ได้ด้วย ไม่ทำลายเอกลักษณ์ท้องถิ่น
 ๖. มีสถาบันครบวงจรทั้งฐานข้อมูล บริการออกแบบ การตลาด แคร่ระวังอย่าเป็นเชิงอำนาจ

๖.๖ กลุ่มองค์กรชาวบ้าน จำนวน ๒๐ ราย

นำเสนอโดย คุณสมภาร จันทร์แดง กลุ่มพรรณไม้

มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยการใช้ภาษาท้องถิ่นอย่างสนุกสนาน และสามารถตกลงกันได้ โดยมีข้อสรุปดังนี้

๑. เกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด กลุ่มชาวบ้านสามารถทำได้ เพราะเป็นสิ่งที่ทำอยู่แล้ว และทำกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่
๒. ควรเชื่อมเครือข่ายของกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในวงจรผ้าพื้นบ้าน เช่น กลุ่มปลูกฝ้าย กลุ่มปลูกหม่อน เลี้ยงไหม กลุ่มทอผ้า กลุ่มแปรรูป
๓. การรับรองมาตรฐาน ให้แต่ละกลุ่มรักษามาตรฐานและรับรองมาตรฐานของตนเอง มีความซื่อสัตย์ตามวัฒนธรรมชาวบ้าน รักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มสืบสานภูมิปัญญาต่อไป ไม่ลอกเลียนแบบกัน แต่ร่วมกันประยุกต์ประสานเป็นเครือข่ายทั้งประเทศ

๗. สรุปภาพรวมสัมมนา

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พัทธิน ดำรงกิตติกุล และคุณสันติพงศ์ ธรรมธำรง

คุณค่าตะวันออกความจริงเป็นที่ปรากฏชัด ได้รับการยอมรับกว้างขวางแล้ว ในคุณประโยชน์ที่จะมีกับวิถีการดำรงชีวิตและสิ่งแวดล้อมแล้ว ตั้งแต่เรื่องยาพื้นบ้าน การแพทย์พื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน ยังเหลือผ้าทอพื้นบ้านที่เป็นอีกปัจจัยที่สำคัญ ที่จำเป็นต้องนำมาบูรณาการให้ส่งผลดีกับชีวิตและสังคม

๑. ในเชิงโครงสร้างควรมีความต่อเนื่อง ๒ เรื่อง คือ

- หน่วยงานตรวจสอบรับรองมาตรฐาน
- หน่วยงานส่งเสริมสนับสนุนแบบครบวงจร

๒. ในเชิงเนื้อหา

- การสร้างตราสัญลักษณ์
- ฐานข้อมูลภูมิปัญญา
- การขยายผลเรื่องภูมิปัญญาผ้าพื้นบ้าน สู่เยาวชนผ่านระบบการศึกษา
- การศึกษาแบบครบวงจร

๓. ในด้านมาตรการ

- รัฐควรส่งเสริมผ่านองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านนี้อยู่แล้ว เช่น สมาคมไทยคราฟท์ สหกรณ์กรีนเนท จำกัด สหกรณ์เลมอนฟาร์ม จำกัด ผ่าน พระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชน
- การส่งเสริมกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ครบวงจร

การสัมมนาเรื่อง “การกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้าน เพื่อสิ่งแวดล้อม”

จัดโดยคณะอนุกรรมการเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์พื้นบ้านไทย
คณะกรรมการการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สภาผู้แทนราษฎร
ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๔๕ ณ ห้องประชุม ๒๑๓-๒๑๖ อาคารรัฐสภา ๒

๑. จำนวนผู้เข้าร่วมสัมมนา ๑๔๒ คน (จากการลงทะเบียนคนเข้า)

กลุ่มผู้เข้าร่วมสัมมนา	จำนวนผู้เข้าร่วมกลุ่มย่อย(คน)	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม(คน)
ผู้ทอผ้า	๒๐	๓
ผู้จำหน่าย	๑๓	๓
ผู้บริโภค	๑๗	๖
องค์กรพัฒนาเอกชน	๑๗	๖
นักวิชาการ	๑๖	๓
หน่วยงานรัฐ	๒๐	๑๐
รวมทั้งหมด	๑๐๓	๓๑

๒. ความเห็นต่อสาระเกณฑ์มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้าน

เกณฑ์มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้าน	ข้อคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะ
๑. ใช้เส้นใยธรรมชาติ	รณรงค์ให้ใช้เส้นใยธรรมชาติ ส่งเสริมการปลูกและปรับปรุงพันธุ์(ปัจจุบันขาดแคลนเส้นใยธรรมชาติ)และระบุในผลิตภัณฑ์ว่ามาจากเส้นใยอะไรบ้าง
๒. ย้อมสีธรรมชาติ	รณรงค์ให้ใช้สีย้อมธรรมชาติ เผยแพร่ให้ความรู้ ค้นหาวิธีการไม่ให้ติด
๓. ทอด้วยกี่พื้นบ้าน ใช้เครื่องมือพื้นบ้าน	เสนอให้ผ้าพื้นเมืองคือการทอมือ ควรอนุรักษ์ไว้แต่ต้องพัฒนา อาจใช้วัสดุอื่นทำเครื่องทอได้ไม่จำเป็นต้องเป็นไม้ ควรวิจัยพัฒนาเครื่องมือ ส่วนผู้ทอผ้ามีความเห็นว่า การทอมือช้า ไม่ทันความต้องการ มีต้นทุนสูง
๔. ทำด้วยฝีมือ มีการพัฒนาฝีมือ	จะเอาอะไรมาวัด มาทดสอบในเกณฑ์นี้ ควรใช้เทคนิคสมัยใหม่ด้วย ผู้ทอผ้าชาวสุพรรณบุรีเห็นว่า การทอด้วยมือช้า เนื้อผ้าหยาบ ไม่สวย
๕. ผืนผ้าออกเรื่องราว ลักษณะเฉพาะถิ่น	ควรพัฒนาออกแบบลวดลายให้แปลกใหม่ ไม่ควรลอกเลียนแบบกัน
๖. การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม	เพิ่มเกณฑ์เรื่องความเป็นเครือข่าย เพื่อให้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ อันเป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จ
๗. กระบวนการผลิตไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ปลอดภัยต่อผู้ผลิต และผู้บริโภค	เกณฑ์นี้มีความเป็นไปได้น้อย เพราะบางชุมชนที่ทอผ้าไม่มีที่ปลูกต้นไม้ ควรให้การอบรมวิธีการผลิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

๓. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

- ควรจัดทำตราสัญลักษณ์ ผ้าทอพื้นบ้าน
- “เกณฑ์มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม” ควรเป็นมาตรฐานของกลุ่มเฉพาะไม่ควรครอบคลุมถึงระดับชาติ เพราะผู้ผลิตกลุ่มอื่นไม่สามารถทำได้
- ควรจัดสัมมนาและนิทรรศการผ้าทอพื้นบ้านอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมความเข้มแข็งของการผลิต และการตลาดของผ้าทอพื้นบ้าน
- ประสานงานกับฝ่ายวิชาการ พัฒนาคุณภาพเส้นใย และสิ่งย้อมธรรมชาติ

สรุปข้อเสนอคณะกรรมการเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน เพื่อดำเนินการ
มีมาตรการส่งเสริมการพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านอย่างครบวงจร โดยมีสาระดังนี้

- มีคณะกรรมการประสานงานหน่วยงานสนับสนุนผ้าทอพื้นบ้าน
- มีคณะกรรมการรับรองมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้าน และมีตราสัญลักษณ์
- มีสถาบันส่งเสริมและพัฒนาผ้าทอพื้นบ้าน โดยมีบทบาทคือ
 - รวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้าน
 - ประสานงานการสร้างความรู้ครบวงจร และเผยแพร่ความรู้

หมายเหตุ การพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านครบวงจร มีประเด็นสำคัญดังนี้

วัตถุดิบเส้นใยธรรมชาติ การปรับปรุงพันธุ์ การปลูกที่ปลอดสารพิษ กระบวนการย้อมที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การพึ่งตนเองในการพัฒนาเครื่องมือทอผ้า การออกแบบ การบริหารจัดการกลุ่ม การบริหารการเงิน การจัดการธุรกิจชุมชน และการตลาด

ประวัตินักวิจัย

- ชื่อ : ประไพ ทองเชิญ เกิด ๑๓ เมษายน ๒๕๐๖
- ภูมิลำเนา : บ้านหัวถนน ต.ชะมวง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
ครอบครัวชาวนา
- การศึกษา :
 - ปริญญาตรี รัฐศาสตร์ (ศบ.) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปี ๒๕๒๗
 - บัณฑิตอาสาสมัคร บอ. รุ่น ๒๐ ปี ๒๕๒๙
สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ประสบการณ์
- ๒๕๓๐ - ๒๕๓๙
 - เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาการทอผ้าพื้นเมือง สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม
 - พัฒนาศักยภาพกลุ่มสตรีทอผ้าพื้นเมือง
 - พัฒนาธุรกิจชุมชนผ้าทอพื้นบ้านย้อมสีธรรมชาติ
 - พัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน และประสานเครือข่าย
แรงงานนอกระบบภาคอีสาน
- ๒๕๔๐ - ๒๕๔๒
 - คณะทำงานประมวลสถานการณ์ วิสัยทัศน์ กลยุทธ์
การวิจัยและพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านไทย ปี ๒๕๔๔ - ๒๕๔๖
 - ผู้ช่วยวิจัย การพัฒนาดลาดผ้าทอเพื่อสิ่งแวดล้อม ปี ๒๕๔๒ - ๒๕๔๓
- ๒๕๔๔ - ๒๕๔๖
 - นักวิจัยเชิงปฏิบัติการ "การกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม"
ปี ๒๕๔๔ - ๒๕๔๖
- ปัจจุบัน
 - ที่ปรึกษาโครงการผ้าทอเพื่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน
สหกรณ์เลมอนฟาร์มพัฒนา จำกัด
 - ที่ปรึกษางานผ้าพื้นบ้าน ของกลุ่มชนพื้นบ้าน ประมาณ ๒๐ กลุ่ม
ทั่วประเทศ

คู่มือปฏิบัติการ

กระบวนการพัฒนาเกณฑ์มาตรฐาน

และ

กระบวนการรับรองมาตรฐานกระบวนการผลิต

ผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

โดย นางสาวประไพ ทองเชิญ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

พฤศจิกายน ๒๕๔๖

มีอะไรในเล่ม

- เกริ่นนำ (เจตนารมณ์)
โดย ผศ.พัชริน ดำรงกิตติกุล
- ที่มา – ที่ไป
การสร้างมาตรฐานผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม
 - ความสับสน ผ้าพื้นบ้าน ผ้าโรงงาน ?
 - ผ้าพื้นบ้าน ต่างจากผ้าโรงงานตรงไหน ?
- ๗ มาตรฐานแสดงความเป็นผ้าพื้นบ้าน
- ๕ เกณฑ์มาตรฐานกระบวนการผลิตเพื่อสิ่งแวดล้อม
- ๓ แนวทางการรับรองมาตรฐาน ผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม
 - กลุ่มรับรองตนเอง
 - รับรองผ่านร้านผ้าเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม
 - รับรองผ่านองค์กรกลาง
- ฝากบทเรียน
 - กระบวนการสร้างมาตรฐานผ้าพื้นบ้านของชุมชน
 - เทคนิควิธีปฏิบัติกับชุมชน

ทำมาจากวัตถุดิบที่หาได้ภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นไม้ไผ่ หวาย หรือเศษไม้ ที่เหลือใช้จากการสร้างบ้านเรือน เมื่อทำเองได้ก็ซ่อมซ่อมแซมได้เอง และเหมาะสมกับสรีระของช่างทอผ้าแต่ละคน

ฝีมือ เครื่องมือพื้นบ้านเป็นเพียงตัวช่วยให้ช่างทอพื้นบ้านได้ ถ่ายทอดความคิด ออกมาเท่านั้น หัวใจที่จะเย็บต่อจน ฝีมือที่ชำนาญต่างหาก คือ ต้นกำเนิดผลงาน ที่ใครหลายคนอยากเป็นเจ้าของ การทำวัตถุดิบเอง ไม่ว่าจะเป็นเส้นใยหรือข้อมสัทธิธรรมชาติ สามารถแสดงฝีมือให้ปรากฏได้ ผ้าทอที่สวยงามต้องใส่ใจความเป็นมาของวัตถุดิบ จะเป็นฝ้าย เส้นเล็ก หมา บาง เพื่อมุ่งประโยชน์ใช้สอย อย่างไรก็ตามก็ซ่อมได้ ทำได้ สุดฝีมือ ซึ่งตรงข้ามกับเครื่องจักร ไม่มีใครพูดว่า สุดเครื่องจักร เครื่องจักรไม่สามารถแสดงฝีมือออกมาชัดเจนได้ ผ้าทอผืนหนึ่งในชุมชน หากใครเห็นก็รู้ว่าเป็นฝีมือของใคร ของสาวที่สุดต้องทำด้วยมือ ด้วยความปราณีต จึงต้องทำด้วยคนที่มีความจิตใจ

เรื่องราวบนผืนผ้า เรื่องราวคือเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เฉพาะตัว หมายถึงความเป็นตัวของตัวเอง ความมีศักดิ์ศรี คือของจริง ไม่ปลอม อยู่ที่คนแท้ๆ ไม่ใช่วัตถุภายนอก ผ้าผืนหนึ่งบรรจุเรื่องราวไว้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นลวดลาย สีเส้น เส้นใย สามารถบอกคนที่สวมใส่ได้ว่า มาจากชุมชนไหน กลุ่มใด เทคนิคการทอเฉพาะถิ่น ก่อเกิดความงามของแต่ละกลุ่มชน ลวดลายต่างๆ สีเส้นบนผืนผ้าล้วนเกิดจาก แรงบันดาลใจรอบตัว เช่น ลายดอกแก้ว ลายนาครห้วยซ้อง ลายนาครพินิจหมาน นอกจากนี้ ผ้าทอพื้นบ้านทอขึ้นมาโดยมีจุดมุ่งหมายในการรับใช้ประโยชน์ทั้งในฐานะเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ และคติความเชื่อประเพณี เช่น ผ้าครามฝ้ายใส่ทำนา ผ้าไหมมัดหมี่ไหมห้าใส่ไปวัดทำบุญ ยังมีผ้าบุญเวส ผ้ากราบพระ ผ้าห่อคัมภีร์ และหมอนชนิด

กลุ่มชน การอยู่ร่วมกันในชุมชน ข้อมหมายถึงว่าการทำกิจทั้งปวง โดยเฉพาะปัจจัยสี่ให้เต็มสมบูรณ์ อยู่ดีมีสุข สามารถสร้างสรรค์ความเป็นเฉพาะถิ่นของชุมชน ก่อเกิดวัฒนธรรม ที่มีการสืบทอด ทำคุณค่าที่แท้จริงให้ปรากฏ ผ้าทอผืนหนึ่งหรือองค์ความรู้ต่างๆ ไม่จะเป็นการข้อมสัทธิธรรมชาติ การปลูกคราม การปั่นเส้นฝ้าย การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นสติปัญญาของบรรพชน ที่สามารถ ถ่ายทอด องค์ความรู้ต่างๆ ที่สั่งสมมานับพันปี จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้อย่างไม่ขาดสาย ก่อเกิดชุมชนใต้ถุนเรือน

สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เมื่อสิ่งแวดล้อมดี สุขภาพก็ข้อมดีตาม การใช้ วัตถุดิบที่ธรรมชาติให้มา หรือผลิตขึ้นมานองโดยกระบวนการผลิตแนวทางเกษตรกรรมอินทรีย์ หรือเกษตรกรรมธรรมชาติ ข้อมจะเห็นชัดเจนว่า อยู่ดีมีสุข กินอิ่ม นอนหลับ และพึ่งพาตนเองได้ เช่น การปลูกฝ้ายพันธุ์พื้นบ้าน การเลี้ยงไหมพันธุ์พื้นบ้านไทย ข้อมช่วยรักษาสุขภาพแวดล้อมได้ดี ไม่ต้องพึ่งยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี การใช้สัทธิธรรมชาตีสื้อมจากต้นคราม ส่วนประกอบที่มาจากธรรมชาติไม่จะเป็นน้ำค้าง จี๋เถา น้ำปู่นกินหมาก ล้วนไม่มีสารโลหะหนักตกค้าง อยู่ในดิน ในน้ำ ข้อมมีความปลอดภัยต่อสุขภาพ ทั้งต่อผู้ผลิต คือ ช่างทอผ้า และผู้ใช้ไม่ว่าจะเป็นผู้บริโภค หรือ คนภายในชุมชน

เกริ่นนำ

ผ้าทอพื้นบ้านเป็นงานสร้างสรรค์จากผู้ทอพื้นบ้าน ดังนั้นเกณฑ์มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านจะกำหนดจากหน่วยงานภายนอกฝ่ายเดียวไม่ได้ จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้าน จากทุกฝ่าย ได้แก่ กลุ่มผู้ทอผ้า กลุ่มผู้บริโภค กลุ่มร้านค้า กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มผู้ส่งเสริม

ในกระบวนการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อให้กลุ่มผู้ทอสามารถปฏิบัติได้นั้น มิใช่กำหนดจากความรู้ตามเอกสารตำรา แต่จำเป็นต้องให้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เข้าใจปัจจัยเงื่อนไขที่ปฏิบัติได้ และปัจจัยเงื่อนไขที่ปฏิบัติไม่ได้ และสร้างความรู้ในภาคปฏิบัติจริง

เกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดร่วมกันนั้น ได้ครอบคลุมทุกมิติรอบด้าน ทั้งนี้เพื่อสร้างความยั่งยืนในกระบวนการผลิต และการตลาดผ้าทอพื้นบ้าน โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสร้างความปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภค

คู่มือปฏิบัติการกระบวนการพัฒนาเกณฑ์มาตรฐาน และกระบวนการรับรองมาตรฐานกระบวนการผลิตผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม จึงเขียนขึ้นมาเพื่อนำไปให้ผู้ผลิตกลุ่มอื่นที่สนใจสามารถนำไปปฏิบัติได้ นักวิจัยจึงได้ถอดแนวคิดในกระบวนการปฏิบัติงาน และวิธีการทำงานกับกลุ่มผู้ผลิตออกมาเป็นเอกสาร ซึ่งอาจจะต้องอาศัยนักส่งเสริมหรือนักวิชาการในท้องถิ่นไปเป็นที่เลี้ยงในระยะเริ่มต้น

หากคู่มือนี้ใช้ได้ผลประการใด หรือผู้นำไปปฏิบัติพบข้อเสนอแนะเพิ่มเติมสำหรับการปรับปรุงคู่มือนี้ โปรดแนะนำไปที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค เพื่อดำเนินการแก้ไขต่อไป

พัชริน ดำรงกิตติกุล

ผู้ประสานงานวิจัยและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ที่มา – ที่ไป

ในการสร้างมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

- ความสับสน ผ้าทอพื้นบ้าน ผ้าโรงงาน : เพราะไม่จำแนกให้ชัดเจนก่อน

"ราคาแพง ลดหน่อยได้ไหม"

"ดูแลรักษายาก ผ้าไหมหาช่างตัดยาก ไม่สะดวกใช้"

นี่คือ ทิศนะของผู้บริโภคทั่วไปหรือคนรุ่นใหม่ต่อผ้าพื้นบ้าน อันเกิดจากอุปาทานที่เทียบเคียงกับความเคยชินในการบริโภคความสะดวก จากอุตสาหกรรมสิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูป ที่ซื้อขายคล่องตามกลยุทธด้านราคา (ลด แลก แจก แถม) ทั้งในระดับห้างสรรพสินค้า จนถึงหน้าสำนักงานทั่วไป

"๑ เดือนทอให้ ๑๐๐ ผืน ให้สีและลวดลายสม่ำเสมอเหมือนกันหมดได้มั๊ย"

คือความต้องการของผู้ขายผ้าทอมือ เพราะในการขายส่ง ต้องการความเหมือนเชิงปริมาณ

"ครามแท้มั๊ย สีธรรมชาติแท้มั๊ย" คือความสงสัยของกลุ่มผู้บริโภคที่รักสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่มีผ้าทอเลียนแบบทั้งลวดลายผ้าพื้นบ้านและย้อมสีเคมีคล้ายสีธรรมชาติออกสู่ตลาดมากมาย ตามกระแสสินค้าเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

"จะพัฒนาผ้าพื้นบ้านให้มีมาตรฐานสามารถส่งออกได้อย่างไร"

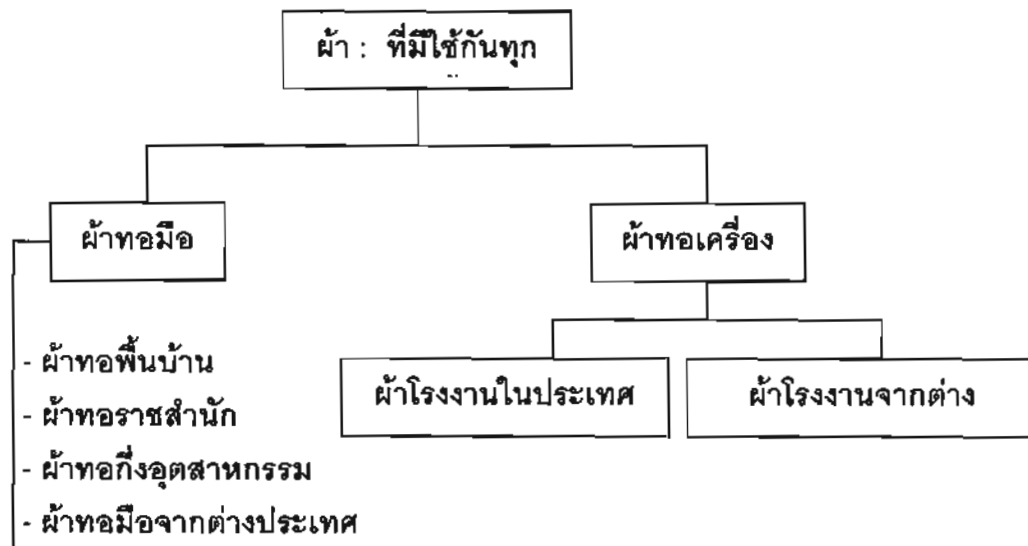
"ชาวบ้านมีปัญหการออกแบบลวดลายและรูปแบบไม่ทันสมัย"

"ชาวบ้านต้องแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าให้หลากหลาย ตอบสนองความต้องการที่หลากหลาย"

นี่คือ วิธีคิดและทิศทางการส่งเสริมที่เดินตามแนวทางเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี เป็นตัวตั้งของบุคคลและองค์กรจากภายนอก ที่เข้าไปสัมพันธ์ในเรื่องการพัฒนาผ้าพื้นบ้าน ด้วยช่องว่างระหว่างสังคมเมืองกับชนบท จึงเป็นธรรมดาที่พบว่า บางบุคคล บางหน่วยงานของผู้มีบทบาทในงานพัฒนา ไม่รู้จักก็ทอผ้า ไม่เคยรู้จักเส้นไหม เส้นฝ้ายพื้นบ้าน ไม่มีความรู้ความเข้าใจต่อวิถีวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนากลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่จึงทำได้แค่การพัฒนารูปแบบ เช่นการสร้างโรงเรียนให้กลุ่มทอผ้า แปรรูปผลิตภัณฑ์เป็นของแนวประดับตกแต่ง ให้เงินกู้ซื้อเส้นใยสังเคราะห์จากโรงงานเพื่อความสะดวกเป็นต้น หากปัญหายังวนเวียนไปมาอยู่ที่เดิม คือ ไม่มีตลาด ชาวบ้านมีหนี้สิน ออกแบบไม่ตรงความต้องการตลาด มีสติดอกจากการแปรรูป ตามวงจรที่มีขึ้นมีลงของธุรกิจของอุตสาหกรรมสิ่งทอโดยทั่วไป

ที่กล่าวมาข้างต้นคือตัวอย่างความสับสนทั้งในส่วนของผู้บริโภค ผู้ขาย และผู้ส่งเสริมการพัฒนาผ้าพื้นบ้าน ด้วยมุมมองจากผ้าโรงงานเป็นกระแสรูปแบบที่ใหญ่กว่าครอบงำเนื้อหาศักยภาพผ้าพื้นบ้านของสังคมปัจจุบันเกือบหมดสิ้น คำถามคือ จะสร้างความชัดเจนของความเป็นผ้าพื้นบ้านขึ้นในสังคมใหม่ได้อย่างไร ?

- ผ้าพื้นบ้านต่างจากผ้าโรงงานตรงไหน : น้อยคนจะรับรู้อย่างเข้าใจ เพื่อสร้างความชัดเจนในเบื้องต้น จะขอจำแนกแยกแยะให้เห็นภาพรวมและประเภทผ้าที่มีใช้กันอย่างล้นเหลือในสังคมปัจจุบัน ตามแผนภูมิและตารางต่อไปนี้

ประเด็น	ผ้าพื้นบ้าน	ผ้ากึ่งอุตสาหกรรม	ผ้าทอโรงงาน
นิยามและความหมาย	คือผ้าที่ชนพื้นบ้านทอขึ้นมาใช้เอง ตามวิถีวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มตน มีลวดลายสีเส้นและรายละเอียด เป็นของตัวเองอย่างอิสระ สามารถบอกได้ถึงเรื่องราวของถิ่นหรือที่เรียกว่าเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น	คือผ้าที่ทอให้มีลวดลายและรูปแบบคล้ายผ้าพื้นบ้านแต่ไม่สามารถบอกเรื่องราวที่เป็นเอกลักษณ์ได้ว่าเป็นผ้าท้องถิ่นไหน	คือผ้าที่เน้นปริมาณในการทอ มีเนื้อผ้าและลวดลายเหมือนกันเป็นม้วนละร้อยพันเมตร
เป้าหมายการผลิต	ตอบสนองความจำเป็นในการใช้งานจริงในวิถีชีวิตและวัฒนธรรม - ผ้าขาวม้า ผ้าซิ่น ผ้าโสร่ง ผ้าห่มใช้ประจำวัน - ผ้าสไบ ผ้าโจงกระเบน ผ้าขิด ใช้ในงานประเพณีบวช งานแต่ง - ผ้าตุ่ง ผ้ากราบพระ ใช้ในทางศาสนา	ตอบสนองความต้องการของตลาด ตามกระแสแฟชั่น เสื้อผ้าสำเร็จรูปที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบให้มีความล้ำสมัย ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา	ตอบสนองการแข่งขันเชิงธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่
กระบวนการผลิต	- อาศัยวัตถุดิบ เส้นใย และสีย้อมตามธรรมชาติตามฤดูกาล สอด	- อาศัยเส้นใยสังเคราะห์และสีย้อมเคมี	- ใช้เครื่องจักรนำเข้ามาจากต่างประเทศมากทำการผลิต

คล้องกับภูมิศาสตร์เฉพาะถิ่น - ใช้อุปกรณ์เครื่องมือที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยมือให้ตอบสนองใช้งานที่เหมาะสม ดังเช่น - ภูมิปัญญาการสาวไหม ของผ้าไหมย้อมครั่ง ย้อมมะเกลือของชาวไทยเขมรอีสานใต้ - ภูมิปัญญาการเขียนเทียนบนผ้าไหมม่วง (Hemp) ย้อมฮ่อมของชาวม้งทางเหนือ - ใช้ทรัพยากรอย่างเกื้อหนุนต่อสิ่งแวดล้อม ไม่เคยปรากฏว่ามีของเสียที่มีผลต่อกระทบสิ่งแวดล้อม	จากโรงงานอุตสาหกรรม - อาศัยเทคนิคการทอมือของช่างทอพื้นบ้าน แต่ให้ทอตามแบบที่กำหนดให้ - ลวดลายเหมือนกันคร่าวๆ - เริ่มมีของเสียจากการผลิต เช่นน้ำเสียจากการย้อมโดยใช้โซดาแอส และสีเคมี	- มีกากของเสียจากกระบวนการผลิตที่สร้างมลพิษทางเสียง ควัน น้ำส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมาก เช่น น้ำเสียจากอุตสาหกรรมฟอกย้อม
---	---	--

๗. มาตรฐาน แสดงความเป็นผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

เพราะผ้าทอพื้นบ้านต่างจากผ้าโรงงานโดยสิ้นเชิง ผ้าพื้นบ้าน ๑ ผืน คือการใช้ฝีมืออันละเอียดอ่อนและจินตนาการอิสระของช่างทอผ้า ๑ คน และยังเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับวิถีวัฒนธรรมชุมชน รวมทั้งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติรอบตัว

การกำหนดมาตรฐานผ้าพื้นบ้าน จึงมิใช่เพียงการกำหนดทางกายภาพ กว้าง ยาว-หนา บาง ตามแนวมาตรฐานสินค้าอุตสาหกรรม ที่ต้องชั่ง ตวง วัด ชัดเจนเนื่องจากการจ้างผลิตหลายคน หลายแหล่ง ซึ่งต้องผลิตตอบสนองความเหมือนเชิงปริมาณ

มาตรฐานผ้าพื้นบ้าน จึงหมายถึง การบ่งชี้คุณสมบัติและลักษณะ “ของดีของสวย” ซึ่งมีมาแล้วแต่ดั้งเดิมและยังมีสืบเนื่องไม่ขาดตอน ให้ปรากฏขึ้นใหม่ในสังคมปัจจุบันอย่างชัดเจน เป็นมาตรฐานที่สามารถดูแลรักษาคุณภาพที่เป็นไปเพื่อสิ่งแวดล้อม และดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

เมื่อได้กำหนดลงไปชัดเจนว่า ผ้าทอพื้นบ้านคืออะไรแล้ว จะทำให้ทุกฝ่ายเข้าใจตรงกัน เอื้อประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ผู้ผลิตก็จะได้ใช้เกณฑ์นี้เป็นทิศทางในการกำหนดกรอบงานของกลุ่มตน ผู้บริโภคและผู้จำหน่าย ได้รู้ว่าผ้าชิ้นใดเป็นผ้าพื้นบ้านไหนส่งผลดีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างไร ในวันนี้และวันหน้า บุคคลและองค์กรจากภายนอกจะสามารถเชื่อมโยงบทบาทของตนให้สอดคล้องกับความเป็นผ้าพื้นบ้านได้อย่างส่งผลให้มีการพัฒนาศักยภาพและการเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมผ้าพื้นบ้านได้อย่างถูกทิศทาง

๑. มาตรฐานการใช้เส้นใยธรรมชาติ

หลักการและเจตนารมย์

- ไหม ฝ้าย ไยม่วง(Hemp) ปอ ป่าน ล้วนเป็นผลผลิตจากเกษตรผสมผสานในวิถีของชุมชนแต่ละถิ่น ซึ่งมีสายพันธุ์เฉพาะที่แตกต่างกันไป การปลูกฝ้าย พริก หวานครามร่วมกับข้าวในเขตอีสานเหนือช่วยให้ระบบนิเวศสมดุล สมบูรณ์ไม่ต้องใช้ปุ๋ย ไม่ต้องใช้ยาฆ่าแมลง
- การสาวเส้นไหม การเส้นฝ้ายที่บ้านจะทำให้มีเส้นด้ายหลายขนาดตามความต้องการมาสร้างความหลากหลายเนื้อผ้า (Texture) ภูมิปัญญาชั้นตอนนี้จะช่วยสร้างงานได้กว้างขวางในชุมชน และเป็นขั้นตอนที่ไม่มีของเหลือที่สร้างมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม เป็นทิศทางการพึ่งตนเองในเรื่องวัตถุดิบหลักของงานพื้นบ้าน

๒. มาตรฐานการใช้สีธรรมชาติ

หลักการและเจตนารมย์

- สีธรรมชาติเป็นสิ่งที่ควบคู่กับเส้นใยธรรมชาติมายาวนาน และจะเปล่งศักยภาพชัดเจนสมบูรณ์บนเส้นใยชาตินั้น (ย้อมเส้นใยสังเคราะห์ไม่ติด)
- สีธรรมชาติเป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่มชนอย่างชัดเจน เช่น
 - สีน้ำเงิน บนไยม่วง (Hemp) ย้อมฮ่อม ของชาวม้ง
 - สีแดงครึ่ง ดำมะเกลือ เหลืองเข บนไหม ของชาวไทเขมรอีสานใต้
 - สีน้ำเงิน จากคราม บนฝ้ายพื้นบ้าน ของชาวไทยอีสาน สกลนคร
 - สีแดง จากใบมังคุดสด บนผ้าฝ้ายมัดย้อม ของชาวศรีวัง นครศรีธรรมราช
- ผู้ผลิตที่เข้าใจหลักการย้อมสีธรรมชาติจะสามารถควบคุมคุณภาพและพัฒนาการสร้างสรรค์สีธรรมชาติได้อย่างไม่มีขีดจำกัด รวมทั้งมีความรู้ ความเข้าใจ เรื่องพืชพรรณ และการจัดการนำวัสดุธรรมชาติรอบตัวมาใช้เกื้อหนุนต่อธรรมชาติอย่างแท้จริง
- ลดการนำเข้าสีสังเคราะห์ ซึ่งเป็นอันตรายต่อคนและสิ่งแวดล้อมทั้งในระยะสั้นระยะยาว

๓. มาตรฐานการทอด้วยกี่พื้นบ้านและใช้เครื่องมือที่พัฒนาเป็นเครื่องทุ่นแรงแบบพื้นบ้าน

หลักการและเจตนารมย์

- เครื่องมือพื้นบ้านตามภูมิปัญญาดั้งเดิม มีโครงสร้างง่าย ๆ จากไม้ไผ่ หวายเศษไม้ไม่กี่ชิ้น แต่สร้างลวดได้สลับซับซ้อนงดงาม อีกทั้งใช้งานได้ยาวนาน
- การพัฒนาเป็นเครื่องทุ่นแรงแบบพื้นบ้าน โดยชาวบ้านทำให้สามารถดูแลซ่อมแซมได้เองและเหมาะสมกับของช่างแต่ละคน

๔. ทำด้วยฝีมือมีพัฒนาการของฝีมือ

หลักการและเจตนารมณ์

- ช่างทอพื้นบ้านสามารถใช้ศักยภาพในการทำมือและสร้างสรรค์งานได้ไม่จำกัดอย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว
- การใช้มือในกระบวนการทอผ้า ตั้งแต่การสาวไหม เช็นฝ้าย การย้อม เทคนิคการทอ จะหมายถึง “ทักษะฝีมือ” ที่มีพัฒนาการเพิ่มพูนขึ้นทุกขณะตามประสบการณ์ เกิดความเชี่ยวชาญแม่นยำ และจะปรากฏเป็นลักษณะพิเศษถึงขั้น “ศิลป์พื้นบ้าน” คือสร้างชิ้นงานที่มีความงดงาม สนองการใช้งานได้อย่างแท้จริง

๕. ฝืนผ้าบอกเรื่องราวและมีลักษณะเฉพาะถิ่น

หลักการและเจตนารมณ์

- เรื่องราว คือ เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เฉพาะตัว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวตามความเชื่อดั้งเดิม หรือเรื่องประยุคตีขึ้นใหม่ จะทำให้ผู้ทอทำขึ้นมาโดยมีจุดหมายในการใช้ประโยชน์และมีความภาคภูมิใจในการสร้างขึ้น
- ผู้ขาย ผู้ใช้ สามารถบอกได้อย่างภูมิใจว่าเป็นผ้าจากชุมชนไหน กลุ่มใดเกิดความสัมพันธ์ทางสังคมลักษณะเกื้อกูลกัน ผ้าลักษณะเฉพาะถิ่นจะสัมพันธ์กับวัตถุดิบเฉพาะถิ่นและประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ทำผ่านประเด็นของการเลียนแบบ หรือการแข่งขันในเชิงการขายได้

๖. มีความเป็นกลุ่มผู้ผลิต

หลักการและเจตนารมณ์

- การถ่ายทอดองค์ความรู้ตามภูมิปัญญาที่สั่งสมมาเป็นพัน ๆ ปี จะเป็นไปได้ยากถ้าหากไม่มีกระบวนการหรือความเป็นกลุ่มชุมชนที่อยู่ร่วมกันสร้างสรรค์ความเป็นเฉพาะถิ่น สืบสานวัฒนธรรม
- ความเป็นกลุ่มผู้ผลิตเอื้อให้เกิดการเรียนรู้และพาให้เกิดการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน รวมทั้งการผลประโยชน์อย่างเหมาะสม

๗. กระบวนการผลิตมีความปลอดภัยต่อสุขภาพของผู้ผลิต ผู้ขาย ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

หลักการและเจตนารมณ์

- ๕ เกณฑ์มาตรฐานกระบวนการผลิตผ้าทอพื้นบ้าน ๒ ระดับคือ ทิศทาง แนวทางในการปฏิบัติการ เพื่อให้ถึงซึ่งชุมชนที่อยู่ดีมีสุข กินอิ่ม นอนหลับเพราะมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติพึ่งพาตนเองอย่างแท้จริง

* ดูรายละเอียด ๕ เกณฑ์มาตรฐานหน้าต่อไป

เกณฑ์มาตรฐานกระบวนการผลิตผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ๒ ระดับ

มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ระดับที่ ๑	มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ระดับที่ ๒
๑. เกณฑ์เรื่อง เส้นใยธรรมชาติ ๑.๑ กรณีเส้นใยฝ้าย ให้ใช้เส้นใยฝ้ายปั่นมือ (ฝ้ายที่ปลอดสารพิษเท่านั้น) ๑.๒ กรณีเส้นใยไหม ให้ใช้เส้นใยไหมพันธุ์พื้นบ้าน (ไหมเหลือ) ที่สาวมือเท่านั้น	๑. เกณฑ์เรื่อง เส้นใยธรรมชาติ ๑.๑ กรณีเส้นใยฝ้าย อนุโลมให้ใช้เส้นใยฝ้ายที่ปั่นจากโรงงาน และเป็นฝ้าย 100% ที่ไม่ผ่านการฟอกขาว ๑.๒ กรณีเส้นใยไหมอนุโลมให้ใช้เส้นใยไหมพันธุ์พื้นบ้าน (ไหมเหลือ) ที่สาวเส้นด้วยเครื่อง
๒. เกณฑ์ เรื่อง การฟอกเส้นใยธรรมชาติ ๒.๑ การฟอกเส้นฝ้าย ให้แช่หรือต้มในน้ำสะอาด หรือน้ำด่างธรรมชาติจากขี้เถ้าไม้เท่านั้น ๒.๒ การฟอกเส้นไหม ให้ใช้น้ำด่างจากธรรมชาติ เท่านั้น	๒. เกณฑ์เรื่อง การฟอกเส้นใยธรรมชาติ ๒.๑ การฟอกเส้นฝ้าย อนุโลมให้ใช้ผงซักฟอก (Detergent) ในการแช่หรือต้มฟอกฝ้าย ๒.๒ ไม่อนุโลมให้ใช้ด่างเคมี หรือโซดาแอช (Soda Ash) ในการต้มฟอกเส้นไหม
๓. เกณฑ์เรื่อง สีย้อม ๓.๑ ให้ใช้สีย้อมธรรมชาติดั้งเดิม และสีย้อมธรรมชาติทั่วไปเท่านั้น ๓.๒ ให้ใช้ mordant จากธรรมชาติ ช่วยในการย้อมสี เช่น น้ำโคลน, น้ำด่าง, น้ำปูน และน้ำบาดาลเท่านั้น ๓.๓ ห้ามใช้สารเคมีกันสีก	๓. เกณฑ์เรื่อง สีย้อม ๓.๑ ให้ใช้สีย้อมธรรมชาติดั้งเดิม และสีย้อมธรรมชาติทั่วไป เท่านั้น ๓.๒ อนุโลมให้ใช้ mordant (Mordant) ทางเคมี ช่วยในการย้อมสี ๓.๓ ห้ามใช้สารเคมีกันสีก
๔. เกณฑ์เรื่อง เครื่องมืออุปกรณ์ ให้ใช้ที่พื้นบ้านและเครื่องมืออื่นๆ ที่ประดิษฐ์ขึ้นในท้องถิ่น โดยอาศัยเทคโนโลยีพื้นบ้าน	๔. เกณฑ์เรื่อง เครื่องมืออุปกรณ์ ให้ใช้ที่พื้นบ้าน และเครื่องมืออื่นๆ ที่ประดิษฐ์ขึ้นในท้องถิ่น โดยอาศัยเทคโนโลยีพื้นบ้าน
๕. เกณฑ์ เรื่อง การฟื้นฟูแหล่งวัตถุดิบ ๕.๑ สมาชิกทอผ้าพื้นบ้านทุกคน ต้องปลูกต้นไม้ที่ตนเองชอบ ใช้ในการย้อมผ้าทุกปี อย่างน้อยปีละ ๕ ต้น ๕.๒ สมาชิกทอผ้าพื้นบ้านทุกคน ต้องปลูกฝ้ายพันธุ์พื้นบ้าน เพื่อใช้ผลิตเส้นใยฝ้าย สำหรับใช้ในการทอผ้า ๕.๓ กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านทุกกลุ่ม ต้องปลูกพันธุ์ไม้ที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติดั้งเดิม คือ มะเกลือ, ขนุน, เข, ประโหด, คราม, และฮ่อม รวมทั้งปลูกพุทรา, สะแก, พยุง และจำฉา เพื่อปล่อยครั้งในแต่ละกลุ่มหมู่บ้านทุกปี	๕. เกณฑ์ เรื่อง การฟื้นฟูแหล่งวัตถุดิบ ๕.๑ สมาชิกทอผ้าพื้นบ้านทุกคน ต้องปลูกต้นไม้ที่ตนเองชอบใช้ในการย้อมผ้าทุกปี อย่างน้อยปีละ ๕ ต้น ๕.๒ สมาชิกทอผ้าพื้นบ้านทุกคน ต้องปลูกฝ้ายพันธุ์พื้นบ้าน เพื่อใช้ผลิตเส้นใยฝ้าย สำหรับใช้ในการทอผ้า ๕.๓ กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านทุกกลุ่ม ต้องปลูกพันธุ์ไม้ที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติดั้งเดิม คือมะเกลือ, ขนุน, เข, ประโหด, คราม และฮ่อม รวมทั้งปลูกพุทรา, สะแก, พยุง และจำฉา เพื่อปล่อยครั้งในแต่ละกลุ่มหมู่บ้านทุกปี

นิยามคำศัพท์

๑. เส้นใยธรรมชาติ	เส้นใยที่ได้จากพืช เช่น ฝ้าย ป่าน ปอ และลินิน เส้นใยจากสัตว์ เช่น ขนสัตว์ หนอนไหม
๒. เส้นฝ้ายปั่นมือ (ฝ้ายเส้น)	เส้นฝ้ายพันธุ์พื้นบ้าน ที่ผ่านกระบวนการ อีว ดีด เรีน ด้วยมือตามภูมิปัญญาดั้งเดิม
๓. เส้นไหมสาวมือด้วยมือ	เส้นไหมพันธุ์พื้นบ้าน (ไหมเหลือง) ที่ผ่านกระบวนการสาวเส้นใยตามภูมิปัญญาดั้งเดิม ได้แก่ ไหมหลิบ ไหมสาวเลย ไหมน้อย
๔. สีธรรมชาติดั้งเดิม	การย้อมคราม การย้อมครั้ง การย้อมมะเกลือ การย้อมเข หรือแก่นขนุน ตามภูมิปัญญาดั้งเดิม
๕. สีธรรมชาติทั่วไป	การย้อมสีจากเปลือกไม้ ใบไม้ทั่วไป โดยกรรมวิธีย้อมร้อนและต้องใช้สารกระตุ้น (มอร์แดนท์) ช่วยให้สีติดแน่นกับผ้าที่ย้อม
๖. มอร์แดนท์เคมี	วัตถุดิบที่ใช้ผสมสี เพื่อให้สีติดแน่นกับผ้าที่ย้อมส่วนใหญ่เป็นเกลือของโลหะจำพวกอลูมิเนียม เหล็ก ดีบุก โครเมียม ทองแดง
๗. มอร์แดนท์ธรรมชาติ	สารประกอบจากน้ำหมักธรรมชาติ ที่ช่วยในการย้อมสีและบางครั้งให้สีเปลี่ยน เช่น น้ำตาง น้ำโคลน น้ำบาดาล น้ำปูนใส
๘. น้ำตางธรรมชาติ	น้ำที่ได้จากน้ำละลายขี้เถ้าของพืชบางชนิด มีรสฝาด เค็ม สล้นมือ
๙. ตางเคมีฟอกไหม	โซดาซักผ้า (Washing Soda) หรือ โซดาแอส (Soda Ash)
๑๐. เทคโนโลยีพื้นบ้าน	เทคนิควิธีแบบพื้นบ้านในการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้
๑๑. กี่พื้นบ้าน	กี่กระทบ ที่ใช้มือ เท้า มีพื้มพื้นไม้ เข่า (ตะกอก) และโครงกึ่งที่ทำจากไม้ และวัตถุดิบในท้องถิ่นหรือไม้ไผ่อย่างเรียบง่าย
๑๒. ฝีมือ	คุณภาพชิ้นงานที่สร้างสรรค์ด้วยมือเป็นหลัก หรือความสามารถในเชิงช่าง มีความเชี่ยวชาญในการใช้มือ

๓ แนวทางการรับรองมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม

๑. กลุ่มรับรองตนเอง

ในแนวทางนี้มุ่งเน้นไปที่การสร้างจิตสำนึกของชุมชนเป็นหลัก ในการรักษาคุณภาพภายในและการดำรงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น คือการทอผ้าด้วยความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์และมีมือ

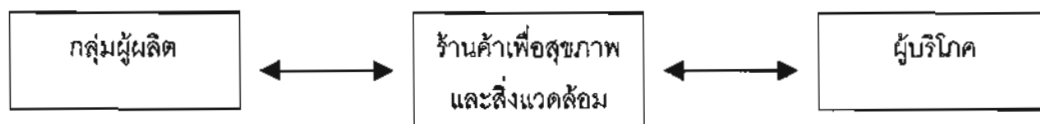
ผู้ทอ ผู้ใช้ ได้สัมพันธ์กันโดยตรงเป็นความสัมพันธ์ในมิติของการเกื้อหนุนทางสังคมระหว่างเมืองกับชนบทที่มากกว่าการขาย ต่อเนื่องไปสู่ความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรม

วิธีการรับรองและตรวจสอบ ใช้ป้ายสัญลักษณ์กลุ่ม ที่บรรจุเนื้อหาหลักตามข้อเท็จจริง ได้แก่ เส้นใยที่ใช้ สีที่ย้อม ผู้ทอ ประเภทผ้า การดูแลรักษาเป็นต้น

๒. รับรองผ่านร้านค้าเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม (Green shop)

ร้านค้าเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ที่มีนโยบายและแนวทางปฏิบัติชัดเจนเป็นที่ยอมรับในสังคม เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะประกันคุณภาพตามมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมได้

เนื่องจากร้านค้าต่างๆ ย่อมต้องการการสร้างภาพลักษณ์ทางการตลาด ของตนเอง ให้ผู้บริโภคจดจำ ซึ่งร้านค้าจะใช้ระบบบาร์โค้ด กับกลุ่มผู้ผลิต ให้ทอผ้าตามที่ต้องการ ดังตัวอย่าง สหกรณ์เลมอนฟาร์ม พัฒนาผ้าเช็ดตัวปลอดสารพิษ ร่วมกับกลุ่มพรรณไม้ จังหวัดร้อยเอ็ด คือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าเช็ดตัวเฉพาะเลมอนฟาร์ม โดยที่ยังคงเนื้อหาภูมิปัญญาและรักษามาตรฐานผ้าพื้นบ้าน ๗ ประการตามนโยบายองค์กรที่เน้น สุขภาพ ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

หากเดินตามแนวทางการสร้างภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นบ้านเฉพาะร้านจะหมายถึงระบบบาร์โค้ด ที่ส่งเสริมการพัฒนาฝีมือไม่ตัดตอนภูมิปัญญาเอื้อประโยชน์ทั้งชาวบ้าน ชาวเมือง และสิ่งแวดล้อมได้จริง

การรับรองตรวจสอบ โดยการพัฒนาเครือข่ายร้านค้าเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ใช้ตราสัญลักษณ์เฉพาะแสดง ตรวจสอบกันเองในเครือข่าย และพัฒนาไปสู่ความร่วมมือในการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ภาพลักษณ์ คุณค่า มาตรฐาน ของเครือข่ายร้านค้าเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ให้ผู้บริโภคเดิน เข้าหาแต่ละร้านด้วยความมั่นใจในหลักการปฏิบัติของร้าน รวมทั้งได้ชื่นชมผ้าพื้นบ้านที่หลากหลาย มีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละร้าน

๓. การรับรองผ่านองค์กร

เพื่อควมมีสถานภาพที่ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับ นำเชื่อถือในวงกว้างทุกระดับ รองรับการจัดจำหน่ายที่กว้างขึ้นคือ ระดับต่างประเทศ จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์กลาง ทำหน้าที่ตรวจสอบและรับรองมาตรฐาน และให้ตราสัญลักษณ์ซึ่งองค์กรกลางนี้ ควรมีองค์ประกอบของบุคคลต่อไปนี้

๑. ช่างฝีมือทอผ้าพื้นบ้าน
๒. ร้านค้าเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม
๓. ผู้บริโภคผ้าพื้นบ้าน
๔. ผู้เชี่ยวชาญผ้าพื้นบ้าน
๕. นักวิชาการจากภาครัฐ

● ผ่าบทเรียน : กระบวนการสร้างมาตรฐานของชุมชน

เบื้องต้นเราคงต้องเปิดใจยอมรับความจริงที่ว่า ๔๐ - ๕๐ ปีที่ผ่านมา ทิศทางของการพัฒนาประเทศ มองข้ามความสำคัญและคุณค่าองค์ความรู้ท้องถิ่น และมีมุมมองว่า "ล้าสมัย"

ภูมิปัญญาผ้าพื้นบ้านดั้งเดิมในแต่ละภาค คือเรื่องราวของชีวิตที่มีความจำเป็นการทำเครื่องนุ่งห่มขึ้นใช้เอง ซึ่งบอกถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง แต่ศักยภาพของชาวบ้านในมิตินี้ถูกครอบงำด้วยการพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจค่านิยมและความต้องการ(ที่ไม่สิ้นสุด) เอาตลาดเป็นตัวตั้ง ทำให้ประเทศได้สูญเสียความต่อเนื่องของการพัฒนาความสามารถของคนไป

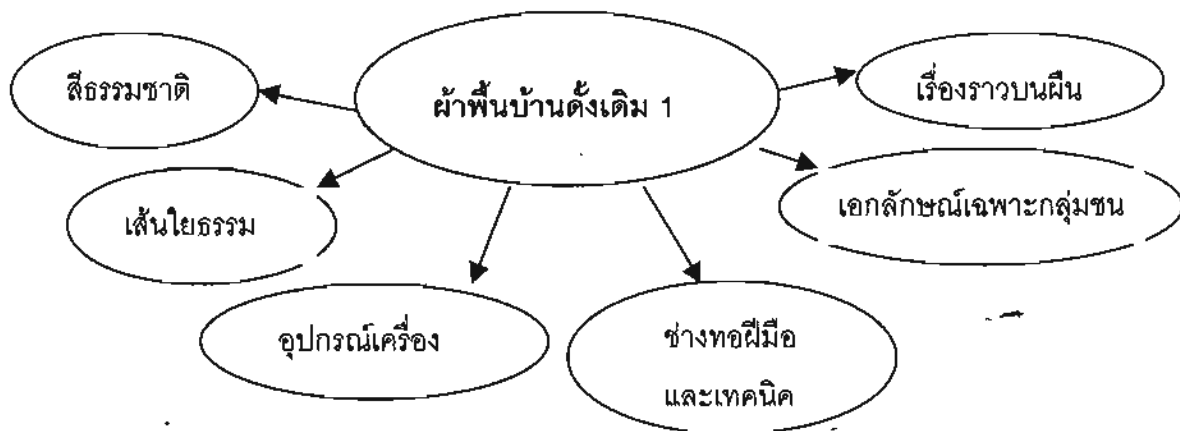
การกลับมาสนใจศึกษาวิจัยเรียนรู้ภูมิปัญญาผ้าพื้นบ้าน ด้วยเจตนามุ่งการขยายภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลักในวันนี้ วันที่ได้สูญเสียวิถีวัฒนธรรมผ้าพื้นบ้านไปเกือบหมดพร้อมๆ กับความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติที่ลดลงโดยส่วนใหญ่ไปแล้ว คงไม่ใช่เรื่องง่าย เพียงการตีโจทย์จากมุมมองของคนต่างบริบท เพียงว่า "ผ้าชาวบ้านไม่มีคุณภาพมาตรฐานสากล" แล้วแก้ปัญหาโดยการทุ่มงบประมาณนับร้อยล้าน ศึกษาวิจัยเพื่อสร้างมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างรีบเร่ง และขาดกระบวนการที่นำไปปฏิบัติได้

ชาวบ้านผู้สืบทอดภูมิปัญญาตัวจริง เคยรู้จักทำแต่ “ของดีของสวย” ตามวิถีวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น ตน ที่ “พ่อแม่พาทำ” โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติรอบตัว ไม่เข้าใจคำหุ้ มาตรฐาน หรือแสดนดาร์ด ตามฝรั่งพาทำ โดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ก็เกิดความสับสน สูญเสียความมั่นใจ ความภาคภูมิใจในฝีมือของตน ผู้ส่งเสริมนักวิจัยจากสถาบันวิชาการก็ไม่เคยรู้จักผ้าพื้นบ้าน ตามความเป็นจริงอย่างแจ่มชัด

ประเด็นจึงอยู่ที่ว่า “ทำอย่างไรจะรู้จักผ้าพื้นบ้านตามความเป็นจริง ให้ชัดเจนรอบด้าน ก่อนการกำหนดมาตรฐาน เพื่อการขายต่อไป” จากประสบการณ์ของโครงการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ การกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม (ปี ๒๕๔๔ - ๒๕๔๕) และประสบการณ์ของผู้วิจัย ซึ่งเกาะติดเรื่องผ้าพื้นบ้านมากกว่า ๑๐ ปี ขอน้อมเสนอขั้นตอนกระบวนการสร้างมาตรฐานผ้าพื้นบ้านของชุมชน ดังต่อไปนี้

๑. เริ่มต้นจากการค้นหาเนื้อหาเบื้องต้นหลัง รูปแบบ

เพราะภูมิปัญญาที่ขาดตอนไป และไม่เคยมีการประมวลเป็นเอกสารตามความจริงของภูมิปัญญาอย่างรอบด้าน ต้องอาศัยกระบวนการสืบค้นเนื้อหาภูมิปัญญาจากของจริง คือผ้าพื้นบ้านดั้งเดิม และผู้รู้ที่ยังเหลือในชุมชน

จากผ้าพื้นบ้าน 1 ผืน เราจะเห็นประเด็นหลักอยู่ ๖ ประเด็นคือองค์ความรู้ให้สืบค้นเรื่องราวได้มากมาย เพียงใช้วิธีตั้งคำถามง่ายๆ ตรงไปตรงมาเช่น ผ้าอะไร ใครทอ เทคนิคอะไร เกี่ยวข้องกับชีวิต วัฒนธรรมอย่างไรบ้าง ฯลฯ ตามเอาความจริงออกมาให้หมด

ไม่ใช่ ตั้งคำถามตามความชอบ ไม่ชอบ สวยไม่สวย ชี้ถูกชี้ผิด ผู้ศึกษาก็ได้เรียนรู้เนื้อหาคุณค่ามากมายอย่างชนิดที่คาดไม่ถึง

๒. กระบวนการทบทวนเนื้อหาและประมวลเชิงหลักการ

เพื่อให้การประมวลองค์ความรู้ท้องถิ่นเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีความชัดเจนรอบด้าน จำเป็นต้องใช้กระบวนการทบทวนภูมิรู้จากหลายแหล่ง หลายคน โดยที่ยังไม่ต้องใช้มุมมองจากศาสตร์ใดมาจับมาวัดเสียก่อน เมื่อได้เห็นความเชื่อมโยงเป็นองค์รวมที่ชัดเจนแล้ว จึงค่อยนำศาสตร์ที่สอดคล้องมาช่วยอธิบายเป็นหลักการ ตัวอย่างเช่น

องค์ความรู้สี่ธรรมชาติ หลักการคือ การย้อมผ้าด้วยฝาดจากยางของเปลือกไม้ ใบไม้จากพืชพรรณรอบๆ ตัว "ฝาด" ทางวิทยาศาสตร์คือ แทนนิน (tannin) พืชที่มียางฝาดมากย้อมติดดี ทนทาน และการติดสีธรรมชาติยังสัมพันธ์กับคุณลักษณะเฉพาะตัวของเส้นใยธรรมชาติแต่ละชนิดอีกด้วย ไหม ฝ้าย ดุจดาบสีไม่เหมือนกัน การย้อมสีดำตามภูมิปัญญาดั้งเดิม มักจะจบกระบวนการด้วยการลงโคลน

การย้อมครั้งที่สุรินทร์ต้องใส่ส้มมะขาม การย้อมครั้งที่ลี้บแล อุดรติดต้องใช้ใบมะไฟ หลักการเหมือนกันคือ ใช้ความเปรี้ยว มากกว่านี้คือความเฉพาะถิ่นอันเป็นเสน่ห์ของเรื่องราวบนผืนผ้า

ไม่ใช่เพียงการสรุปประมวลว่า สีอะไร ได้จากต้นไม้อะไร เป็นสูตรสำเร็จจากชุมชนนี้ไปบอกชุมชนนั้น แล้วพยายามทำออกมาให้เหมือน ลองพิจารณาอย่างถ่องแท้ดูเถิดว่า ไซหรือไม้ไซทิศทางที่ควรจะเป็น หรือพัฒนาการที่จะไปให้ถึงเป้าหมายสูงสุดคือการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ปรารถนา

๓. กระบวนการพัฒนาต่อยอด

เมื่อประมวลองค์ความรู้เชิงหลักการตามความเป็นจริงรอบด้าน จัดเป็นหมวดหมู่ และตามลำดับที่เชื่อมโยงกันแล้ว ผู้ศึกษาจะเข้าใจ ภูมิปัญญาผ้าพื้นบ้านในมิติขององค์รวมที่บูรณาการวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน เข้าใจถึงภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ชุมชนทำให้เห็นทางเลือกการพัฒนาที่หลากหลาย เชื่อให้คนสามารถคิดสร้างสรรค์เองได้อย่างไม่จำกัด ในการนำไปใช้ประโยชน์ เฉพาะตน ชุมชนและสังคม

และในขั้นนี้ หากจำเป็นต้องนำเข้าความรู้จากศาสตร์อื่นๆ เข้ามาต่อยอด จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำการใช้ความรู้นั้นอย่างเป็นกระบวนการเช่นเดียวกัน เพื่อให้ชาวบ้านได้พิจารณาให้รู้ชัดถึงหลักการของ ความรู้นั้นว่าจะเอามาต่อยอดความรู้เดิมตรงไหน อย่างไร มีผลกระทบอะไรบ้าง ได้ประโยชน์อะไรบ้าง คุ่มค่าเหมาะสมหรือไม่

กระบวนการกำหนดมาตรฐานผ้าพื้นบ้าน จะเอาหลักการมาตรฐานอุตสาหกรรมสิ่งทอที่มีข้อกำหนดตั้งแต่การนับจำนวนเส้น วัดขนาดเส้น จำกัดขนาดกว้าง ยาว แทนการใช้เส้นไหมสาวมือที่มีขนาดตามฝีมือการสาวมือ ซึ่งจะสาวให้เล็ก ใหญ่ขนาดไหนก็ได้ตามต้องการ อันเป็นเสน่ห์เฉพาะ ที่คนภายนอกต้องการ

หรืออยากทำสิทธรมชาติให้มีความตายตัว ด้วยความพยายามทำสิทธรมชาติแบบผงสำเร็จรูปหรือสร้างสูตรสำเร็จ แทนเสน่ห์ในความหลากหลายของสิทธรมชาติตามฤดูกาล ตามภูมิศาสตร์เฉพาะถิ่น ทางใดจะเป็นไปเพื่อสิ่งแวดล้อมและทิศทางการพึ่งตนเองของชุมชนกันแน่

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในเอเชียที่มี “รากของการปฏิบัติ” หยั่งลึกในวิถีชีวิตของผู้คนมาอย่างยาวนาน โดยไม่เคยขาดตอน **ความมีฝีมือ** ส้มแดงได้ชัดจากปัจจัยหลักของชีวิต คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยา ล้วนสามารถบรรลุผลทั้งกายและใจ อิ่มอกอิ่มใจ กินอิ่มนอนอุ่น

บรรพชนที่กระจายอาศัยอยู่ในภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันบนผืนแผ่นดินนี้ รู้จักธรรมชาติในถิ่นของตนอย่างชัดเจน มีจินตนาการและอัตตลักษณ์เฉพาะตน มีความพากเพียรและมีความรู้ในสหวิทยาการอย่างละเอียดลึกซึ้งสามารถประมวลศาสตร์และศิลป์มาสร้างปัจจัยพื้นฐาน เพื่อบรรลุความสามารถในการพึ่งตนเอง “ไม่อด ไม่อยาก”

นับเป็นมรดกภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่ยังคงถ่ายทอดมาถึงปัจจุบัน รอให้ลูกหลานรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยไม่หวงแหนปิดบัง ด้วยวิถีแห่งการปฏิบัติลงมือจริงและสร้างสรรค์ชิ้นงานด้วยมือ

เทคนิควิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการกับชุมชน หรือกลุ่มหอผ้าพื้นบ้าน

- เทคนิควิธีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการกับชุมชนหรือกลุ่มหอผ้า

"ความเป็นชุมชน" ที่ผู้ศึกษาวิจัยต้องทำความเข้าใจวางแผนปฏิบัติการ

1. มีฤดูกาลผลิต หรือวงจรวิถีชีวิตรอบปีอย่างไร
2. มีขนบธรรมเนียมประเพณีอะไร ช่วงไหน
3. มีลักษณะภูมิศาสตร์เฉพาะถิ่นอย่างไร
4. มีภาษาเฉพาะถิ่น และชาติพันธุ์อะไร

ในการวางแผนปฏิบัติการกับชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องคำนึงถึง "ความเป็นชุมชน เป็นตัวตั้ง" เพราะความเป็นชุมชนคือเรื่องราวของวิถีชีวิตที่เป็นองค์รวม ในหนึ่งวันต้องไปนา ไปสวน ไปไร่ ไปรับจ้าง เลี้ยงลูกหลาน ทำอยู่ทำกิน ต่างจาก "ความเป็นชาวสำนักงาน" ของผู้ศึกษาวิจัย การวางแผนงานที่สอดคล้องกับความเป็นชุมชนนั้น ๆ นอกจากจะไม่เบียดเบียนชาวบ้าน (โดยไม่เจตนาแล้ว) ยังให้การทำงานสนุก สบายใจทั้ง ผู้วิจัยและชาวบ้าน ส่งผลให้การดำเนินงานได้เนื้อหาสาระตามที่คาดหวัง

- ปรับตัว ปรับใจ อย่างไร ในการจัดประชุมปฏิบัติการกับชาวบ้าน

1. ควรใช้ภาษาท้องถิ่นในการประชุม หากต้องใช้ภาษากลางต้องใช้ประโยคง่าย ๆ สั้น ๆ กระชับชัดเจน หลีกเลี่ยงการใช้ภาษาต่างประเทศ
2. ควรเลือกใช้สถานที่ประชุมที่ไม่เป็นทางการมากเกินไป เช่น ใช้สถานที่ในหมู่บ้าน หรือ ในท้องถิ่นใกล้เคียง
3. ควรใช้สื่อ ที่สามารถเห็นได้ สัมผัสได้ แทนการแจกเอกสาร (ซีดี) หรือการบรรยายป๊ากเปล่าให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เช่น สไลด์ ภาพ ของจริง ชาร์ตตัวอักษรอ่านง่าย เด่นชัด
4. ผู้วิจัย หรือ วิทยากรควรสร้างบรรยากาศที่สบาย ๆ เป็นกันเอง เป็นพี่น้อง (ไม่ฟอร์มมาก)
5. ผู้วิจัยท้องถิ่นควรตระหนักในบทบาทการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นตามความเป็นจริง มิใช่ตามการตีความด้วยมุมมองของตนเอง

- เตรียมอย่างไรในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

ขอยกตัวอย่าง การประชุมปฏิบัติการเพื่อวางกรอบมาตรฐานผ้าพื้นบ้าน ดังต่อไปนี้

1. เตรียมชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมาย

- ควรแจ้งผู้นำที่เป็นทางการในการจัดประชุมกลุ่มแต่ละครั้ง เพราะกลุ่มคือส่วนหนึ่งของชุมชนที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องตลอดเวลา
- ชี้แจงแก่นนำกลุ่ม หรือ สมาชิกกลุ่ม ถึงที่มา-ที่ไปของการประชุมและสิ่งที่อยากได้จากการประชุม
กรณีวางกรอบมาตรฐานผ้าพื้นบ้าน หากสามารถจัดประชุมสมาชิกทั้งกลุ่มได้จะเป็นการดียิ่ง
กรณีที่ประชุมหลายกลุ่มในเครือข่ายเดียวกันหลายบ้าน ควรเลือกตัวแทนกลุ่มที่มีลักษณะที่สอดคล้องกับเนื้อหาการจัดประชุม คือ ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะเชี่ยวชาญการทอผ้าได้ตลอดกระบวนการ และผู้ที่เคยมีประสบการณ์ในการขายผ้าของกลุ่ม ก็จะได้การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเต็มที่ (มิใช่เอาใครก็ได้เข้าประชุมไม่มีการเตรียม)

2. เทคนิคการทำ Section desing

เตรียมกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อหากรอบเกณฑ์มาตรฐานผ้าพื้นบ้าน

การทำ Section desing คือ การเตรียมประเด็นเนื้อหาหลักที่ต้องการให้บรรลุเป้าหมาย แล้วจัดเรียงลำดับก่อนหลังตามความเหมาะสม จึงค่อยดูว่า แต่ละประเด็นจะใช้กระบวนการ หรือเทคนิคการคุยอย่างไร ใช้วิทยากรแบบไหน สื่ออุปกรณ์อะไรมาช่วย และใช้เวลาช่วงไหนอย่างไร ดังตัวอย่างประสบการณ์ต่อไปนี้

การประชุมปฏิบัติการ การวงกรอบมาตรฐานผ้าพื้นบ้าน

เนื้อหาหลัก	วัตถุประสงค์เฉพาะ	เทคนิควิธีการดำเนินการ	สื่อ อุปกรณ์	ผู้รับผิดชอบ
1. สรุปและทบทวนความเป็นจริงของกลุ่มในวันนี้	- ให้นักกลุ่มได้เห็นและยอมรับความจริงในการผลิต การขายของตนเอง ก่อนคิดก้าวไปข้างหน้าร่วมกัน - ให้นักกลุ่มได้ข้อมูลเรื่องการตลาดและการผลิตของกลุ่มที่เป็นปัจจุบัน	1. ใช้วิธีตั้งคำถามง่ายๆ สั้น ๆ ตามลำดับดังนี้ พอผ้าอะไรบ้าง → ขายให้ใครบ้าง ขายที่ไหน → คิดราคาผ้าจากอะไรเป็นเกณฑ์ 2. วิทยากรบรรยายละเอียดในคำตอบ สรุปให้ชาวบ้านเห็นเป็นเรื่อง ๆ	ตามความเหมาะสม	- ควรรู้จักกลุ่ม - มีมุมมองเรื่องผ้าพื้นบ้านและการขาย
2. กลุ่มของเราจะทอดผ้าไปข้างหน้าอย่างไร	- ประเมินความพอใจที่เป็นอยู่ของกลุ่ม จากข้อสรุปเรื่องความจริงที่ได้จาก Section แรก - ดูความต้องการในการพัฒนาไปข้างหน้าของกลุ่ม	1. ใช้วิธีประเมินอย่างง่ายให้แต่ละคนทำเครื่องหมาย ความ พอใจมาก ปานกลาง น้อย 2. วิทยากรสรุปและตั้งคำถามต่อว่า ทำไมพอใจมากน้อย อภิปรายสรุปประเด็นร่วม (ในขั้นนี้จะทำให้นักกลุ่มได้ข้อมูลปัญหาอุปสรรคและศักยภาพออกมาโดยธรรมชาติค่อนข้างตรงและจริง) 3. วิทยากรเชื่อมโยงประเด็นไปสู่การสร้าง มาตรฐานของกลุ่ม	ตามสมควร	- พึงคำนึงไว้ว่า สรุปข้อมูลตามความจริงอย่าแปรรูปตามมุมมองตนเอง

เนื้อหาหลัก	วัตถุประสงค์เฉพาะ	เทคนิค วิธีการดำเนินการ	สื่อ อุปกรณ์	ผู้รับผิดชอบ
3. หากรอบมาตรฐานร่วม	- สร้างการมีส่วนร่วมในการหากรอบเกณฑ์มาตรฐานผ้าพื้นบ้านของกลุ่ม	1. ตั้งคำถามหลัก 3 ประเด็น - ผ้าดี ผ้าสวยของกลุ่มมีลักษณะอย่างไรบ้าง - ถ้าผ้าจะไม่ดี ไม่สวย เกิดจากสาเหตุอะไรบ้าง - อยากเพิ่มความดี ความสวยให้ผ้ากลุ่มเราเรื่องใดบ้าง 2. ใช้กระบวนการกลุ่มย่อยระดมคำตอบ โดยมีพี่เลี้ยงกลุ่มคอยชักถามเรียบเรียงและบันทึก แล้วให้ตัวแทนชาวบ้านนำเสนอ 3. คำตอบที่ได้ในขั้นนี้จะออกมาครอบคลุมถึงตัวช่างทอ อุปกรณ์ วัตถุดิบ การออกแบบ ฯลฯ ให้วิทยากรสรุปเป็นหมวด ๆ แล้วอธิบายเพิ่มเติมถึงผ้าดี คือ คุณสมบัติ ผ้าพื้นบ้าน	- ผ้าทอของแต่ละกลุ่มทุกประเภท - อาจมีผ้าทอจากเพื่อนมาดูกันถึงลักษณะที่ดีสวย	- ควรพื้นฐานความรู้เรื่องผ้าพื้นบ้านพอสมควร - ชักถามดี ใช้อย่างง่าย ๆ - สรุปเร็ว

4 กุมภาพันธ์ 2546

เรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับรายงานการวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พัทธิน ดำรงกิตติกุล

ผมขอขอบคุณที่ได้ส่งให้ผมได้อ่านรายงานการวิจัย เรื่อง การกำหนดมาตรฐานคุณภาพผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม ผมได้รับความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์และเป็นส่วนสำคัญในการสร้างแนวคิดทฤษฎีของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องเรื่อง ผู้หญิงจากกระบวนการทอผ้าพื้นบ้านและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม

งานชิ้นนี้ได้ใช้การศึกษาข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามจาก 4 พื้นที่ในภาคอีสาน จากการประชุมเชิงปฏิบัติการของคนหลากหลายอาชีพที่เกี่ยวข้อง จากการเดินทางไปพบปะแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศ และจากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ

งานชิ้นนี้ได้ตอบโจทย์ของการวิจัยบางส่วน แต่เป็นโจทย์การวิจัยที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการกำหนดมาตรฐานคุณภาพผ้าทอ ซึ่งน่าจะเป็นประเด็นรองจากความสนใจทางวิชาการ คือ การพัฒนาแนวคิดทฤษฎีเรื่องผู้หญิงในวัฒนธรรมไทย ซึ่งผมสนใจเป็นพิเศษ เนื่องจากข้อมูล ภาคสนามที่ใช้สนับสนุนมติการกำหนดมาตรฐานคุณภาพผ้าทอพื้นบ้านมีไม่มากเท่ามิติทางวัฒนธรรม ทำให้คำตอบที่ได้มาไม่หนักแน่น แต่เป็นจุดเริ่มต้น ที่ดีและควรที่นำไปเป็นประเด็นศึกษาอย่างต่อเนื่องในภูมิภาคอื่นๆ อย่างละเอียดหากผู้ให้ทุนสนับสนุนเห็นความสำคัญ

งานวิจัยชิ้นนี้น่าจะได้ประโยชน์ในแง่ของการพัฒนากรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับมิติทางวัฒนธรรมของผู้หญิงในกระบวนการทอผ้าพื้นบ้านและการจัดการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและทางวัฒนธรรม หากผู้วิจัยได้ทบทวนศึกษาหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ก่อนเริ่มต้น เช่น เรื่อง 1. ความคิดหลังตะวันตกกับสังคมไทย 2002-2020 โดยธีรยุทธ บุญมี (มปป.), 2. ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศีลธรรม โดยประเวศ วะสี (2541), 3. ภูมิปัญญาชาวบ้านไทย 4 ภูมิภาค โดยเอกวิทย์ ณ ถลาง (2541:2545), 4. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 5. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต โดยฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2527) และ 6. แม่หญิงต้องต่ำทุก โดยสุริยา สมุทคุปดี

และคณะ (2536) แต่ในขั้นนี้แล้ว ไม่มีความจำเป็นต้องไปศึกษาเพิ่มเติม แต่ขอให้ปรับปรุงประเด็นต่างๆ ตามจุดต่างๆ ที่ผมได้เขียนไว้ตามหน้าต่างๆ ที่ปรากฏในรายงานฉบับที่ได้ให้ผมอ่านและผมได้ส่งคืนมา

ผมขอร้องให้เพิ่มความชัดเจน โดยนำข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามที่มีอยู่แล้ว แต่ยังไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ในการนำเสนอประเด็นมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมในทุกๆ จุดของรายงาน เพื่อป้องกันไม่ให้อ่านเข้าใจว่าเป็นมาตรฐานอุตสาหกรรม ตรงนี้จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่ามาตรฐานผ้าทอพื้นบ้าน เพื่อสิ่งแวดล้อมนั้น หมายถึงภูมิปัญญาของหญิงไทยที่มุ่งรักษานุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับทางวัฒนธรรม เพื่ออัตลักษณ์ความเป็นไทยมีอิสระจากการครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เน้นมาตรฐานอุตสาหกรรมตามกระแสทุนนิยม / อุตสาหกรรมนิยม

ผมขออนุญาตจบข้อคิดเห็นสั้นๆ แต่ได้โปรดดูรายละเอียดที่เขียนไว้ในรายงาน เพียงแค่นี้ เนื่องจากเวลามีจำกัด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

วิไล สมบูรณ์
(อาจารย์สุริยา สมบูรณ์)

อาจารย์ประจำสาขาวิชาศึกษาทั่วไป

สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

ที่ ทม.0407.04/ 295

ภาควิชาวิศวกรรมเคมี
คณะวิศวกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
50 พหลโยธิน จตุจักร
กรุงเทพฯ 10900

10 กุมภาพันธ์ 2546

เรื่อง ข้อคิดเห็นต่อรายงานวิจัย
เรียน ผศ.พัชริน ดำรงกิตติกุล

ตามที่ท่านได้ส่งรายงานวิจัยเรื่อง “การกำหนดมาตรฐานคุณภาพผ้าทอพื้นเมืองเพื่อสิ่งแวดล้อม” มาให้ผมเสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะนั้น ผมขอเสนอข้อคิดเห็น ดังนี้

1. รายงานมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องการย้อมสีธรรมชาติในภาคอีสานเป็นอย่างดี ใช้เป็นเอกสารอ้างอิงได้เป็นอย่างดี
2. การกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน 7 ข้อ ผมเห็นด้วยยกเว้นข้อ 6 ที่ระบุว่า “มีความเป็นกลุ่มผู้ผลิต” ผมคิดว่าเป็นการกีดกันเกินไป เพราะอาจมีชาวบ้านที่ประกอบอาชีพด้านนี้ที่ไม่ได้อยู่กันเป็นกลุ่มผู้ผลิต แต่ทำผ้าที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์อื่นๆ ครบ ซึ่งเราควรส่งเสริมเช่นกัน
3. การแบ่งเกณฑ์มาตรฐานเป็น 2 ระดับ ผมไม่เห็นด้วยกับแนวคิดที่พยายามกีดกันการใช้เครื่องมือทุนแรงต่างๆ เข้าช่วยในการผลิต อย่างเช่น ข้อ 1.2 ของระดับที่ 1 ต้องใช้ไหมที่สาวด้วยมือเท่านั้น ถ้าไม่เช่นนั้นจะถูกลดเป็นระดับที่ 2 หรือการระบุให้ใช้ไหมเหลืองเท่านั้น ผมคิดว่าเป็นการกีดกันที่แคบเกินไป ผมยังมองไม่เห็นความเลวร้ายของไหมพันธุ์อื่นๆ ที่ถูกพัฒนาขึ้นมา อย่างเช่น พันธุ์ลูกผสม ประเด็นน่าจะอยู่ที่การได้มาของวัตถุดิบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการผลิตผ้าขึ้นมา ว่าได้สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและผู้คนที่เกี่ยวข้องมากน้อยอย่างไร

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(รศ.ดร.ไพศาล คงคาอุยชา)

อาจารย์ ดร.ณอมวงศ์ ถ้ายอดมรรคผล

ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

สมาคมนักแปลและล่าม สมาพันธ์องค์การเพื่อพัฒนาหนังสือและการอ่าน

โทรศัพท์ ๐๒-๖๐๓๒๒๔ โทรสาร ๐๒-๖๒๔๕๐๔๗ โทรศัพท์เคลื่อนที่ ๐๑-๓๐๔๑๒๔๒

๒ มิถุนายน ๒๕๔๖

เรื่อง

คำพิพากษารายงานฉบับสมบูรณ์ ของโครงการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การกำหนดมาตรฐานตัวบทพื้นบ้าน เพื่อสืบทอดลัทธิ-
เคระห์ RDG 44 E 0003

เรียน คณะกรรมการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ดิฉันได้อ่านรายงาน ฯ แล้วขอเสนอความเห็นดังนี้

๑. รายงานนี้แสดงตามคุณสมบัติวิธีของผู้วิจัย ซึ่งมุ่งทำงาน
เพื่องานและเพื่อชุมชนเป็นหลัก ใช้ข้อมูลทางสถิติและวิธี-
แวดล้อมตัวบท เพื่อหาและเก็บตัวบทได้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น
และยังนิยามภาษาไทยไว้ใช้สืบทอดต่อไป

๒. ผู้วิจัยได้ลงมือปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งทราบถึง
อุปสรรคของการทำงานแล้ว ตลอดจนช่วยหาวิธีปฏิบัติกันและ
แก้ไขร่วมกัน ได้เห็นผลทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดย
มีการถ่ายทอดแนวทางการแก้ไขครบวงจร นับว่างานวิจัย
งานวิจัยเชิงปฏิบัติได้ครบ มีผู้วิจัยเห็นด้วยกัน

๓. เมื่อปฏิบัติการศึกษาค้นคว้าอย่างถ่องแท้แล้ว จึงได้เก็บข้อมูลมา
โดยมีวิธีสืบทอดข้อมูลสืบทอดความรู้ วิพากษ์ วิจัยกัน เป็นวิธี
และยังหาผู้สืบทอดงานนี้ไว้สืบทอดตามรู้และตามสืบทอด
สืบทอดต่อไปอีก ก่อนที่จะสรุปเป็นมาตรฐาน

หน้า ๒

๔. ดูง่าของงานวิจัยนี้ นอกจากจะศึกษาใช้ข้อมูลเชิงสถิติทางคณิตศาสตร์ ในการคำนวณดูผลกระทบของผลงาน ดูภาพของตัวหนังสือที่เขียนเอง และดูภาพของตัวหนังสือที่คนอื่นเขียนแล้ว ยังถือไปส่งดูภาพของตัวหนังสือที่ใช้ในอินเทอร์เน็ตและการใช้คอมพิวเตอร์และใช้เว็บไซต์เป็นการใช้ทรัพยากรที่แปรูปมาตามขั้นตอน โดยผู้วิจัยมีสิทธิและภาระหน้าที่ของงานทางคณิตศาสตร์
๕. ท้ายข้อที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยก็ได้ใช้ ๓ ข้อกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ ที่ได้เรียนอย่างเต็มที่ ผู้วิจัยก็ได้รู้จักและตามการทำการงานต่างๆ ของผู้วิจัยอย่างเต็มที่ และในโอกาสที่งานเอกสาร ซึ่งมีความหมายในข้อ ๕ นี้
๖. อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยในฐานะที่สอนวิชาภาษาไทย ได้ขอเสนอความเห็นที่ว่า ผู้วิจัยควรที่จะทำการเรียนภาษาไทยในระดับแบบแผน แต่หาก สกน. มีการสอนอย่างกว้าง ก็อาจเห็นว่าเป็นวิธีที่วิชาภาษาไทยเฉพาะตัวของผู้วิจัย โดยสอดคล้องกับวิธีสอนที่ผู้วิจัย เก็บข้อดีที่ได้กับลักษณะของตัวหนังสือที่เขียนด้วยมือและลายเส้น
- ดังนั้น หากจะมีการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานฉบับนี้ต่อสังคมไทย (ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าควรเผยแพร่อย่างอื่น) สกน. อาจจะช่วยแนะนำภาษาของเอกสาร เพื่อใช้สำหรับเอกสารนี้ ชาวบ้านเองก็เข้าใจง่าย
๗. สรุปว่า ตัวหนังสือในฐานะผู้วิจัยและผู้สอนวิชาภาษาไทยที่ผู้วิจัยได้ใช้เห็นใจและสนใจมาก

ขอแสดงความนับถือ .

(อาจารย์ ดร. ชมนานต์ สัมมนารัตน)

ประวัตินักวิจัย

40

ชื่อ นางสาวประไพ ทองเชิญ เกิด 13 เมษายน 2506 อายุ 50 ปี

ภูมิลำเนา พัทลุง

การศึกษา * ปริญญาตรี รัฐศาสตร์ (ศศบ.) มหาวิทยาลัยรามคำแหงปี 2528
* หลักสูตรบัณฑิตอาสาสมัคร สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2529

ประสบการณ์ทำงาน

2532-2540

เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาการทอผ้าพื้นเมือง สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม
เนื่องงานรับผิดชอบ

- ☐ พัฒนาศักยภาพกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ
- ☐ พัฒนารัฐกิจชุมชนผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ
- ☐ พัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน เครือข่ายผู้หญิงอีสาน
- ☐ ประสานงานเครือข่ายแรงงานนอกระบบ เครือข่ายผู้หญิงอีสาน

2541-2542

- ผู้ช่วยวิจัยการพัฒนารทลาดผ้าทอเพื่อสิ่งแวดล้อม
- คณะทำงานประมวลสถานภาพวิสัยทัศน์ กลยุทธ์การวิจัยผ้าทอพื้นบ้านไทย
สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

2544-2546

นักวิจัยเชิงปฏิบัติการ การกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม
สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ปัจจุบัน

- ที่ปรึกษาโครงการผ้าทอเพื่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน สหกรณ์เลมอน
ฟาร์มพัฒนา จำกัด
- ที่ปรึกษาโครงการส่งเสริมการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐาน
ผ้าพื้นบ้านภาคใต้ โดยสถาบันราชภัฏภาคใต้
- อาสาสมัครช่วยงานกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมของกลุ่มคนพื้น
บ้านกว่า 20 กลุ่มทั่วประเทศ

ชื่อ สันติพงศ์ ธรรมธำรง เกิด

ภูมิสำเนา

การศึกษา ปริญญาตรี สถาปัตยกรรม (สภบ.) ออกแบบอุตสาหกรรม เกียรตินิยมอันดับ 1 ปี 2518
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประสบการณ์ทำงาน

2514-2526	ทำธุรกิจออกแบบตกแต่งภายใน
2522-2536	ทำธุรกิจเครื่องแต่งกาย
2536-2540	เลขาธิการมูลนิธิสถานแสงอรุณ
2541-2546	ที่ปรึกษางานผ้าพันบ้านให้กลุ่มคนพื้นบ้านกว่า 20 กว่าพื้นที่ ทั่วประเทศ
ปัจจุบัน	ชมะปัญญาภิกขุ (จาก 25 พ.ค. 46) ประจำวัดป่าสุคะโต บ้านใหม่ไทยเจริญ ต.ท่ามะไฟหวาน อ.แก่งคร้อ จ.ชัยภูมิ